

JOHANNIS
ALTHUSII

I. C.

Iuris Romani Libri
duo:

*Ad Leges METHODII RA-
MEAEE conformati: & TA-
BVLÆ illustrati.*

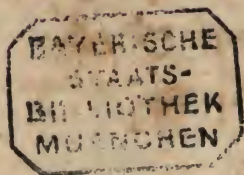
BASILEAE

ad

LECYTHUM VVALDKIR-

CHIANAM.

Anno MDLXXCVI.

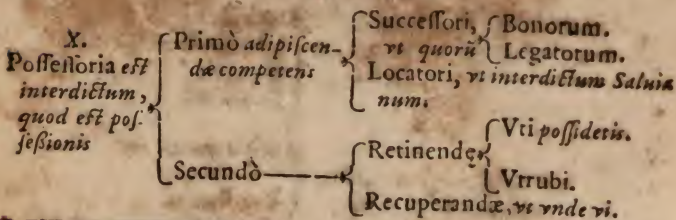

<36603547010015

<36603547010015

Bayer. Staatsbibliothek

TABULA.

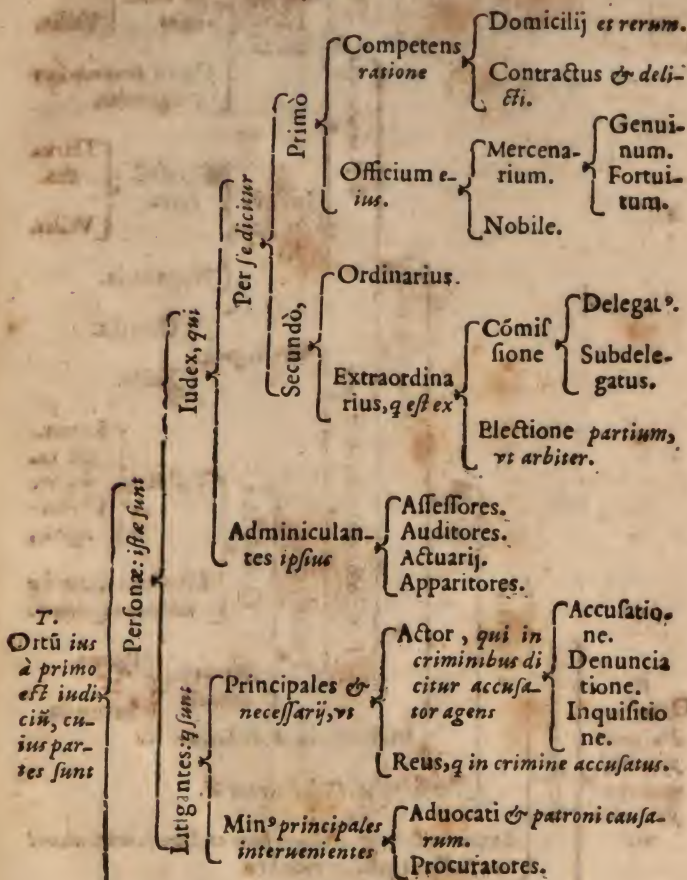

TABVLA.

Z. Contra- ctus	Proprij, ve- ri nomina- ti	Realis, vt actio	<ul style="list-style-type: none"> Mutui. Commodati. Pignoris. Depositum.
		Verbalis, ex	<ul style="list-style-type: none"> Stipulatione & Constituto.
		Ex consen- su, vt est actio	<ul style="list-style-type: none"> Empti & venditi. Locati & conducti. Donationis. Pro socio. Mandati, &c.
	Quasi con- tractus, vt actio	<ul style="list-style-type: none"> 1. Negotiorum gestorum. 2. Tutelæ. 3. Additionis hæreditatis. 4. Indebiti. 5. Communi diuidundo, & familia her- ciscundæ. 6. Ad exhibendum. 	
		Innomina- ti, vt actio	<ul style="list-style-type: none"> Præscriptis verbis. Aestimatoria. Permutationis.
	Alieni, vt actio	<ul style="list-style-type: none"> Exercitoria. 1. ——— Institoria. 	
		2. Actio ex alieno contractu datur	<ul style="list-style-type: none"> In solidum, vt quod iussu. Quadantenus, vt tri- butoria, de peculio, & de in rem verso.

AA. Pro-

TABVLA.
LIBER SECVNDVS DE
IYDICIO.

[Quæſtio, & c. Vide liſeram V.

TABVLA.

X. Posses.

ILLVSTRIET GENERO-
SO DOMINO

D. GVILIELMO
A SEYN,

COMITI IN VVITGENSTEIN,
DOMINO IN HOM-
BURG, &c.

DOMINO SVO CLEMENS
TISSIMO

HOC MONVMENT. OB-
SERVANT. DECLARAND.
CAVS. D.d.

IOHAN. ALTHUSIUS.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

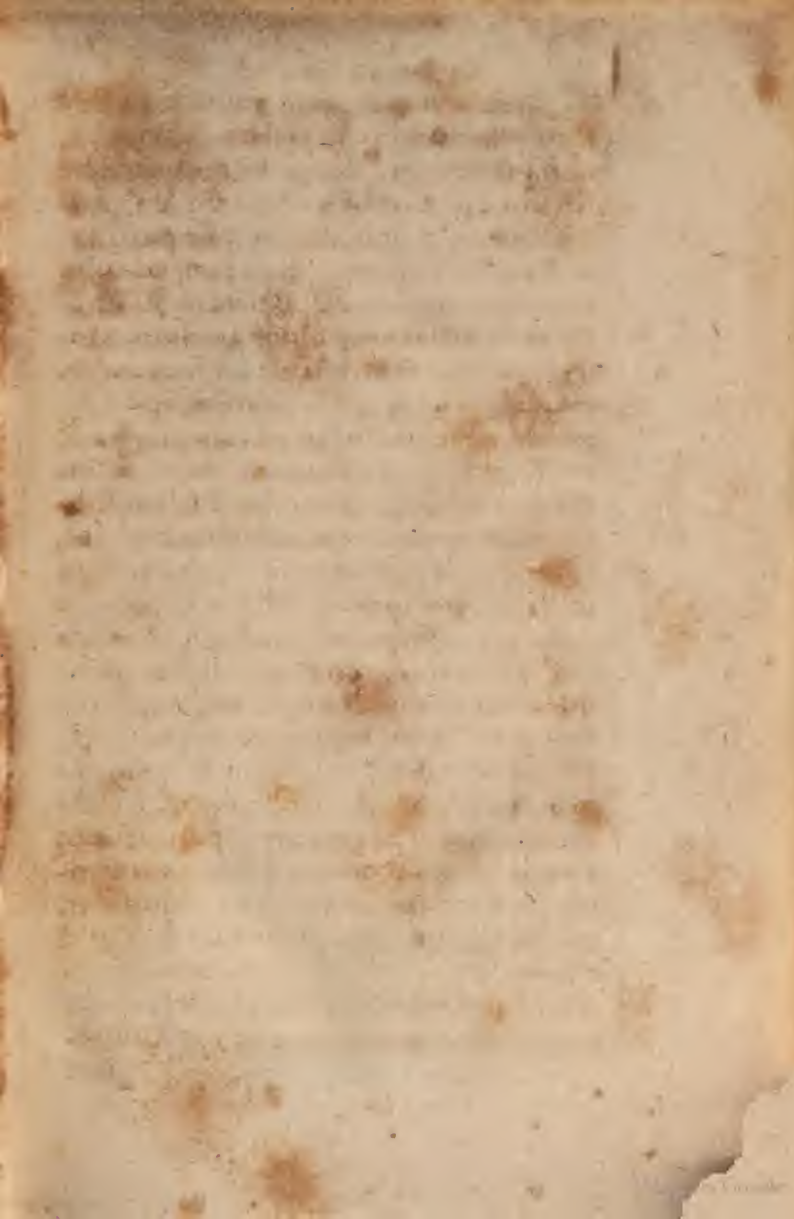
VI huic solum rei incumbū, ut plana & expedita ratione jus doceatur, qua tanquā Theſeo filo ad labyrinthi huius exitum peruenire nobis liceat. Hi egregium juris studio difficili per se & tricus spinisq; multum impedito & intricato, & nescio an majus & præclarius huius tyronibus possit, adiumentū adferunt, Quam quidem sententiam permirum mihi videtur, in quorundam reprehensionem incurrere. Per multos enim inuenies, qui eximium hoc & sacrosanctum studium artem esse negant: plures quoq; quibus usitata hætenus methodus adeo insidet, ut improbantibus illam iudicium credo dictaturi sint: ut nimirum omnibus ferè temporibus fuerunt, quibus Religio fuit non discedere à superiorum placitis & inventis. Illorum quidem opinio jam pridem explosa & fracta jacet, & hoc nostro proposito quantum quidem possumus, refellemus. Horum vero sententiæ, ut quid concedam, esse nimirum aliquam methodum (si modo perversa methodus ita appellanda:)

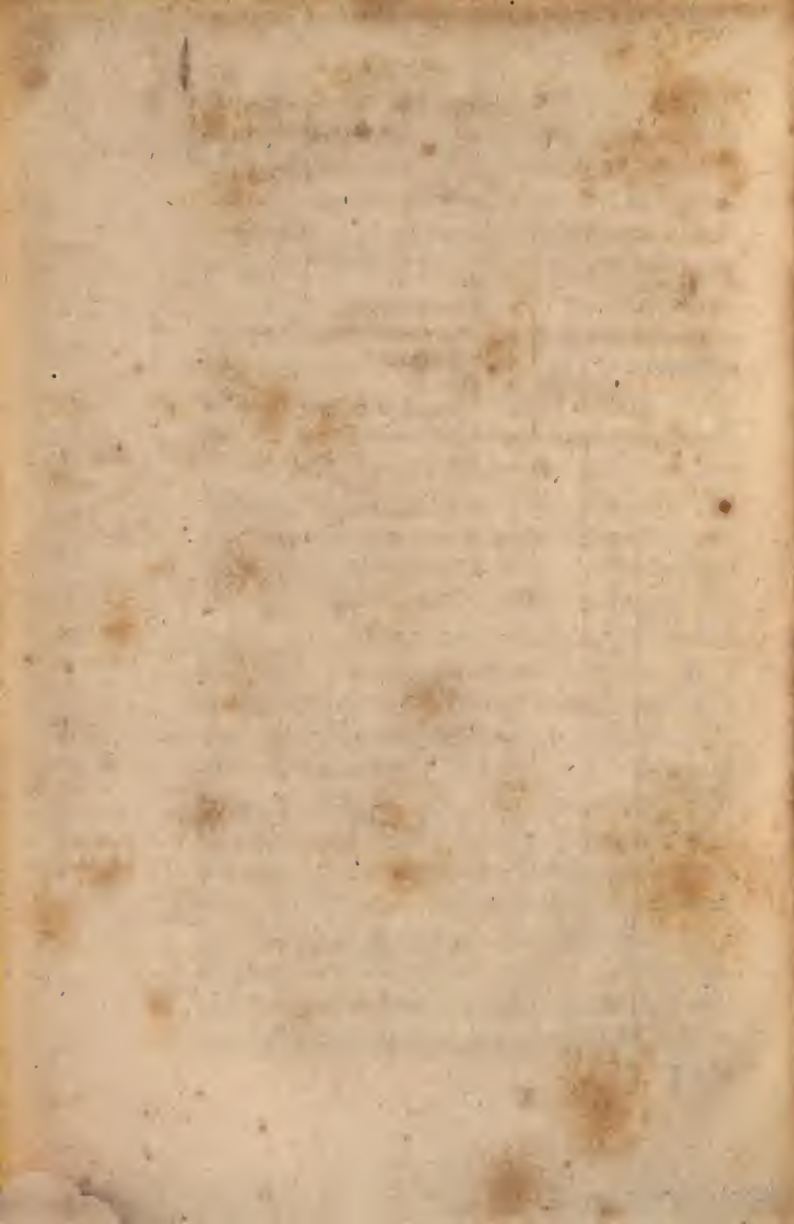
PRAEFATIO

da:) à Iustiniano & si maximè in Institutionibus obseruatam: non tamen, quod inferunt largiar, quasi melior docendi ratio inueniri & tradi non possit, vt quare. illud à Triboniano cæterisq; juris compilatoribus præstitum non sit, temporibus potius, quibus instrumenta ad hanc rem deerant, quàm illis imputandum censeam: quod tamen, fateor cultiori illo seculo à præclaris illis juris luminibus, melius multò sine dubio præstari potuisset, nisi partim civilibus bellis impediti, partim intempestiva & funesta Reipub. morte præventi, prohibiti fuissent. Mirum igitur videri, nemini debet, si meliorem & accuratiorem juris scripti ordinem horridis illis temporibus prætermissum doctissimi hodie quiq; requirant. Rideant igitur, vt rident, qui velint, dum se & vtilitatem verè methodi, rem mehercule maximè momenti, ignorare, & præstantissimos viros Alciatum, Vvesenb. Oldendorpium, Connanum, Lagum, aliosq; complures ridere profitentur. At vero quis accuratiorem nobis illam quam tantopere requirimus, & inventam celebramus methodum præstabit? Vtinam Coryphæi iuris prudentiæ, q priorib. seculis fuerunt, & hodie sunt, has sibi partes sumerēt, vel dum manus huic negotio admovissent, nō

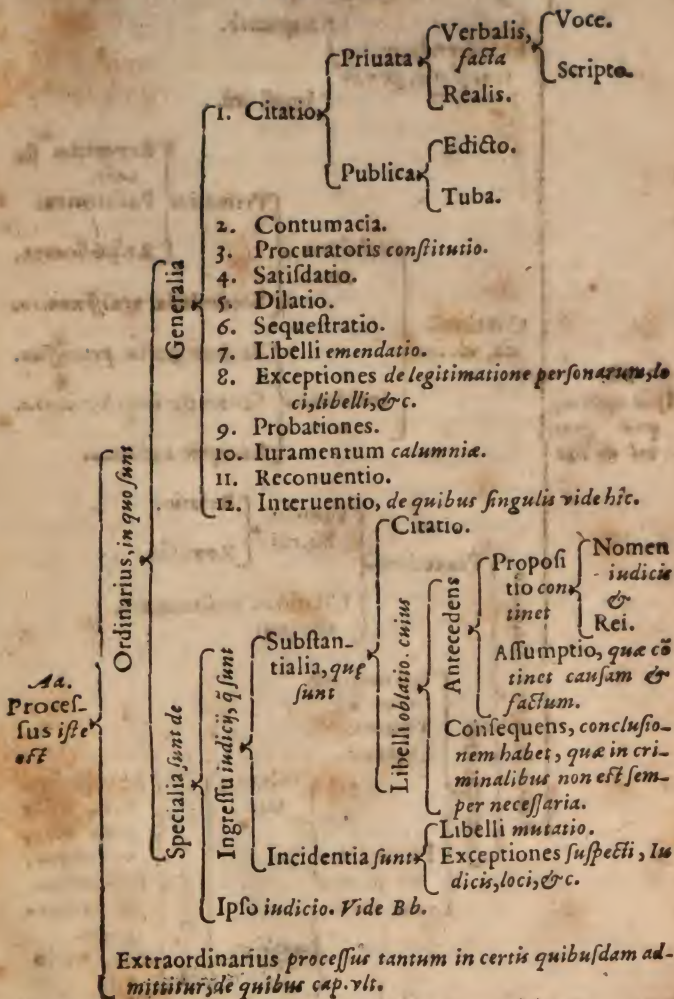
PRÆFATIO

dubium mihi esset, quin multum in hoc illi præstitissent, & hi possent. Unum est, quod suscepturis hoc onus mea quidem sententia præclarā, dicam maximam, præstat operam: Logicam, Logicam puro, verè illam Socraticam & Ramèam, ad cuius normam tanquam ad Lesbiam regulam & Cynosuram jus erit conformandum. Modus igitur & via juris tradendi, satis expedita & luculenta nobis in promptu est, laborem tamen hunc, ut est cum magna & acri solertia & exercitatione multa & indefessa coniunctus, pauci, quod sciam, subeunt, nec, opinor, licet permulti exoptant, & cum laude possent, omnes volunt. Quæ meratio igitur præter cæteros impulit, ut onus hoc susceperim? Audax mehercule facinus, cui nullus unquam sine reprehensione manus admoveere poterit, imprimis non exercitatus neque ingenio præstans: Nec tamen ideo propositum & voluntas improbanda, & deponenda, nec quæ mihi in usum meum collegeram, suppressere & aliis invidere fas erat, ut si Minervæ templo seu Veneris arce hæc locari nō possent, genios certè plures excitare valerēt. Quid si igitur in quibusdam minus rectè senserim? senserim: humanū est, humanitati aliquid condonandum. Non sufficit? Confugiam

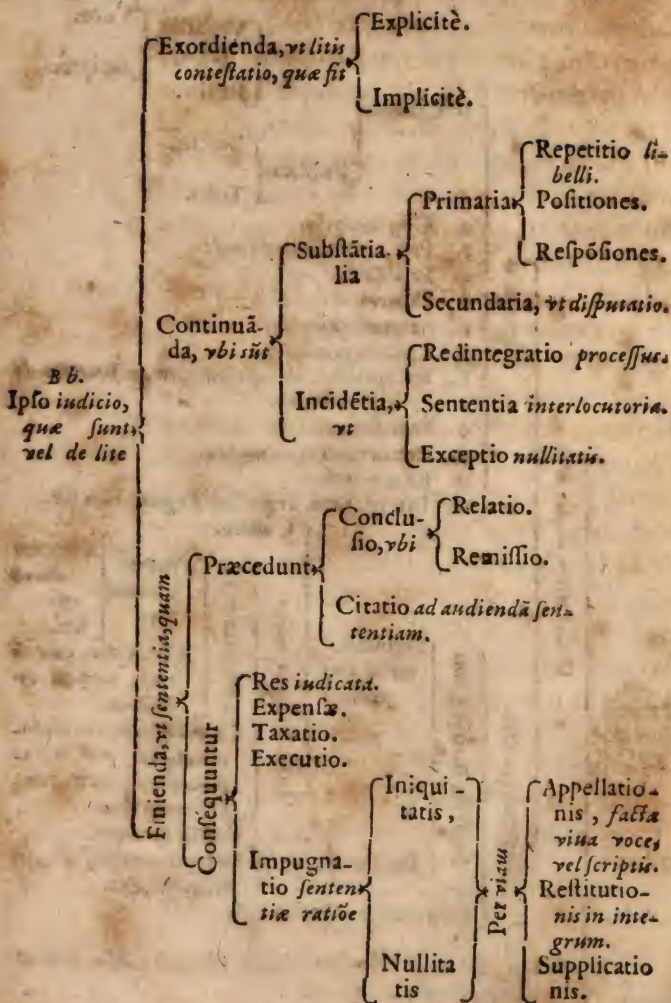

TABVLA.

TABVLA.

giam ergo ad salutare, & humanitatis plenum Prætoris auxilium extraordinarium minoribus competens, restitutionem puto in integrum. Imò, si Philosophis in longe faciliori & expeditiori quam nos versamur materia, inventa sua perpolire, errore revocare, meliora prioribus tradere cōcessum videmus, quis in tam ardua facultate in tam abstrusis & perplexis nobis hoc interdicer? Tentandum nimirū est aliquid, ut si successus non prosper, melior saltem incitatio & propositum. Nec enim simul omnia inventa & pfecta unquā fuerūt. Definitiones quidē & distributiones magna ex parte ex Vvesenbecii, Cujacii, Duareni scriptis, quia perfectiores & accuratiores videbantur, excerpti, partim ipse quoque, quoad licuit, addidi. Distributiones Dd. eas quæ magis proprię, & ex lege distributionis convenire videbantur, retinui, cæteras communibus affectionibus adjunxi. Ut autem omnes differentias & proprietates cuiq; loco adderem, nec fuit nec debuit esse propositum: Poterit tamen hoc quale quale est, olim, si Deus voluerit, plenius & rectius expoliri. Vale.

IOHANNI ALTHV-
SIO I.C.

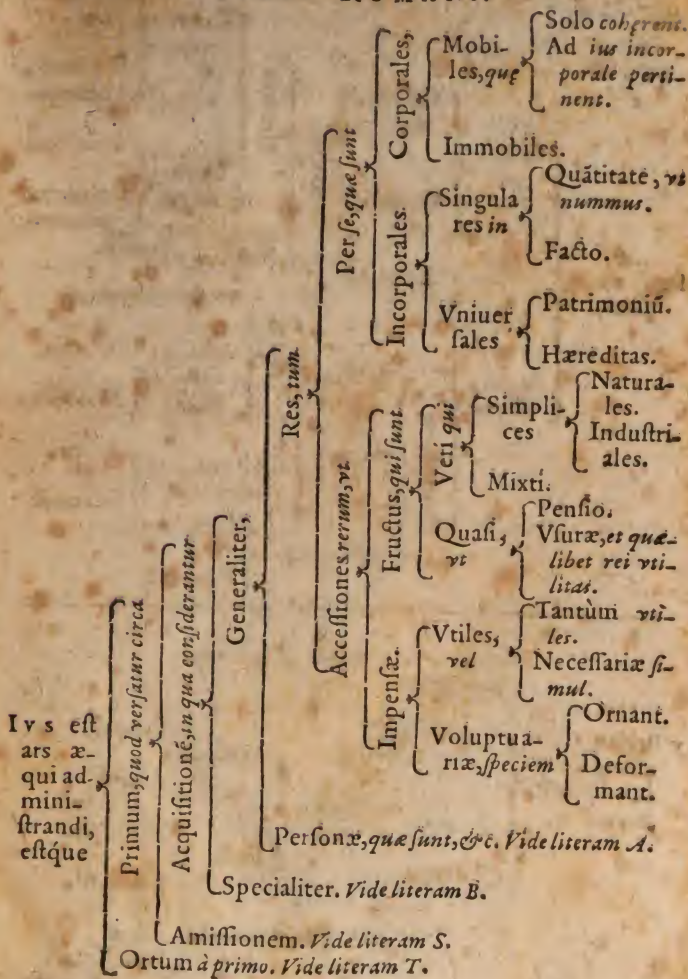
*Qualis in immenso dubios secat æquore fluctus
Navita, dum furvo nox tegit orbe polos:
Talis in immenso versat vestigia campo,
Qui legit obscuras ad Themis antra vias.
Consulis, ALTHVSI: Rami de lumine lumen
Figis ab arboreo stipite, luce ducem.
Explicat hoc tricus, radiis vaga contrahit, umbras
Dimovet, & plano tramite monstrat iter.*

VALENTINUS THILO
P. L.

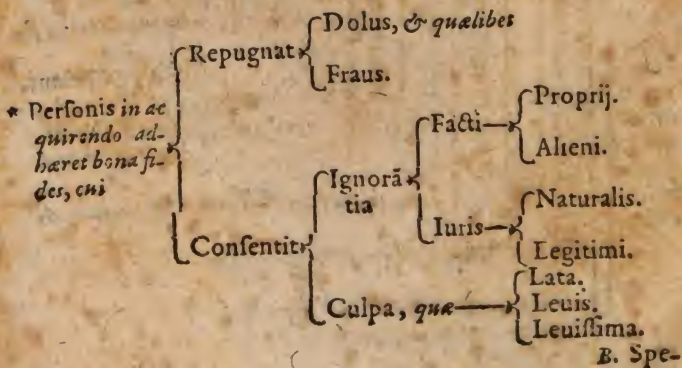

TABVLA IN DVOS LIBROS

IVRIS ROMANI.

TABVLA.

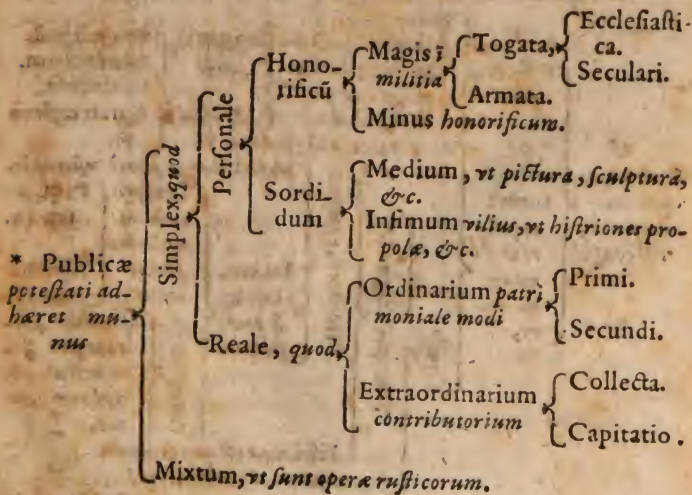
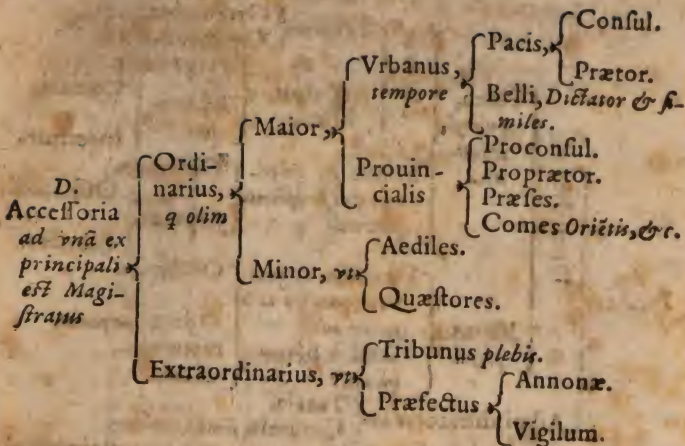
TABVLA.

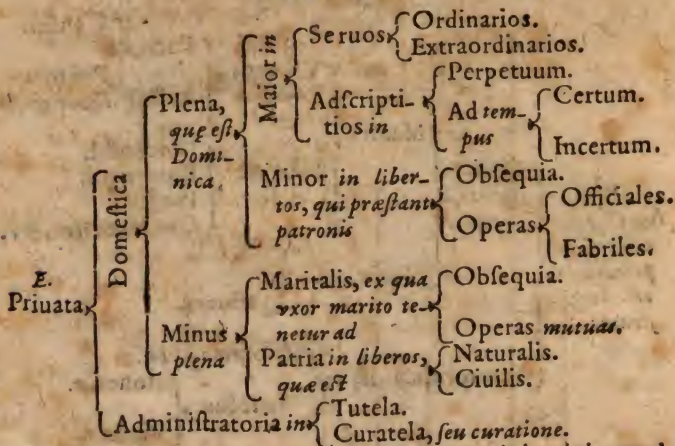
T A B V L A.

TABVLA.

TAEVLA.

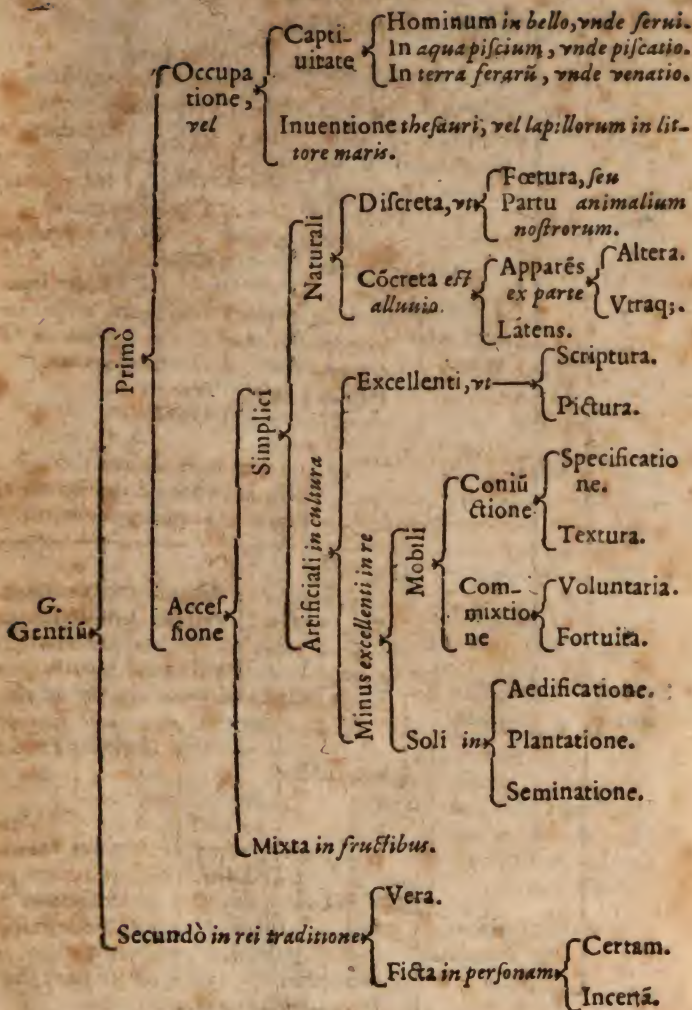

* Hæc de speciebus domini, variisque rerum è dominio appellationibus : secundò nunc sequitur acquisitio domini.

G. Gentium

TABVLA.

TABVLA.

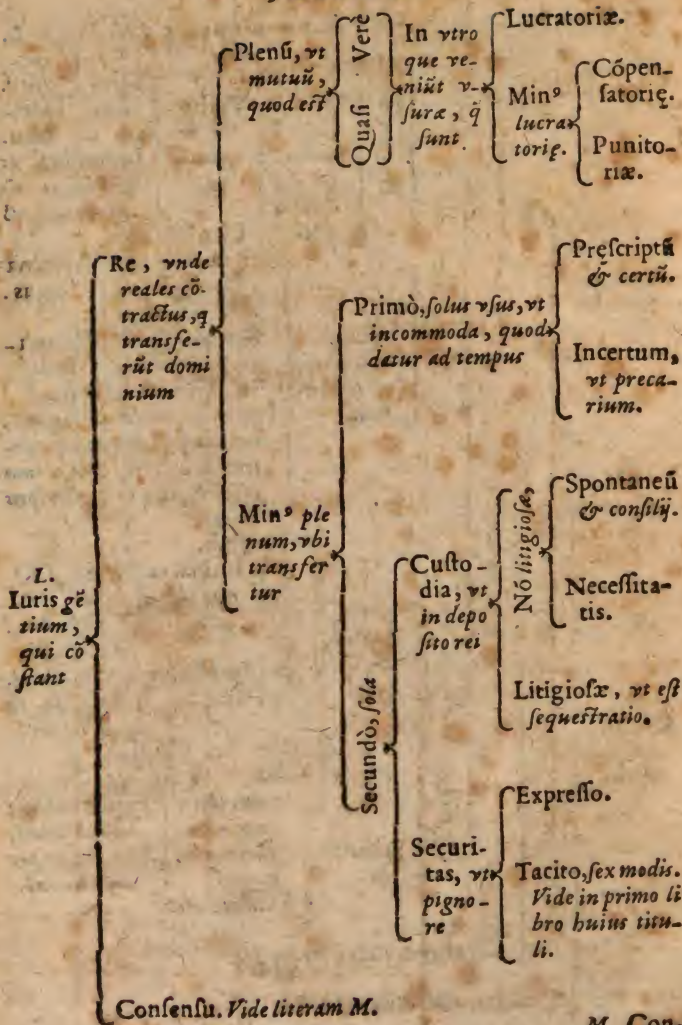

K. Obli-

TAEVLA.

TABVLA.

M. Con-

TABVLA.

TABVLA.

N.
Alieni con-
tractus sūt,
si negotiū
gestum est

Indifferēter ab iis qui tam
nostrā potestati subditi
sunt quā nō, quod fit in
negotiatione

Solū ab iis, q
nostrę potestati
subiecti sunt,
vt seruo & fi-
lios. vbi pater
vel dñs tenetur

In solidum, de eo quod inssu.

Quadante
nus si con-
tractus ce-
lebratus sit

Aquali, vnde contractus
exercitorius, cui adhæ-
ret L. Rhodia, de Contri-
butione damni perpeſſi
in iactura.

Terrestri, vnde cōtractus
inſitorius.

Sciente principali, vt
in tributorio cōtra-
ctu.

Ignoran-
te in { Peculio.
De iure
verso.

* Tantū de modis acquirendę obligationis ex conuentione:
sequuntur, qui sunt ex delictis.

O.
Delicta
sunt

Nomina-
ta, quę p-
fluunt ex
delictis

Alienis. A-
liena deli-
cta obligāt,
si proueniūt
ex delictis

Nostris, quę
sunt

Simplicia. Vide literam P.

Mixta delicta sunt
in crimine falsi,
quod committitur

Dictis.
Verbis.
Factis.

Familię
nostrę,
vel

Eiectione.
In prę-
positione

Terre-
stri.
Aqua-
li.

Brutorū nostro-
rum, quibus ser-
uus equipara-
tur, qui si delin-
quit, est

Noxalis ob-
ligatio.

Si cętera a-
nimalia,
pauperies.

Innominata delicta sunt in crimine ſtellionatus, vel doli
mali.

P. Simpli-

TABVLA.

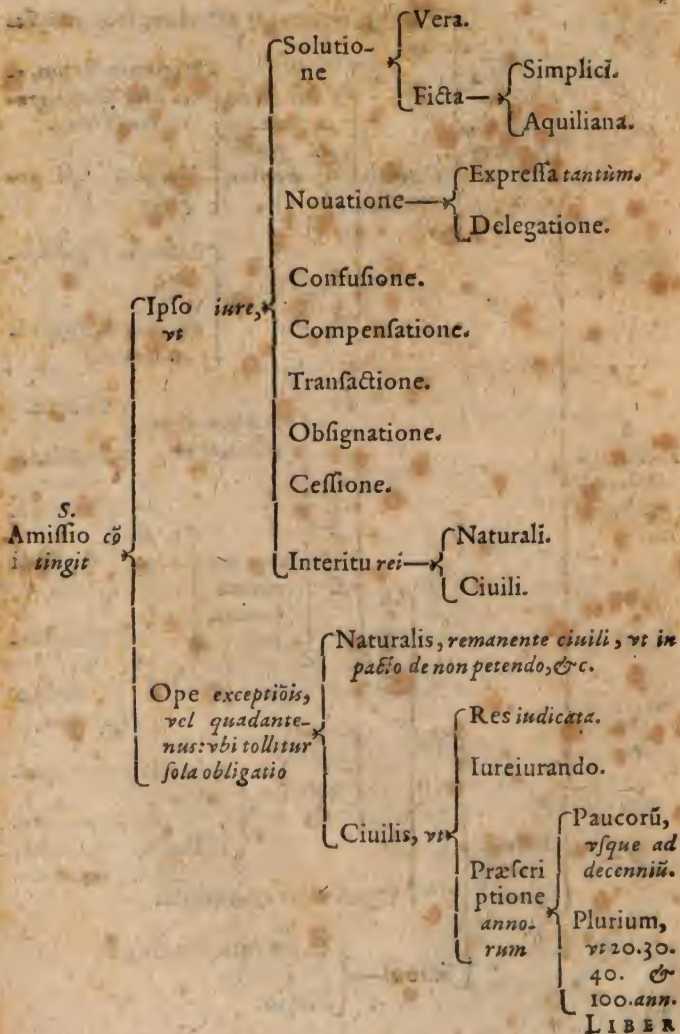
TABVLA.

TABVLA.

TABVLA.

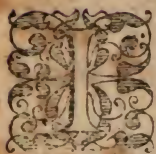

IOHANNIS
ALTHVSII I. C.
IVRIS ROMANI LI-
BRI II. AD LEGES
Methodi Rameæ con-
formati.

Liber Primus.

CAPVT I.

VS est ars æqui administrandi: eo-
dēq, sensu Iurisprudētia dicta est. l.
10. de Iust. & iur. l. 1. ibidēq, Zas. eod.

Aequum est naturæ vel legis præ-
scriptum, de ijs rebus quæ ad alterū
pertinent.

Omne igitur æquum duplex erit: Naturale, vel le-
gitimum. Vnde philosophi ius dixerūt, quicquid na-
tura vel lex iubet vel prohibet, vt refert Connan. lib.
1. cap. 6. & probat Costal. in parergis aduersar.

Aequum naturale est, quod recta ratio omnes do-
cet. §. 1. Iust. de iur. nat. gent. & ciu. In animantibus li-
cet sint quædam inclinationes & affectus iustitiæ, vt
& virtutum simulachra: æquum tamen & ius inesse
eis non dixerim.

Aequum naturale est primum immutabile: vel secundarium mutabile.

Primum est, quod proficiscitur ex iudicio mentis noëtico simplici, quando nimirum ex notitijs à Deo naturæ insitis. Rom. 2. vers. 14. & 15. synceris iustum & æquum, simplici mentis apprehensione, nullo docente iudicamus.

Itaq; hoc æquum imago est iustitiæ & equitatis continens discrimē honestorū & turpiū, quod secus esset, si ex naturalibus inclinationibus tantū, quæ vitiosæ & depravatæ sunt, metiendū esset, Cōn. d. lib. cap. 2.

Primum est superius, vel inferius. Superius quod inferioris est rector & moderator: huius iuris sunt, erga Deum religio. l. 2. h. t. neminem ledere, honestè vivere & suum cuiq; tribuere. §. 3. de iust. & iur. Inst.

Inferius e contra est quod cedit & famulatur superiori: In hoc sunt obediētia patri & patriæ debita. d. l. 2. iusta vitæ & libertatis defensio. l. 3. d. tit. Cic. lib. 1. off. Ordinaria maris & fœminæ coniunctio. §. 1. Inst. de iur. nat. gent. & ciu. liberorum generatio, & educatio. l. 1. §. penult. de iust. & iur.

Secundarium est, quod ex iudicio mentis dianoëtico proficiscitur, hoc est, quādo per mētis discursum alijs documentis adhibitis, quid æquū & iustum iudicamus: vnde apud omnes per æquē observatur, & ius gentium appellatur. l. omnes. 9. de iust. & iur. §. 1. Inst. eod.

Hoc utilitatē potissimum & necessitatē humanæ societatis respicit, vnde sæpè mutationi obnoxium fit. d. l. omnes & l. pen. de iust. & iur. Ex hoc iure iudicia, bella, captiuitates, seruitutes, obligationes, &c. profluxerunt. l. ex hoc. §. d. tit.

Legitimū æquū est, quod lex præscribit. l. 6. d. tit. Lex vero *ἐν πλάτει* est sanctio, quid addendo vel detrahendo iuri naturali, ritè iubens vel prohibens: vocatur ius civile. §. 1. Inst. eod.

Ius civile est duplex scriptum vel non scriptum.

Scriptum

LIBER PRIMVS.

3

Scriptum est, q̄ in scriptis de rebus futuris p̄posi-
tum & promulgatum est. l. 8. humanum. C. de Legib.

Non scriptū est consuetudo, quę est sine scripturę
solennitate ius, per vsum lōgi tēporis cōprobatum. l.
de quib. 32. de Leg. Requisita huius sunt legitima 10.
vt Dd. vel 30. vt Vvesenb. volunt annorū p̄scriptio.
d. l. 32. & 33. de Leg. 2. Continuata actū frequētia ad
minimum duorum. l. 1. C. quā sit long. consuet. 3. Ta-
citus populi consensus. d. l. 32. & l. 35. de Legib. vid.
Geyl. lib. 2. obs. 31.

Aequo adhæret eiusdem interpretatio, quę est
sensus ipsius & intellectus: & est naturalis genuina,
vel collectiua.

Naturalē voco, vbi natura p̄sidet & moderatrix est.

Hęc sit duplici modo: primo, cū seipsam modera-
tur, vt quando summo iuri naturali quod inferius est
subigit & cedere cogit: sic parenti iniusta & turpia
p̄cipienti obediendum non est, licet naturę ius
exigat parētib⁹ obedire, cū summū illud naturę ius,
turpia facere vetet: sic diuinę obediētię humanę tra-
ditiones cedunt, act. cap. 5 sic Saulis humanitas & cle-
mētia iniuste p̄cepto Dei p̄fertur 1. Reg. 15. cap.

Secūdo modo sit, cū rigor iuris ciuilis seu summū
& strictū ius, longius à naturali ratione discedens, ex
p̄scripto rationis pro rerū & personarū circumstan-
tijs moderatur. l. placuit. 8. C. de iudi. l. in omnibus.
de reg. iur. l. 14. §. 6. de religio.

Hęc interpretatio vocatur sep̄ æquitas, benigni-
tas, ἐπιείκεια, humanitas, æquū bonum, naturalis ius-
titia. l. 13. §. 7. de excus. tut. bona fides. 29. §. 4. Mand.

Ex hac ei qui defendendi sui gratia quem occidit,
pœnā ordinaria mitigatur Exod. 20. cap. leg. aut
facta. de pœn. aliud exemplum est in edicto p̄toris
l. si quis test. lib. iuss. vbi ex æquitate naturali datur
actio contra seruū hēreditatis furem, contra ius
ciuile: aliud in l. quid si ephefi. §. interdum. de eo
quod cert. loc.

Per hanc statuta ab æquitate & iure cōmuni longius recedentia reuocantur, & legibus naturalibus communibus tanquam suis natalibus restituntur.

Interpretatio collectiua est in qua cōiectura magis quam ratio dominatur.

Hæc sumitur vel ex verbis, vel mente legis.

Ex verbis legis si non sunt perspicua vel propter ambiguitatem orationis; vel propter variam verborum significationem.

Si propter ambiguitatem orationis certa sententia elici non possit, videndum quæ magis propria verbi significatio sit quæ est præferenda. l. 69. non aliter. de Leg. 3. l. 1. §. licet. §. in re igitur. de exerc. a. & si scilicet benigniorem sententiam exprimat. l. benignius. 18. de Legib. l. 11. de Reb. dub.

Si vero verbi significatio est ignota, vsus & consuetudo consulenda est, iuxta l. si de interpretatione. 37. de Legib.

Si autem propter variam vocabuli significationem dubia verbi interpretatio sit incertumq; vtra verbi significatio admittenda sit, tum rei gerendæ accommodatior, est alijs præferenda. l. quoties dubia. de reg. iur. l. in dubia. 19. de Leg. l. 3. de reb. dub. aut à iuris conditoribus petenda est. l. leges sacratiss. §. 1. C. de Legib.

Interpretatio quæ ex mente & sententia legis sumitur, non partis sed totius. l. in ciuile. de Legib. est vel restrictiua, vel extensiua.

Restrictiua est scripti iuris formam vagam & generalem ad certam, pro ratione & conuenientia legis, contrahere & restringere: vt plerunq; in odiosis. c. odia. de reg. iur. in 6. hic præceptum generale de nō occidendo restringitur, vt magistratus impune occidere possit. Sic quoq; præscriptio non extenditur ad Reipub. causâ absentes & minores.

In hac Bartolus ita distinguit:

Aut ratio legis generalis expressa est siue ab interpretibus

pretibus collecta: Aut propter variam legis vtilitatem incerta & dubia.

In priori genere, si ratio expressa cessat, legis obligatio vltius non extenditur. l. 1. non dubium est. C. de Leg. l. adigere. de iur. patron. Vid. Cuiac. obseru. lib. 19. cap. 30. & lib. 13. cap. 24. & 25.

In posteriori, in dubio non sunt verba legis interpretatione restringenda. l. 1. 1. 5. 15. qui nomen. de exerc. action.

Extensiuā interpretatio est, iura constituta ad casus oratione legis non comprehensos propter rationis similitudinem extendere & rebus alijs accommodare. l. neq; 10. de Legib.

Hæc extensio iuxta Bartol. est Actiua vel Passiua.

Actiua est, qua leges ad casus non expressè comprehensos neq; communi iure decisos transferuntur. Sic secūdum similitudinem serui Monachus monasterio acquirit, aliud exemplum est in l. 32. non distinguemus. 6. de officio. de Recep. vrb. & glos. ibid. aliud in l. si stipulatus fuero. 111. de verb. sig.

Passiua est, qua leges non ad casus in ijs non expressos, sed ad alias leges communes, aliq; statuta, quæ de eodem iuris schemate agunt, extenduntur & moderantur: Ita Paulus l. C iubet leges testamentarias extēdi ad testamentū citra obseruationes iuris cōmunis ex alia lege videlicet Cornelia cōditū & firum vt iuxta eas modereur. l. 1. 6. lex falcidia. ad L. falcid. & Hermogenianus l. 1. 6. personarum in fin. de Mun. & hono. vult leges & cōsuetudines ciuitatum de Muneribus intelligi ex illis quæ per ipsū de muneribus relata sunt.

Interpretationi adhæret fictio iuris. Iuris fictio est quando leges factum pro non facto & non factum pro facto haberi volunt & præcipiunt, l. qui in vtero. de statu hom. 6. sed si in bello. Inst. de excus. tuto. l. ait prætor. 6. hæc verba. de Neg. gest. l. post venditionem. C. de Pact.

De Rebus.

Ius est primum, vel à primo ortum.
Primum est quod sua notione primum est, & à quo ortum suam habet originem.

Primum versatur vel in Acquisitione vel in amissione. l. ult. de leg.

Acquisitio est ius primum, rei acquirendæ rationem tradens.

In acquisitione quædā generaliter, quædam specialiter considerantur.

Generaliter, Res & Personæ.

Personæ enim & res per totum ius diffusæ sunt, eique ita inseruiunt, vt ab eo separari non possunt. Rectè igitur eos qui vsitata iuris diuisioni traditæ à Iustiniano in Institutionibus, & à Gaio in l. i. de stat. hom. inhaerent. Duaren. lib. i. disputat. cap. 55. reprehendit, cum non animaduertant se, in leges *κατὰ πᾶν τὸς*, & *καθ' ὅλην πρῶτον* incurrere.

Rei appellatio est generalis. l. 23. rei. l. 5. l. 6. de verb. sig. l. i. in fin. si cert. pet.

In Rebus considerantur Res principaliter, & earum accessiones.

Res sunt Corporales, vel Incorporales.

Corporales sunt, quæ natura sua sub tactum & visum cadunt.

Hæ diuisionem natura vel intellectu, & traditione quâdoq; recipiunt. l. Mæuius. 86. 6. 1. de legat. 2. Iust. in prin. de usu. & hab.

Res corporales sunt Mobiles vel Immobiles.

Mobiles, quæ loco moueri, possunt, vt vestis, frumentum, lana, &c. l. mouentium. 93. de verb. signific.

Mobiles vel solo cohærent, vt Molendinum. c. i. de feud. cog. fodinæ: vel ad ius incorporale pertinent, nec p se cōsiderantur, vt res hereditariæ. l. 4. C. in qu. caus. cess. long. tēp. præscr. vel ad fundū. l. fundi. 17. de action. emp. & vend. tot. tit. de fund. instru. vel ad

castrum. c.1. vbi Dd. & Cuiac. de Capita. qui Cur. vend. vel vt ibi perpetuò sint, vel ad tempus.

Immobiles sunt ecòtra q̄ loco moueri nò possùt.

Res incorporales sunt, quæ sub tactù & visum non cadunt, sed intellectu tantù comprehenduntur: licet subiecta ipsarum corporalia quandoq; existant.

Res incorporales consistunt primò in quantitate, vt nummus. l. qui hæredes. 46. de Cond. indeb. l. quisquis mihi. 95. de Leg. 2. l. planè. §. sed si de lege. l. qui. 5. de impens. l. si is cui. 94. de solut.

Secundo in facto vel iure. In facto, faciendi scilicet tradendi, dandi vel econtra. In iure vt sunt res vniuersales vel singulares.

Vniuersales res in iure consistentes sunt, quæ vniuersitatem & pluralitatem rerum continent, vt patrimonium & hæreditas.

Patrimonium est vniuersitas rerum viuentium.

Hæreditas est omne ius, emolumentum & dispendium, quod defunctus vel antecessor habuit. l. 1. de bon. possess. Vel ius succedens defuncto vt Forsterus cont. Alciatum defend.

Hæc diuiditur in 12. partes, quas vncias vocant. l. seruù. §. vlt. de hæ. inst. Duar. lib. 2. disput. cap. 36.

Hæc de rebus principalibus: accessiones rerum sunt quicquid rei accedit.

Accessiones istæ sunt, Fructus vel Impensæ. Fructus dicuntur à ferendo. l. fructus. §. si vir. 10. solut. mat. & sunt veri vel quasi fructus.

Veri fructus sunt simplices vel mixti: Illi rursus naturales vel industriales.

Naturales sunt, quos sine facto hominis ex rei corpore natura producit, vt fœnù, pomum, & l. fructus. 45. de vsu. l. nauis 62. de Rei vend.

Industriales sunt, quos industria & factù hominis efficit, vt fruges. l. qui scit. 25. §. in aliena. de vsur.

Mixti sunt naturales & industriales simul.

Quasi fructus sunt qui propriè non sunt fructus, sed eorù loco habentur, vt Pensio, vsus 2. l. usura pecuniz.

12. de verb. sig. l. vñræ. de vñr. & quælibet rei fructu
& vtilitas. l. fructus. de Reg. iur. l. si quis. 24. l. 18. de
vñfr.

Impensæ sunt in rem facti sumptus & impendia.

Hæ sunt vtilis vel voluptuariæ:

Vtilis sunt vtilis tātū, vel vtilis & necessariæ simul.

Vtilis tantum sunt, quæ vtiliter rei impenduntur
quibusq; non factis deterior res non fieret: factis au-
tem melior effecta est. l. vtilis. 39. de petit. hæred. l.
impensæ. 14. §. vtilis. de impens.

Necessariæ & vtilis sunt, quæ in se habent neces-
sitatē impendēdi, quibusq; non factis res minuitur &
deterior futura est: vt sunt refectiones instauratio-
nesque rerum, propagationes vitium & similes. d. l.
impensæ. 14. l. 2. 3. 4. de impens.

Voluptuariæ sunt quibus omisissis neq; deterior
res fieret neq; factis fructuosior effecta est, quæ or-
nant quidem speciem, fructum autem non augment.
l. impensæ. 79. de verb. sig.

Huius generis sunt picturæ, viridaria, aquæ salien-
tes in hortis. d. l. impensæ. & Cuiac. ad Vlpian. tit. 6.

C A P V T I I I.

De Personis.

AT QV E hæc de Rebus: de Personis sequitur.
Personæ sunt homines vel masculini, vel
muliebris sexus: Hi illis deterioris sunt con-
ditionis: illi patresfam. hi matronæ & matresfam. vo-
cantur. Cuiac. lib. 3. cap. 8.

Secundò ex ætate homines sunt minores, vel ma-
iores. Minores vel impuberes vel puberes. Impube-
res masculi sunt attingentes 14. annum ætatis: Pu-
beres fœminæ 12. Impuberes sunt vel infantes, vel
pubertati proximi. Puberes sunt minores 25. annis,
vel maiores: illic attingēs 18. annū plenē pubes dicīti.

Tertio

Tertiò quidam sunt honore, dignitate vel natalib. cõspicui & illustres, vel ppter admiratione virtutis, vel diuitias : vel obicuri natalibus propter artes vel vitam quam degunt. Vid. Tiraquell. de Nobil. cap. 14.

Quartò quidam inter se sunt extranei, quidam propinqui.

Propinqui sunt coniuncti vel Cõsanguinitate vel Affinitate.

Consanguinitas est linea propagationem personarum per gradus continens.

Gradus est interuallum, quo persona ab altera in linea distat.

Linea est series personarum, ab eodem stipite descendendum.

Hæc est duplex: Recta & Obliqua.

Recta linea continet descendentes eius de quo quæritur: & ascendentes. Descendentes appellatur qui liberorum nomine censentur, vt 1. filij filiarue. 11. Nepotes Neptes. 111. Pronepotes Pronepotes. 1111. Abnepotes Abneptes. v. Atnepotes Atneptes. vi. Trinepotes Trinepotes.

Ascendentes sunt qui parentum nomine continentur, vt 1. Pater Mater. 11. Auus Auiua. 111. Proauus Proauia. 1111. Abauus Abauia. v. Atauus Atauia. vi. Tritauus Tritauia.

Obliqua linea collaterales comprehendit, qui ne non vt parentes neq; vt filij attingunt: In hac rursus alij sunt descendentes: alij ascendentes.

Descendentes Collaterales sunt, Frater & sororumq; descendentes omnes.

Collaterales ascendentes sunt qui nec per latus patris vel matris attingunt. Patris respectu vt 1. Patruus frater patris: vel Amita soror patris. 11 Patruus magnus. Aui mei frater: & proamita aui soror & sic deinceps.

Respectu matris, vt 1. Auunculus qui est Matris meæ frater: vel Matertera quæ est Matris meæ so-

ror, eorumq; descendentes. 11. Auunculus magnus, Auiæ frater: vel promater: tera, auiæ soror. & ita deinceps. vide Schema Hotoma. & Godofred.

Affinitas est series personarum vinculo Matrimonij inter se iunctarum.

Huius tria sunt genera.

Primum est, quod vna mediante persona contrahitur: secundum quod duabus intercedentibus: quæ duo genera proximū affinitatis genus appellari possunt, sicut tertium genus remotum.

Tertium genus est quod per personam primo generi additam constituitur.

Exempli gratia Vxoris meæ frater mihi & omnibus meis consanguineis primo affinitatis genere est coniunctus: sed si vxor mea me defuncto Gaio nubat, iste Gaius meis consanguineis secundo genere affinitatis coniunctus erit: si vero mortua vxore iste Gaius Seiam duxerit vxorem, illa consanguineis meis tertio vel remoto affinitatis genere coniuncta erit.

Personis in acquirendo adheret Bona fides, quæ est bona conscientia, cui contraria est fraus & dolus: coniuncta ignorantia siue error: vel culpa.

Dolus est quælibet machinatio & fraus ad nocendum & decipiendum adhibita.

Ignorantia est duplex facti, vel iuris.

Facti ignorantia est, quando quod in casu vel natura contingenter positum est, accidisse ignoratur, vt si nesciam mortuum esse cuius hæreditas mihi lege obuenit.

Proprij facti ignorātia est intollerabilis. l. 3. l. nec. 6. de iur. & fact. ign. nisi de damno euitando agatur. l. inter. 47. §. fin. de furt.

Alieni facti probabilis est ignorātia l. fin. pro suo, nisi omnino supina sit, vel affectata, odiosa vel iniusta. l. 4. cum seq. eod.

Iuris ignorantia est, si quis nesciat fratrem defuncti

functi uxori ipsius præferri.

Naturalis quidem iuris ignorantia indistinctè obest, neque excusat. l. 2. C. de in ius vocand. Civilis vero in lucro faciendo nocet, id est, nihil prodest. l. 4. eod. Cuiac. obs. lib. 5. cap. 39. & in l. nunquam de vscap. In damnis vero evitandis non obest. l. error. 8. eod.

Culpa est, non prævidere quod prævisum oportuit. l. 31. si putator ad L. Aqu. l. 26. 6. 7. ex quib. cau. maio. l. 9. §. 1. Locat.

Culpa est lata, levis, leuissima.

Lata est, quæ proximè ad dolum accedit illique sepiissime æquiparatur. l. quod Nerva. 32. depos. Deprehenditur hæc 2. modis. Primo si quis non ad eum modum ad quem omnes homines: Altero, si quis non eodem modo in re aliena, ac in suis rebus versetur.

Levis est consueta in rebus suis & alienis negligentia. l. 22. §. 3. ad Trebell.

Leuissima est ex imperitia non affectata, quæ ratione ætatis, rusticitatis & sexus facile excusatur.

CAPVT V.

De Dominio & Possessione.

HÆC in genere in omni acquisitione consideranda sunt.

Species acquirendi sunt duæ: Dominium scilicet & obligatio: quæ in omni acquisitione extrema sunt.

Dominium est ius in re. l. 25. rectè dicimus. de verb. sig. Dominium igitur rebus adhæret, & ab illis separari nequit.

Dominium est minus plenum: vel plenum & absolutum. Duaren. lib. Disput. cap. 17.

Minus plenum rursus est ciuile Quiritum: vel naturale. Cuiac. obs. lib. 11. cap. 35.

Ciuile est nuda rei proprietas: quod directum vulgo vocant. Cuiac. lib. 10. cap. 16. & lib. 11. cap. 12.

Ciuile hoc diuiditur in id quod habet filius in paternis bonis patre viuent. l. in suis. de lib. & post. vel princeps in bonis subditorum. l. benè. C. de Quad. præscript. vbi Dd.

Naturale Dominium est solus rei vsus sine proprietate. Bart. in l. si quis. §. differentia. de Acq. poss.

Vsus ille est definitus vel indefinitus.

Definitus est ad necessitatem tantum: Indefinitus est plenus vsus tam ad necessitatem quam ad vsum. fructum & voluptatem: Vnde hic omnes rei utilitates complectitur: vulgo vtile Dominium appellant.

Plenum Dominium est proprietas rei cum vsu, l. fœminæ. §. illud. C. de secund. nupt.

Dominio adhæret possessio, quæ est rei detentio animo sibi habendi: aliter Duare lib. 1. cap. 18.

Possessio est duplex: Naturalis vel Ciuilis.

Naturalis est quæ consistit in occupatione & frui-
tione rei corporalis. l. naturaliter. 12. l. clam. de acqu. poss.

Res igitur incorporeales hac non possidentur nec traduntur l. seru. 43. §. incorporales. de acq. rer. dom. nec diuiduntur nisi per fictionem & intellectū & tum pro immobilibus habentur. l. 2. C. de seruit. l. iubemus. 14. vbi Dd. de sac. san. Eccl.

Ciuilis est, quæ in iure & animo consistit: nititur igitur iusta causa acquirendi Dominij, & apprehenditur ab eo qui se Dominum credit. l. nemo. 10. C. de acq. possess. Cuiac. obs. lib. 9. cap. 33.

Vtraque hæc in plena & iusta possessione con-
currit.

Longe verò aliud est esse in possessione & posses-
sorem esse, vt docet Cuiac. d. cap. 33.

CAPVT V.

De Rebus Diuinis & Humanis.

RATIONE Dominiꝝ vel possessionis res dicuntur I. Diuinæ & Humanæ. I. I. Seruitus & Potestas.

Res diuina est quæ rebus diuinis dicata est.

Res diuina vel est vere vel quasi Diuina.

Verè diuina est res sacra & Religiosa.

Res sacra est, quæ publica authoritate iussu populi, olim à Consule, Dictatore vel Imper. soléniter. I. in tantum. 6. §. sacræ. de Rer. diuis. hodie ab Antistite cuiusq; loci diuino numini consecratur. tot. tit. ext. de sac. san. Eccles.

Hæ ratione proprietatis in commercio hominũ non est. §. nullius. Inst. de rer. diuis.

Religiosa est, quæ priuata voluntate alicuius vel facto, Religioni dedicatur: vt, cum quis mortuum infert in locum suum. I. in tantum. §. religiosum. de Rerum. diuis.

Quasi Diuina est res sancta, quæ ab iniuria hominum sanctione munitur, ita vt neq; diuina neq; profana sit; tales sunt sanctiones legum. I. sanctio. 41. de Pœn. I. sacræ. 9. §. proprie. de Rer. diuis. Item Muri & portæ ciuitatum. I. sanctum. 8. de Rer. diuis.

Humanæ res sunt quæ ad homines pertinent. I. I. de Rer. diuision.

Hæ sunt communes vel singulares.

Communes rursum sunt communes iure naturali primario, vel secundario, iure gentium.

Communes res iure naturali sunt vsu, quæ proprietate nullius sunt, vt est aër, aqua, Mare, littora Maris, &c. I. 2. I. 3. de Rer. diuis.

Iure gentium communes sunt, quarum vsus communis est toti Regioni alicui, vel Imperij Romani subditis. I. 2. I. 3. de flum. Proprietas vero Populi Romani. I. 3. nequid in loc. pub. I. bona. de verb. sig. licet in nullius priuati sint Dominio. I. sed Celsus. 6. de

contrah. Empt. vt flumina, ius piscandi, natigandi, vsus riparum. l. nemo. l. riparum. de Rer. diuis.

Singulares sunt quæ iure ciuili saltem aliquorum sunt: & hæc sunt publicæ vel priuatæ:

Publicæ sunt quæ non ad omnes homines ueque ad vniuersum populū Regionis, sed ad aliquē ciuitatem pertinent: vt sunt stadia, Theatra, & si qua sunt similia.

Priuatæ sunt quæ pertinent ad singulos. l. i. de Rer. diuis.

C A P V T V I

De Seruitutibus Realibus.

V I D E B I M V S nunc de seruitutibus.

Seruitus est Dominum in re ad nostri vel rerum nostrarum vtilitatem.

Seruitus est Dominium in re, ad nostri vel rerum nostrarum vtilitatem.

Seruitus igitur omnis est duplex: Realis aut Personalis: licet hæc nomina sæpissimè confundantur. l. fundi. 2. l. i. 2. de seruitut. rust. Gouea. lect. lib. i. cap. 16.

Realis seruitus est quæ à re rei debetur.

Seruitus hæc naturalem hoc est perpetuā causam habere debet. l. foramen. de seruit. urb. præd. Cuiac. obs lib. ii. cap. 3.

In hac aliud prædium dominans, cui debetur seruitus: aliud seruiens, quod præstat seruitutē dicitur.

Realis seruitus est 1. Rustica. 2. Urbana: illa discontinua, hæc continua est.

Rustica est, quæ inhæret prædijs rusticis ad vtilitatem percipiendorum fructuum & agri comparata: Estq; Nominata vel innominata.

Nominata est, quæ circumscribitur sua appellatione, & est simplex, vel mixta.

Simplex est Iter.

Iter est seruitus eundi, ambulandi hominis equo, fella

sella, pedibus. l. qui sella. 7. l. inter. 12. de seruit. rust. præd.

Iter qui habet actum non habet per consequentiam. l. 1. de seruit. rust.

Mixta nominata est Actus & Via.

Actus est seruitus realis agendi vel iumentum vel vehiculum. d. l. inter 12. Hoc ius qui habet & iter habet l. 1. de seru. rust. præd.

Via est seruitus iuxta latitudine eundi, & agendi & ambulandi, quæ actum & iter per consequentiam in se continet. d. l. 1. de seru. rust. Duaren. lib. 1. disput. cap. 31.

Annectitur Aquæ ductus, qui est ius aquæ ducendæ per fundum alienum, quod canalibus, digitis, vel ducta fossa fieri solet.

Ducitur autem ex publica vel priuata aqua.

Ex publica aqua semper quidem, nisi obstent casus in l. 2. de flum. l. imperat. 17. de seru. rust. l. si autem. 10. §. fin. de Aq. plu. arcend. l. 1. in princip. & §. nauigij. de flumin. l. 1. §. permittitur. de Aqu. quotid. & æstinal.

Ex priuata voluntate Domini. l. in concedendo. 8. de Aq. plu. arcend.

Rustica innominata succedit, quæ nõ appellatione circumscripta obscurior priori & per interpretationem addita est §. inter. Inst. de seru. rust. & yrb. præd. gloss. in l. de seru. rust.

Hæc est triplex: seruitus hauriendi aquam, pecoris ad aquam appellendi, aut pascendi, calcis coquendæ, Arenæ fodiendæ, cretæ lapidisquæ eximendi. l. venditor. 12. l. §. Commu. præd. tam vrba. scilicet ædificandi eius gratia quod est in fundo. l. veluti. 6. de seru. rust. præd. l. item si fundi. 9. §. 2. de usufruct. Adde ius nauigandi per perpetuum vicini lacum. l. via. 23. §. 1. de seru. rustic.

Sequitur seruitus vrbana.

Vrbana seruitus ædificijs tam meritorijs, quam

prætorij in hæret habitationiq; inseruit, tam in op-
pidis, villis, quam in vrbibus. §. 1. Inst. de seruit.

Hæc seruitus constituitur affirmatiuè vel negati-
uè, quarum illa dat, hæc adimit ius seruitutis.

Species eius sunt: altius tollèdi seruitus: Luminis,
ne prospectui officiatur: stillicidij & fluminis seruitus:
Tigna immittendi: proiectum habendi: Oneris fe-
rendi: cloacæ: foraminis: positum habendi.

Altius tollendi seruitus est, quando vrbanas ædes
in altitudinem prouehere quousq; libet licet: quæ
seruitus, licet cuiq; concessa videatur in infinitū. l.
cuius. 24. de seru. vrb. l. cū eo. eod. tamen alia forma
pactis & statutis induci potest. l. 1. & 2. C. de seru. vrb.
vid. Cuiac. obs. lib. 17. cap. 35. Zas. lib. 1. intellet.

Lumen est seruitus immittendi luminis, vel ne id
excipiat ab alio. l. 3. de seru. vrb. Duaren. lib. 1. disput.
cap. 33.

Ne prospectui officiatur, est seruitus, ne quid ad
prospectum gratiorem imminuendum obijciatur,
quaqua versus liberum. Cuiac. obs. lib. 1. cap. 4.

Stillicidium est ius stillicidij vel fluminis in testū
arcæmve vicini auertendi: quod quidem extollere,
non vero deprimere & demittere licitum est.

Tigni seruitus est ius ex alio edificio in aliud tigna
trabesq; immittendi, vt requiescant. l. hoc quod di-
ctum. de seru. vrb.

Proiecti habendi seruitus est ius super alienam a-
ream habendi proiectum, id est longè extensum pro-
iectumue aliquid, ad pluias excipiendas: quod vo-
camus arcam seu suggrundia. l. 5. §. prætor. de his
qui deie.

Huc pertinet ianuam in publicam reiiciendi ser-
uitus, de qua Duaren. lib. 1. disputat. cap. 32. & Cuiac.
lib. 13. cap. 27.

Oneris ferendi, vt paries aut columna aliena onus
nostrarum ædium ferat.

Cloaca est ius, receptaculū sordium & immundi-
ciarum

earum in aut per alterius ædes habendi.

Foraminis seruitus est ius foraminis aqua adhibita abluendi & proluendi pavimenti gratia habendi in pariete concludi.

Positum habendi seruitus est ius quando vicino non licet in aliquo loco aliquid ponere, quod quoquo modo prædico meo urbano nocere possit, cuius semel mentio fit. in l. si quando 17. §. 1. si seru. vend.

CAPVT VII.

De Seruitutibus Personalibus.

EXPOSITIS seruitutibus realibus, pergamus ad personales, quæ etiam dominij pars sunt. l. 4. de usufr.

Personalis seruitus est usus, rei personæ debitus. Vfus hic est plenus vel minus plenus. Plenus est ususfructus.

Vsusfructus, est rei usus & ad necessitatem & ad utilitatem inseruiens: in quibus casibus hic sine usu esse possit vid. apud Cuiac. lib. 13. cap. 12.

Vsusfructus est propriè vel impropriè seu quasi ususfructus.

Propriè ususfructus est usus & fruitio rerum salua substantia. l. 1. de usufr.

Hic est formalis aut causalis. Glos. & Dd. in princ. Iust. eod.

Formalis, est ususfructus separatus à proprietate. l. 2. de usufr. quem minus plenum dominium vocauimus.

Causalis est ususfructus, iure cuius dominium vel quasi habemus, non separatus à proprietate: id quod plenum dominium diximus.

Impropriè ususfructus est earum rerum quæ usu consumuntur. §. constituitur. Iust. de usufr. l. 2. §. fin. de usufr. ear. rer. quæ vs. consu.

Cuius generis sunt pecunia, vinum, frumentū, &c.
 Minus plenus vsus est in habitatione & vsu, ad necessitatem tantum vtentis, non ad vtilitatem inferuiens, quantum videlicet opus est ad victum vtentis. Quandoq; tamen fructus etiam vsus nomine continetur. l. Diuus. 22. de vsu. & hab.

Amissa autem seruitus proprietati consolidatur.

C A P V T V I I I.

De Potestate Publica.

S E R V I T V S adhuc fuit: sequitur Potestas.
 Potestas est ius personæ in personam eiusq; bona, ratione superioritatis vel alicuius officij. l. 1. 2. 3. de iuris. om. iud.

Persona igitur hæc non vt persona sed vt res consideratur, sicut veteri iure seruus & filiusfam. in quibus Dominus & pater Dominium plenum, vt cæteris rebus, habebant.

Potestatem plerunq; splendor vel dignitas conitatur. l. 3. C. de dign. lib. 12.

Potestas est publica vel priuata.

Publica potestas est in plures sibi subditos imperium habere. l. ult. de iuris. om. iud. quod sæpius accidit in territorio.

Primò, Imperiū illud si est tēporale, in condēdis legib⁹ suffragiorū requiritur collectio. l. 1. §. 1. quod cui. vni. nom. & toti⁹ populi cōuocatio. l. 2. C. de decur.

Quod si perpetuum est & hæreditariū, indistincte leges condere licet. l. 3. C. de Leg.

Secundò, Imperium illud est liberū indefinitū: vel limitatū & circumscriptum legibus, aut Ephoris, ex quorum præscripto illud moderandum est.

Tertiò Imperium est merum vel mixtum.

Merum est habere potestatem animaduertēdi in facinorosos, quod ius gladij vocant. l. ius gladij. de reg.

reg.iur.paulò aliter Duaren.lib.1.disput.cap.53. Dd.
in l.3. de iurisd. om. iud.

Mixtum est iurisdicção priuatam potissimum respiciens vilitatem.

Territorium est vniuersitas agrorù intra fines cuiusque ciuitatis: ab eo dictum quod Magistratus eiusdem loci terrendi id est depellendi habeat potestatem. l. pupillus. §. territorium. de verb. sig. vel à terra: vid. Cuiac. ad l. 53. de decurion.

Publica potestas est Ecclesiastica, vel Politica.

Ecclesiastica est Papæ, Episcoporum aliorumque qui sacrorum rituum, qui pædagogicæ & necessitati humanæ accommodati sunt ordinandorum, auctoritatem habent: non autem verbi Diuini per Prophetas & Apostolos traditi moderatione. Act. cap. 5. Matth. 12.

Politica potestas est quæ Rebus pub. maximè accommodatur & iure ciuili gubernatur. (rior.

Hæc est Principalis superior vel Accessoria inferior. Principalis est, vbi penes illum est imperium qui superiorem non agnoscit, & Maiestas dicitur: cui qui præest Princeps dicitur, qui solus legem publicam apud omnes imperij populos valituram, condere potest. l. ult. C. de Legib. quæ nomine speciali Constitutio vocatur tum Mandatum, tum Epistola, tum Decretum.

Principalis est vel vnius vel plurium: Illa Monarchia dicitur, qualis fuit in Repub. Romana, cum solus Romulus imperium teneret: Hæc Policratia.

Policratia, si ex suffragio est omnium qui aliquam vitæ degendæ causâ societatem contraxerunt, Democratia dicitur.

Talis fuit in Repub. Roman. cum Plebs simul cum Senatoribus dominaretur.

Policratia si non est omnium sed optimatum, Aristocratia dicitur: qualis fuit cum Patricij & nobiles imperium tenerent.

Accessoria inferior est, quæ ad vnam ex Princi-

palibus accedit superioremque agnoscit, quæ propriè Magistratus appellatur.

Magistratus est potestas publica eius, qui Imperio præest, cum forma præscripta à superiori.

Magistratus est Ordinarius vel extraordinarius.

Ordinarij Magistratus erant olim sub Democrazia Romana Maiores vel minores. Maiores rursus Urbani vel Prouinciales.

Urbani quidem tempore pacis Consul, Prætor, Præsides Ciuitatum, Decuriones, Senatores: quorû alij fuerunt Patricij, alij conscripti. Patricij dicebantur qui à centum illis à Romulo allectis patribus procreati essent.

À Senatoribus ciuilia iura cõdita dicebantur Senatusconsulta, quorum sepius in iure fit mentio.

Prætor dicebatur qui iurisdictioni præesset, qui præscribebat formulas agendi & iudiciorum litigantibus. tot. tit. C. de form. Imp. & edicta adiuuandi, emendandi, & supplendi iuris ciuilis gratia. Inst. de bono. possess. Vnde ius ortum honorarium dicebatur. l. ius autem. 7. de Inst. & iur. Cuiac. lib. 18. cap. 38.

Tempore belli erat Dictator, Præfectus Prætorio, Præfectus Vrbi, interrex, & similes.

Prouincialis Ordinarius erat Proconsul, Proprætor, Præsides, Comes Orientis, Præfectus, Augustalis, Procurator Cæsaris, Iuridicus Alexandriæ, & alij, de quibus vide in lib. 1. D. & C. & quibusquam Nouell.

Minores Magistratus sunt Aediles, rerum in foro venalium & ædium publicarum inspectores: & Questores reddituum publicorum exactores.

Extraordinarij sunt Trib. Pleb. à quibus ius introductum dicebatur plebis scitum. 4. Inst. de iur. nat. & ciu. Præfectus Annonæ, Præfectus Vigilum. vid. l. 14. honor. de Mun. & hon.

Hæc sunt de Potestate publica: à qua munus imponitur:

CAPVT IX.

De Muneribus Personalibus.

MVNVS est officium seu onus quod necessario Imperio eius qui iubendi habet potestatem subimus. l. Munus. 214. de verb. sig.

A' Munere dicuntur Municipales quibus parendi necessitas incumbit. l. 228. Municipales. de verb. sig. l. 21. Ad Munic.

Municipales sunt ciues vel incolæ.

Ciues sunt Originarij vel Recepti. Originarij sunt eius territorij in quo pater ipsorum natus est. l. 1. & fin. ad Mun. l. 3. C. de Incol. quos vocant patricios.

Recepti sunt quibus ius ciuitatis datum est: idq; vel Manumissione, qua ciuis fit manumissus eius loci in quo patronus est ciuis. l. 6. in fin. ad Mun. vel adoptione qua adoptatus retento prioris territorij iure & adoptantis sortitur ciuitatem. l. 17. §. 9. in l. 15. ordine ad Municip.

Incola est qui aliunde ortus Domicilium, id est, larem & sedem omnium suarum fortunarum, in loco quodam constituit. l. 20. Ad Municip. quæ inquilinum vocant. tot. tit. C. de incol. lib. 10.

Munera ista sunt vel simplicia vel mixta. l. fin. §. 27. sed ea. de Mun.

Simplicia sunt Personalia vel Realia.

Personalia sunt, quæ animi & corporis in obeundo ministerium requirunt. l. fin. de Mun. & hon. Geyl lib. 2. cap. 52.

Hæc sunt Honorifica vel sordida.

Honorifica sunt, quæ honor aliquis & splendor comitatur: eaq; sunt magis vel minus honorifica.

Magis honorifica sunt vel in Militia Togata vel Armata.

In togata Militia sunt seculares vel Ecclesiastici.

Seculares sunt qui consilio, doctrina & prudentia

pacem & tranquillitatem in Repub. conseruant: vt primò sunt iurisprudètes, Aduocati, iudices l. Aduocari. C. de adu. diuer. iud. Philosophi, Medici, Gymnasiarchæ, præfides scholarum, παιδόνομοι: secundo Decuriones. l. 239. pupillus de verb. sig. νομοφύλακες qui Magistratum legibus vti cogebant, Defensores ciuitatũ seu vindices. Cuiac. obs. lib. 3. cap. 14. Legati & similes.

Ecclesiastici sunt Clerici, Episcopi, Diaconi & similes.

In armata Militia sunt equites Aurati quos vocat, duces, veterani, Centuriones Tribuni, Præpositi, de quibus tit. de Re Milit. & l. 1. de priuilegiis vetera. Vt vero hoc ius obtineant requiruntur illa quæ notat Glos. in l. milites. penult. ex quib. cau. maior.

Minus honorifica, sunt Munera Procuratorum, Notariorum, Curatorum, Annonæ, Prædiorum publicorum, frumenti comparandi, aquæ ductus, viæ publicæ, Orphanotrophi, Xenodochi, Ptochotrophi. l. 1. de Mun. & honor.

Honorifica Munera quomodo & quibus iniungenda sint, ostendit l. vt gradatim. l. libertus. de Mun. & hono. tit. C. de pot. ad munus nomi. lib. 10. l. honores. de Decurion. l. vnica. ad L. Vitell. vt tamẽ & sumptuum ratio habeatur & personæ. l. 2. 3. 4. C. Quem ad. ciu. mun. indi.

Sordida Munera sunt mercenaria opificia Mechanica, quibus corpus magis quam animus fatigatur, quæ propter vilitatem operis seruitia dicuntur, quod eorum opifices vt iumenta illa exerceant.

Sordida similiter sunt media vel infima.

Media sunt minus sordida quæ neq; dignitatem neq; sorditatem annexam habent, vt sunt Pictura, sculptura, Architectura, Mercatura illa quæ publicè prodest, & similes, de quibus l. Munerum. §. mixta. de Mun. & hono.

Infima sunt magis sordida & vilioribus personis cõferuntur, vt sunt Munera Tabernariorum, Histrionum,

num; obsequium pistrini, per angariarum præbitio, Lenones, Tonsores, propolæ & vsurarij, qui questus sui gratia merces cogût, vt statim vendant & similes, de quibus l. ffordidorum. C. de excus. mu. lib. 10. & l. maximarum. & l. maritum. eod.

CAPVT IX.

De Realibus Muneribus.

TANTVM de Muneribus personalibus : veniamus ad Realia.

Munera realia sunt quæ sumptibus patrimonij & damnis administrantis expediuntur. l. fin. §. patrimonium. l. 1. §. 3. de Mun. & honor.

Munera realia sunt, Patrimonialia Ordinaria: vel Contributoria Extraordinaria.

Patrimonialia sunt, quæ res ipsas comitantur ad quemcunq; possessorem, & certam quotannis recurrentem, & regularem habent præstationem.

Hæc aut præstantur ex rebus quæ nobis ex possessionibus & bonis nostris proueniunt: aut loco pensionis de rebus non nascentibus in illis soluuntur.

Prioris generis patrimonialia sunt: vt si quis habeat fundum, de quo teneatur superiori dare aliquot modios frumenti, aut dolia vini quod in eo nasci cõsuevit. l. modios. C. de suscept. & præpos. lib. 10.

Horum numerum præstandorû necessitas etiam si subditi censitoribus non sint, cum rei hæc munera cohæreant, quo fit etiam vt ab his nulla privilegia aut ætas excuset. l. 2. & l. obistere. C. de ann. & Tribut lib. 10.

Posterioris generis patrimoniale munus est si quis annuam pensionem numerata pecunia aut alijs rebus mobilibus præstet, pro æstimatione patrimonij sui, in re cognitionem vniuersalis Dominij, quod superior habet: Vnde census, censitor & exæquator. tot. tit. C. de cens. & cens. & peræq. lib. 11.

De forma Censuali eleganter docet Vlpian. in l. 4. & 5. de Censib. vt scilicet nomen fundi in librum Censualem referatur & locus &c. vid. Dionys. Halicarnas. lib. 4. Histo.

Contributoria munera Realia sunt, quæ non committantur possessiones, neque certâ vel annuam præstationem habent, sed incertam, quæq; propter necessitatem occurrentem publicorum sumptuum sustinendorum causa præstantur in tuitionem Reipub. vid. Cuiac lib. 7. cap. 3. & 4. Geyl lib. 2. cap. 25.

Hæc Munera tantum incolis, ciuibus & Municipibus imponuntur. l. rescripto. §. fin. de Mun. & honor. Geyl. d. lo. num. 13. & 14.

Contributoria sunt vel collecta, quæ pro magnitudine possessionum & iugerum (vnde iugatio dicitur. l. immunitates. C. de agr. & cens.) imponuntur: vel capitatio, quæ viritum, in singula personarum capita constituuntur. tot. tit. de Capit. lib. 12. l. vnic. C. de cap. ciu. cens. eximend. lib. 11.

Mixta Munera sunt, quæ & corporis ministerio & gerentis sumptu expediuntur. l. fin. §. mixta. de Mun. & honor. & propter rem & personam imponuntur: vt sunt Operæ rusticorum quas *Fronen* vocamus.

Sequitur, qui & quomodo à Muneribus gerendis excusentur, quæ excusatio dicitur immunitas.

Immunitas est liberatio quædam a gerendis Muneribus & sustinendis oneribus civilibus quæ simul ac munus imponitur proponenda est. l. 1. penul. de vacat. & excusat. mune.

Immunitas hæc est plena vel minus plena.

Plena est cū quis oneribus & honoribus liberatur: Minus plena cum solum nudam muneris vacatione accipit. l. prætor. §. duo. de vacat. & excusat. mune. Hanc qui impetrauit solum extraordinarijs liberatur. l. cui. de Mun. & honor.

Immunitas datur ex causa legitima aut ex mero favore præsidentis.

Legi-

Legitimæ causæ immunitatis sunt, ætas, sexus, corporis debilitas, numerus liberorum, paupertas, cōditio, ordo, dignitas, Religio, absentia Reip. causa.

De omnibus vide titulū de vacat. & excusat. muner. & tit. de iure immū. & l. de Personalibus. C. de his qui num. lib. 10. l. Municeps. ad Munic. Minores 25. an. vel Maiores 55. A' Personalibus tantum excusantur quidam. l. non tantū. de Decurion. l. ad Rempub. de Mun. & hon. Item sœminæ. l. 3. §. corporalia. de Mun. & hono. l. 2. de Reg. iur. l. honores. §. surdus. de Decurion. Item. §. liberi. l. fin. C. de his qui num. lib. excus. secus in Realibus. l. semper. §. demum de iure immu. vbi. 6. vel. 7. liberi excusant. l. siquis. de Decur. l. prætor. §. 1. de vacat. & excusat. mune. Clerici: vt l. 1. & 2. C. de Epif. & Cler. studiosi. Auth. habita. C. ne fil. pro pat. & similes qui norantur in tit. C. de Palat. sacr. larg. lib. 12. & l. Medicos. C. de Profess. & Med.

Fauore & beneficio Principis merum vel mistum imperium habentis, excusantur, qui manifestum impetratæ immunitatis habent testimonium. l. 1. C. de de superind. lib. 10. & ibi Bartol.

Hæc Immunitas citra aliorum enormem læsionē, ex probabili causā cōcedi debet. to. tit. C. de his qui à Prin. vacat. impet. lib. 10.

CAPVT XI.

De Priuata Potestate Dominica.

PRIVATA potestas est quæ datur singulis in singulos.

Hæc est Domestica vel Administratoria.

Domestica est plena vel minus plena.

Domestica plena est potestas Dominica: de vocabulo domini vid. Cuiac obs. lib. 10. cap. 16.

Dominica potestas maior est in seruos minor in libertos: illic est maxima capitis diminutio, amissio scilicet familiæ, ciuitatis & libertatis: hîc est media familiæ scilicet & ciuitatis ademptio. §. 1. Inst. de cap. diminut. Cuiac. lib. 6. cap. 25.

Seruus igitur est, qui amissa libertate potestati & Dominio herili subditus est: dictus à seruando, quod bello capti seruabantur.

Serui sunt veri serui vt Mancipia, vel quasi vt conditionales seu adscriptitij.

Mancipia sunt serui, qui sine certo euētu libertatis Dominis seruiunt, dicta quod manu capta essent.

In hæc vitę necisq; olim Dominus habebat potestatem, quod semper hostis animū habere videbatur.

Inter Mancipia nulla hodie est differentia, licet ex diuersitate officiorum, personarum discrimen adhuc remanserit.

Alia enim sunt constituta Ordinaria: quædam vicaria, quæ Mediastinis imperabant. Connan. lib. 2. cap. 2. Alia nouitia: Alia serui Atrienses, de quibus Cuiac. obs. libr. 10. cap. 34. prout variè eis Dominus officia distribuit.

Conditionales adscriptitij serui sunt, qui certa lege seruiētes, literis obligatorijs agris colendis addicti & adscripti sunt, vt inde discedere nequeant. l. 1. si quis. C. de Agr. & cens. neq; ab ijs alienari. l. 3. d. tit. & l. 112. si quis. de Leg. 1.

Hi reuera quidem liberi erant, sed certis conditionibus multa seruitutis simulachra retinuerunt, & maiora quidem quam libertini, vt testatur Connan. libr. 2. cap. 10. Vnde media horum inter Mancipia & liberos erat conditio, id est, inter seruitutem & libertatem interiecti, partim serui partim liberi erant, qui paulo post manumittendi essent. l. defensionis. de iur. fisc. C. licet vbique ferè in iure pro seruis habeantur. l. 20. C. de ag. & cens. Cuiac. obs. libro 11. cap. 35.

Matrimonium his interdici potest. l. 16. C. de ag. & cens. Cuiac. lib. 4. cap. 28.

Adscriptitij sunt vel in perpetuum addicti vel ad tempus: in perpetuum, vt sunt serui glebæ. Ad tempus addicti sunt, vel certum vel incertum: Certum vt sunt Inquilini; qui sunt partiarj, certam partem fructuum

Etuum penitantes. vel pecuniarij & tributarij, pecuniæ summam certam soluentes. l. 12. C. de Ag. & Censit.

Ad incertum tempus addicti sunt Censiti, qui annua pensione agrum colunt, & donec illam soluunt agro vtuntur, qui quidem reuera liberi sunt, & extraneis vt quoq; superiores alijs cōductoribus similes, vnde eorum contractus conductio appellatur. l. cum scimus. C. de Ag. & cens.

Hæc de seruis: libertus est qui accepta à Domino libertate ad gratitudinem & operas patrono tenetur: vnde ius patronatus.

Libertus olim patroni à quo manumissus erat, nomen & agnomen sibi vsurpabat, vt refert Connan. lib. 2. cap. 7.

Hodie manumissi plenissimam consequuntur libertatem. Iust. de success. libert. Vide Cuiac. lib. 7. cap. 14. & lib. 4. cap. 5. Vnde iure aureorum annulorum hodie non indigent. l. 3. de iur. aur. ann.

Subiectum huius potestatis sunt obsequia & operæ.

Obsequia debentur à liberto patrono gratitudinis ergo, & consistunt in exhibitione honoris & pietatis, vt præceptis includi nequeant.

Operæ sunt diurnum officium. l. 1. de ope. libert. patroni debitum, honestum, l. 38. hæ. de op. libert. non periculosum. l. 35. eod. ita ne libertus propterea egeat. l. 19. & 18. de op. libert. & sumptibus patroni officium expediatur. l. 21. eod.

Quod si egeat patronus à liberto diuite, vt contra libertus egens à locuplete patrono alendus est. l. 1. eod. Vid. Zas. in intellectu. lib. 1. cap. 4.

Operæ hæ sunt certæ vel incertæ. Certæ sunt officiales vel fabriles.

Officiales sunt quæ in officio personæ consistunt pecuniæque redimi non possunt. l. operæ. de op. libert. ideoq; personales vocantur, quæ non cedunt nisi exigantur. l. quoties. eod.

Officiales patrono tantum suisq; hæredibus non extraneis præstantur. l. si patroni. ad Trebell. l. 10. de op. libert. Cuiac. obs. lib. 17. cap. 14.

Fabriles seu artificiales sunt reales magis, & sumptu liberti præstantur. l. suo victu cum sequen. de op. libert.

Hæ ad hæredes omnes transeunt. l. 6. de op. libert. & cedunt etiã si non exigantur. l. quoties eod. Cuiac. d. loc. & Zas. d. loc. in intellectu.

C A P V T X I I.

De Minus plena & administratoria potestate.

AD H V C de priuata potestate Domestica plena dictum est: succedit minus plena potestas certis limitibus circumscripta & definita.

Hæc est Maritalis vel patria.

Maritalis est quam maritus in suam habet vxorẽ, ex qua legitimus ipsius & bonorum defensor est, ex qua vxor fori, domicilij & dignitatis & familiæ mariti particeps fit. l. 1. & 2. de lib. hom. exhib. ex qua ad operas & obsequia vxor marito tenetur.

Patria potestas est quam pater in liberos, legitimè à se procreatos habet: quæ tanta olim erat, vt in filium vitæ necisq; haberet potestatem. l. ult. C. de pat. potest. tot. tit. C. de patr. qui fil. distrax.

Administratoria potestas est in Tutela vel Curatela.

Tutela est potestas ad tuendum pupillũ, qui propter ætatem se defendere nequit iure ciuili data & permissa. §. 1. Institut. eod.

Curatela siue curatio est potestas concessa principaliter in res minorum 25. annis, siue eorum qui eis æquiparantur, furiosorum, prodigorum.

De

De differentia Tutelæ & Curatelæ vide amplius
Cuiac. obs. lib. 17. cap. 7.

CAPVT XIII.

*De Acquisitione Domini per
Alterum.*

DE Dominio hætenus satis diximus: sequitur
eius acquisitio, in qua consideratur efficiens
& forma.

Efficiens, quod per nos acquiritur vel nobis per
alterum.

Per nos: quando ipsi nobis acquirimus.

Per alios vel potestati nostræ subditos vel per ex-
traneos; illic per liberos vel per seruos nostros.

Per liberos vt nimirum quicquid illis ex peculio
prouenit id parentibus nobis acquiritur.

Peculium est summa quædam pecuniæ filijsfam.
concessa à paternis rationibus seiuncta: diciturq; à
pecude quæ priscis erat quædam particula gregis
concessa liberis vel seruis ad negotiandum.

Peculium est duplex: Paganicum alterum: alterū
militare, vt l. fin. C. de inoff. testam.

Paganicum est Profecitium vel Aduentitium.

Profecitium quod ex re patris ad filium profi-
ciscitur, in quo filiusfam. nihil neq; vsumfructum
neq; proprietatem habet. l. pater de acqui. hæred. &
l. cum oportet. C. de Bon. quæ lib. l. quodcunque. de
verb. sig.

Aduentitium est quod aliunde cõsequitur, in quo
vsumfructum tantum pater habet iure nouo. vid.
Authen. vt liceat matri vel au. Authen. idem bis. C.
de bon. quæ lib. & l. cum oportet. & l. cum nõ solum.
§. ult. & §. siue e contrario. C. eodem. de bon. quæ
lib. & Authen. de hæred. ab intest. ven. §. si verò
vbi fallit.

Olim in hoc nihil iuris filiusfam. habebat. Quod

si pater emācipet filium, retinebit huius vsusfructus
 & inidiam partem. §. hoc quoq;. Inst. per quas perso.
 Militare est duplex: Castrense vel quasi.

Castrense est, quod filiusfam. militiæ armatæ
 causa in castris adeptus est.

Quasi castrense est, quod in togata militia parauit,
 veluti opera forensi aut professione artium, aliæue
 functione publica, in his duobus proprietas & vsus
 fructus ad filium pertinet.

Per seruos acquirimus plenè nostros vel semiple-
 nè, in quibus vsumfructum habemus.

Plenè nostri ignorantibus etiam nobis & inuitis
 acquirunt. l. etiam inuitus. eod. titul. §. in potesta-
 te. Inst. de his qui sunt sui vel alieni iur. nisi in vlti-
 mis voluntatibus, ubi iussus præcedere debet. l. si
 quis. §. iussum. de acqui. hæred. l. qui aliena. de ac-
 qui. rer. dom. ne dominum inuitum faciant hæ-
 redem.

Semiplenè nostri sunt serui vsufructuarij, qui no-
 bis acquirunt tantum ex re nostra, & ex suis operi-
 bus; quod verò extra has causas consecuti sunt id
 proprietatis domino accedit. §. de his. Inst. per quas
 perso. idem in seruo alieno bona fide possessio.

Per extraneos nobis acquiritur, vt procuratorem
 qui nobis ex mandato nostro & iussu acquirit. §.
 ex his itaque. Inst. per quas pers. quod non obtinet
 in obligationibus. l. 1. & 2. quam vid. C. per quas
 person. Vide infr. de Mand. & nego. gest. & de eo
 quod iussu.

C A P V T XIII.

De Acquisitione Per ius gentium: & primum de Occupatione.

H V C V S Q V E de causa efficiente, nimirum
 per quas personas nobis dominia acquirantur:
 sequi-

sequitur nūc forma, quo modo videlicet acquiratur.

Modi acquirendi duo sunt, primus est iuris gentium. Secundus de iure Ciuile.

Per ius gentium quod est naturale, acquirimus duobus modis: Primo Occupatione & Accessione: Secundo Traditione.

Occupatione acquirimus id, quod nullius est neque possessionis neque dominij ratione. l. 3. de acqui. rer. dom. quæ dicuntur ἀδέσποτα.

Occupationis species duæ sunt: Captiuitas & Inuentio.

Captura versatur circa feras aut circa hostes.

Feræ cicuratae, si animum redeundi habere desiderint, licitè capiuntur. §. pavonum quoque. Inst. de rer. diu.

Feræ animantes in proprio semper in alieno vero, solo non prohibente Domino capi possunt. l. 3. de acqui. rer. dom. vid. Cuiac. obs. lib. 4. cap. 2.

A feris in terris degentibus est venatio. & piscatio: in ære aucupium.

Venatio est captiuitas feræ terrestris quadrupedis. §. feræ igitur. Inst. de rer. diu. tam diuino quam humano iure permissa. Gen. 9. 1. Timoth. 4. l. vnica. C. de venat. tam in saltibus eum canibus, quam alia arte.

Piscatio est captura piscium in proprio non alieno solo. l. iniuriarum. l. 3. §. fin. de iniur. ut vult Vvesen. licet Cuiac. d. lo. neget.

Aucupium est volatiliū in aëre, apium, pavonum, columbarum, &c.

Hostes quod bello iusto deprædantur illorum fit occupatione, quæ captiuitas dicitur, estque tam rerum quam liberorum hominum de veteri iure. §. item ea. Inst. de rer. diuis. vnde seruorum olim fuit origo, quia bello capti seruabantur: vnde filij fam. ciues Romani capti serui fiebant: etsi suspensa erat captiuorum conditio, quam reuersi iure postliminij recipiebant.

Hodie res quidem immobiles aut fisco applicantur. l. si captiuus. de capt. & postlim. reuers. Cui. obs. lib. 19. obs. 7. aut Imperatoris permittuntur arbitrio. l. in agro. de acq. rer. dom. l. is qui præquam. ad L. lul. pecul. l. item si verberatum. de rei vend. l. 11. Lucius de euct. vid. Hotom. l. illust. quæ. 1.

Quæ autem latrones & prædones eripiunt illorū non fiunt. l. 24. l. 2. si quis de capt. & post. reuers.

Inuētio est rei, quæ nullius & pro de relicto habita est, occupatio & apprehensio, vt est thesauri inuētio.

Est autem thesaurus vetus depositio pecuniæ, cuius non extat memoria. l. nunquam. §. thesaurus. de acqui. rer. dom.

Inuentus non arte magica inuentotis fit. l. i. & l. nemo. C. de malef. & Math. in loco suo etiam vtiliter. l. penul. §. i. qui satis. cog. si in alieno inueniatur pro dimidia cedit inuentori. §. thesauros. Inst. de rer. diuis. tot. tit. C. de thesau. lib. 3. §. penul. de iur. fis. Cuiac. obs. lib. 9. cap. 37: Si directus & utilis dominus concurrunt aduersus extraneum inuentorem, tunc utilis præfertur. Quid si usufructuarius vel creditor inueniat? vid. l. si is qui. 63. §. 2. 3. & 4. de acq. re dom.

C A P V T X V.

De Accessione.

S V C C E D I T nunc accessio.

Accessio est simplex vel mixta.

Simplex est naturalis vel artificialis. Naturalis rursus est discreta aut continua.

Discreta accessio est partus seu foetura animalis. Partus vêtrem sequitur: estq; seruæ vel pecudum.

Inferna. §. Item. 5. de vsucap. licet Brutus, illud neget rectius hominem scilicet non esse in usufructu, sed ad dominum proprietatis partum ancillæ pertinere. §. in pecudum Inst. de rer. diuis. l. foetus. de usufruct. Paul. lib. 3. sentent. cap. 1.

Pecudum

Pecudum partus est fructus, fœtusue sicuti lac, pilus, lana, agni, hœdi, vituli, equuli, & c. vbi tamē si gregis fructum habeat quis, in locum demortuorum capitum vel vinearū demortuarū ex fœtu substituere debet. §. sed si. Inst. de rer. diu.

Accessio naturalis continua seu concreta, est incrementum apparens, vel latens factū à flumine publico. l. locus. de acqui. rer. dom.

Apparens seu manifestum incrementum est, circumluuio vel inundatio.

Circumluuio est vel ex vtraq; parte vel ex vna.

Ab vtraque parte, vt si flumen priore alueo relicto, alicuius agrum in formam insulæ redegerit, vbi ex æquitate manet eius ager cuius fuerat. l. adeo. §. si cuius. de acqui. rer. dom.

Quod si insula eiusmodi nata esset in medio flumine communis est, quoad dominium eorum qui circa flumen prædia possident. §. insula. Inst. eod. non quoad possessionem quæ cedit apprehendenti. l. 3. de acqui. possess. vid. l. penult. de acq. re. dom.

Ex vna parte ex circumluuione insula nata, quibus illa proximior est cedit. d. §. insula. In mari nata insula occupantis fit. d. §. insula.

Inundatio est si vis fluminis totum agrum occupauerit, vbi si aqua recesserit tuus manet ager. §. 24. alia. Inst. eod.

Latens incrementum est alluuio, quæ si agro tuo ita quid adiicit, vt nō possit intelligi quantum quoquo temporis momento adijciatur, tibi acquiritur. §. 20. præterea eod.

Artificialis accessio opera & industria hominis efficitur.

In hac præcipuè bona fides spectatur. §. literæ. §. ex diuerso. Inst. d. t.

Artificialis accessio est in cultura: quæ est excellens: vel minus excellens.

Excellent quæ animo potissimum perficitur, est scriptura, aut pictura.

Scriptura est, literarum exaratio quæ chartæ cedit, si pretiosior charta est, quam scriptura. §. literæ. 33. Inst. eod. secus si scriptura maioris est æstimationis, ut hodie per l. in rem. §. in omnibus de rei vend. ita ut rectè. §. literæ. immutatum hodie esse, ibidem dicat Myns. ex Dd. opinione.

Pictura est animalium aut alterius rei delineatio, cuius dignitati res aliena cedit. §. si quis. Inst. de rer. diu. nisi affixa sit ita ut facile amoveri nequeat. l. in rem. §. sed & id. de rei vend.

Minus excellens est quæ corporis potissimum ministerio & labore peragitur, & versatur, aut circa culturam rei mobilis, aut soli.

Cultura rei mobilis est in coniunctione, vel confusione seu commixtione.

Coniunctio est specificatio, aut textura.

Specificatio seu effectio formæ est, cum ex aliena materia forma aliqua facta est, quæ ad priorem & rudem materiam reduci non potest & tum specificantis fit. l. adeo. §. cum quis. de acqui. rer. dom. §. cum ex aliena. Inst. de rer. diu. ut si ex uvis alienis vinum, oliuis oleum, spicis frumentum, ex auro & argento vas aliquod efficiatur.

Textura vel futura est, cum quis alienam purpurâ suo vestimento intexuerit quæ tum vestimento cedit. §. si tamen. Inst. eod. aut aurû gémis margaritisue accesserit. l. etsi nō sunt. §. pueniamus. de Auro & arg.

Commixtio est quādo duorū res vel homogeneæ vel heterogeneæ confunduntur & commiscentur.

Hæc commixtio est voluntaria aut fortuita.

Voluntaria tum quando utriusq; vel unus voluntate commixtio fit: si utriusq; communis res esse incipit ex contractu, diciturq; confusio. l. 8. §. si voluntate. de acqui. rer. dom. §. si duorum. Inst. eod.

Si unus, observatur an separari possint res cōfuse siue non: ut supr. quod si separari possint, res quælibet recit ad priorem dominum: sin minus, utraque cedit ei qui operam & rem impendit, cum refu-

sione

sione interesse domino priori.

Fortuita commixtio est si fortuito res duorum confunduntur, in qua idem obseruatur, quod sup. §. 28. Inst. eod.

Cultura in re soli est in ædificatione: in plantatione; & seminatione.

Ædificatio est cum quis aut in suo solo, ex aliena materia, aut in alieno ex sua ædificat: Illic dominus materiæ fit, & si ædificium inanet, dominus materiæ agit actione De Tigno iuncto. l. Tigni. 62. de verb. sig. si dirutum est ædificium, agit ad exhibendum: Hic non fit dominus materiæ, sed ædificium solo cedit, & si ignorans & bona fide ædificauit, impendia recuperat. §. cum in. Inst. eod.

Plantatione seu insitione acquirimus dominium; si illa in terra coaluit & radices egit: & quidem commune dominium, si in confinio posita & in utroque loco radices egerit. §. si Titius. Inst. de rer. diu.

Satione seu seminatione consequimur dominium; si sata frumenta terræ coalescunt, eadem prorsus quæ supra ratione.

Mixta accessio est in fructuum perceptione.

Possessor igitur bonæ fidei acquirit fructus perceptos pro cultura. §. si quis. Inst. de rer. diu. Naturales si extant restituit. l. fructus. de usufructu. Consumptorum vero æstimationem præstat. l. certum. C. de rei vend. l. si me vel Titium. si cert. pet. si videlicet inde factus sit locupletior, secus si non locupletior. l. bonæ fidei. de acqui. rer. dom. ad quam vid. l. fructus. de usu. ibiq; Costal.

Industriales si consumpti sunt, non restituit. d. l. bonæ fidei: si extant restituere cogitur. l. certum. §. bonæ fidei. C. de rei vend.

Malæ fidei possessor tenetur restituere indistincte omnes fructus etiam consumptos & percipientes, licet titulus ab his excuset: Impensas vero utiles & necessarias, ut bonæ fidei possessor, repetit. Cuiac. lib. 10. cap. 1.

Atq; hæc quidem de occupatione & accessione.

C A P V T X V I.

De Traditione.

SE C V N D V S modus acquirendi dominij de iure gentium est in traditione.
Traditione dominium transfertur voluntate tradentis, nisi in venditione. §. venditæ. Inst. eod. Cuiac. obs. lib. II. cap. 19.

Debent hic concurrere, 1. vt tradens sit dominus.
2. Voluntas transferendi dominij. 3. iusta causa tradendi.
Traditio est duplex, vera vel ficta.

Vera est, qua res corporales mobiles de manu in manum traduntur.

Ficta est quæ non fit de manu in manum : sed ubi res pro tradita habetur. vid. Cuiac. obs. lib. 4. cap. 3. fitq; in personam certam aut incertam.

In certam, per patientiam. §. interdum. Inst. eod. per symbolum, vt cum traduntur clauæ. §. ite quid. Inst. de rer. diu. & per inuestituram.

In incertam, vt per iactum missilium. §. hoc amplius. §. hæc itaque. item cum quis rem pro derelicto habet. §. qua ratione. tales autem non sunt res tempestate leuandæ naui gratia proiectæ. §. ult. Inst. de rer. diuis.

C A P V T X V I I.

De Vsucapione.

HA C T E N V S de modo acquirendi dominij iure naturali inueto: superest modus iure ciuili introductus.

Iure ciuili dominium acquiritur, vsucapione, vel successione.

Vsucapio est acquisitio dominij, per continuationem

nē possessionis vsurpatæ in re aliena, cum bona fide tempore traditionis, iusto titulo, & tempore legibus præscripto.

Tempus hoc non nunquam perpetuatur à principali possessione, vel inceptum ab hærede completur. l. hæres. 12. l. nunquam. 31. de vsucap. & §. diutina. Inst. eod.

Species vsucapionis sunt duæ: vna priuatorum, altera fisci.

Priuatorum rursus est rerum mobilium, quæ propriè vsucapio dicitur: vel immobilium, quæ præscriptio vocatur.

Vsucapio est, qua res mobiles per possessionem triennij acquiruntur. §. & cum. Inst. eod.

Præscriptio est temporalis, vel perpetua.

Temporalis est cum res immobiles per longi temporis possessionem acquiruntur, inter præsentem quidem decennio, inter absentes 20. annis. §. & cum. Inst. eod. l. penul. l. fin. C. de præscrip. long. temp.

Perpetua quascunq; res 30. vel 40. vel 100. annis præscribit, in qua nec bona fides nec titulus est necessarius. Cuiac. obs. lib. 10. cap. 12.

Præscriptio 30. annorum completitur res ciuiles quaslibet. l. si quis empt. 8. & rot. tit. de præsc. 30. annorum. C.

Præscriptio 40. annorum res ecclesiæ ferè tantum. l. fin. C. de præsc. 30. vel 40. an. Auth. quas actiones. C. de sac. sanct. eccl.

Præscriptiones 100. ann. aut tanti temporis cuius non extet memoria, receptæ sunt in rebus ciuitatū. l. fin. C. de sac. sanct. eccles. item in re principis. l. cōpetit. 6. C. de præscrip. 30. ann. item in seruitutibus ciuitatum. l. 2. §. ductus. de aqu. quot. & æstiu. l. diuturna. C. de aq. duct. lib. 11. in ceteris seruitutibus generalis supra tradita regula obseruatur. vide Vvesen. in Cōmen. tit. de seruitut. Cuiac. in tract. de vsucap. Duaren. lib. 1. disputat cap. 34.

Fisci vsucapio est quadriennij in rebus emptis à

fisco. l. i. & tot. tit. C. de long. temp. præscrip.

Vsucapio cessat ipso iure, aut interruptione.

Ipso iure cessat omnimodo, vel cum dormit.

Omnimodo cessat in rebus pupillarib⁹ quæ prohibentur præscribi. l. bonæ fidei. 41. de acqui. rer. dom. in rebus furtivè possessis, & cum mala fide. §. furtivæ. Inst. eod. & in fundo alieno in dotem dato. Cuiac. obs. lib. 14. cap. 9.

Dormit, si prius inchoata propter causam non procedit, ut in rebus pupillorum. d. l. bonæ fidei. 41. l. i. §. ult. C. de an. præscrip.

Interrumpitur duobus modis: interruptione possessionis, vel malæ fidei conscientia.

Sublatione possessionis, ut cum possess⁹ aliquo facto naturali re ipsa tollitur. l. qui uniuersas. §. 1. l. ult. de acqui. poss.

Mala fide, ut cum vsucapiens se rem alienam scit possidere: quæ mala fides per litis contestationem efficitur, licet olim hæc non interrompebat. l. si post acceptum. de rei vend. l. 2. §. fin. pro empt. vid. hic Vvesenb.

C A P V T X V I I I

De Personis in Testamentis.

A T Q V I tantum de acquisitione, quæ fit per vsucapionem: superest ea quæ fit per successionem.

Successio est hæreditatis defuncti per aditionem acquisitio.

Aditio est hæreditatem capessere & se pro hærede gerere, facto, vel verbis, quæ in suis hæredibus dicitur iniunctio & est perpetua. l. 8. C. de iur. delib. vid. Cuiac. obs. lib. 7. cap. 18. Gouean. lib. 1. lect. capit. 25.

Aditioni contraria est repudiatio hæreditatis quæ est ab oblata hæreditate se in totum vel pro parte abstinere. l. 2. de acq. vel amitt. hæred.

Succes.

Succesores duo habent beneficia: Vnum deliberandi, alterum inuentarij.

Deliberandi beneficium est potestas post apertū coram magistratu testamentum, data à prætore de adeunda hæreditate intra anni spacium. l. scimus. C. de iur. deliberad. intra quod tempus secum deliberare possunt, an hæreditatem adire seu repudiare velint, quæ dicebatur olim cretio hæreditatis. Dua. lib. 2. disput. cap. 41.

Inuentarium est descriptio bonorum defuncti citatis quorum interest, vt in tantum successor teneatur, quantū bona defuncti valēt. l. fin. C. de iur. delib.

Successio est civilis quæ dicitur hæreditas, vel Pretoria, quæ bonorum possessio.

Civilis hæreditas defertur mediata, vel immediata: hæc vocatur legitima, illa testamentaria successio.

Mediata fit successio ex testamento.

Testamentum est iusta, solennis, mēte integra suprema facta contestatio.

In testamento considerantur primo personæ & res: secundo species.

Personæ hæ principales sunt, aut minus principales interuenientes.

Principales sunt testator & hæres.

Testator est, qui testamentum fecit & liberam bonorum suorum administrationem habet, nec prohibetur testari.

Prohibentur autem quidam natura, quidam lege.

Natura, obstante vitio animi vel corporis: animi obstat impuberibus. & præterea. Inst. eod. his tamen certis in casibus ius testandi concessum olim fuisse refert Cuiac. obs. 17. cap. 36. item furiosis, prodigis. & item prodigi. eod. Corporis obstat muto, surdo, cæco. l. si mutus. 7. hoc tit. nisi peculiari modo testentur. l. hac. consultissima. C. de testament.

Lege prohibetur qui sunt in aliena potestate, nisi testentur de Castrensi peculio, item qui capitis diminutionem maximam & mediam passi sunt, id

est qui libertatem & ciuitatem amiserunt. l. qui à latronibus. l. 8. de testament quod tamen iure nouo non putant procedere, argumento Auth. bona. C. de bon. damnat. Nouell. 22. §. deportati. de Nuptijs,

Testator primò vel in scriptis vel sine scriptis testatur: illud scriptum, hoc nuncupatiuum testamentum dicitur.

Secundò in militia togata vel armata, in hac illi intelliguntur degere, qui sunt in castris & expeditione, quorum quoquo modo voluntas suprema inuenitur, valet testamentum. l. 1. l. penul. de militar. testam.

Hæc de testatore. hæres est, qui ex institutione hereditatem defuncti capit.

Hic est suus aut extraneus. Suus est qui est in potestate testatoris, vt sunt filij qui domini quodammodo sunt paternę substantię viuente patre. l. filius. de lib. & posth.

Exhæreditari sui domestici sicut & pater. Cuiac. obser. lib. 8. cap. 23. non nisi ex iustissimis causis possunt, quarum quatuordecim numerantur, quas vide hic apud. Dd.

Suus hæres est immediatè suus vel mediatè: illic est filiusfam. hic nepotes, neptes, pronepotes, & cæt. posthumus tamen licet in potestate morientis non sit, ad similitudinem tamen sui hæredis succedit. Dicitur autem posthumus quasi posterior vel posthumatus natus. Cuiac. obs. lib. 3. cap. 4.

Extraneus est qui iuri testatoris subiectus non est.

Accessorię siue interuenientes personę sunt legatarius vel testes.

Legatarius est, cui testator aliquid legat ab herede præstandum, vt hæres meus fundum Tusculanum Gaio dato: vbi fundus Tusculanus legatum dicitur.

Testes sunt qui adhibentur ad testimonium perhibendum de re gesta testatoris, qui debent esse rogati & aduocati, non fortuito accedentes. l. hac consultissima. C. de Testament.

Omnes autem testes esse possunt, cum quibus testamenti

testamenti factio esse potest. §. Testes. Inst. eod. qui alieno negotio adhibentur. l. pater. de testi. excepta muliere & teste domestico: itē qui non iuris sed rei tantum successoris sunt. §. legatarijs. Inst. eod.

Testibus opus non est, si testamentum actis insinuetur vel coram Magistratu fiat. l. omnium. 19. C. de Testam.

CAPVT XIX.

De Institutione Hæredis.

INSTITVTIO hæredis primo fieri debet certis verbis, purē, vel sub conditione possibili. §. heres. Inst. de hæ. instit. purē tamen legatum seruo relictum non valet l. 8. §. 1. de lega. 3. Cuiac. obs. lib. 14. cap. 10. & lib. 3. cap. 34.

Impossibilis lege vel natura conditio pro nō scripta habetur. §. impossibilis. Inst. eod. vt nec institutio ad certum tempus & ex certo tempore valet. d. §. hæres.

Secundò in institutione extranei hæredis tria tēpora consideranda sunt, vt hæres vel legatarius capax delatæ hæreditatis sit tempore conditi testamenti: intermedio: & adeundæ hæreditatis: pertinet huc regula Catoniana quam explicat Cuiac. obs. lib. 4. cap. 4.

Tertiò institutio non debet esse captatoria, quæ sibi vel alij in instituendo captet hæreditatem, vt, si Titium vel me hæredem instituis, hæres mihi esto. l. ille §. vlt. de hæ. instituen. Cuiac. obs. lib. 16. cap. 11. Mutuæ tamen successionis pactum quod est *ἐκκλησιαστικὴ διαθήκη* inter commilitones in procinctu valet. l. licet. C. de pactis. vt & inter nobiles & illustres personas, vt testatur Geyl lib. 2. obs.

Quartò institutio est primaria, vel secundaria.

Primaria fit verbis ciuilibus & directis primo gradu, vt hæres esto, damnas esto, capito, habeto, do,

lego, dari volo. Cuiac. obs. lib. II. cap. 25.

Secundaria substitutio dicitur, quæ fit secundo vel vltiori gradu: estque directa vel obliqua seu fideicommissaria.

Directa est quæ sine ministerio alterius fit, vt si Titius hæres non erit, Seius hæres esto. In hac si primo gradu institutus cum conditione institutus sit, substituto cautionem, quæ est satis datio, præstat. Cuiac. obs. lib. 9. cap. 5.

Directa est vulgaris vel pupillaris: vulgaris est quæ à quolibet cuiuslibet capaci in casum non acquisitæ hæreditatis fieri potest.

Pupillaris est cum pater liberis substituit, quæ est vetus vel Iustiniana.

Vetus, si pater impuberibus liberis in casum acquisitæ hæreditatis, & mortis intra tempora pubertatis substituit: quæ pubertate euanesceat.

Iustiniana seu quasi pupillaris esto quando pater liberis furiosis puberibus substituit: quæ à Iustiniano nouo iure introducta est, & tum expirat cum furiosus resipuerit. Duaren. lib. 2. disputat. cap. 7.

Obliqua seu fidei commissaria substitutio est, cū substitutus hæreditatem ex manu alterius, & sic via obliqua, precario siue iussu capit, vt Titius restituat hæreditatem Seio. Cuiac. d. lib. II. cap. 25.

Fideicommissa hodie legatis sunt exequata. Duaren. lib. 2. disputat. cap. 9. nec fideicommissio contingitur propria bona filij: fructus vero inuenti in hæreditate illi annumerantur.

Quod si conditionaliter aliquid hæres tertio iubeatur præstare, verius est fideicommissum nõ esse. Cuiac. obs. lib. 14. cap. 25.

Fideicommissaria substitutio est vniuersalis, vel specialis: illic si vniuersitas, hic si pars vniuersitatis defer-
tur.

CAPVT XX.

*De Rebus quæ in testamento re-
linquuntur.*

SEQVITVR quæ res in testamēto relinquuntur,
quæ sunt hæreditas vel tutela.
Hæreditas est succedens ius defuncti. vid. Cuiac.
obs. lib. 4. cap. 16.

Hæc relinquitur in totum vel pro parte.

Pars illa est nominata & expressa: vel minus: si nõ
expressa est, æqua intelligitur.

Si expressa est, vel in quorundam personis vel in
omnium est expressa: primo casu vel as cõpletus est,
vel non est: si non est sine parte nominatus, hæres est
ex reliqua parte: si est, ij qui partes expressas habent,
in dimidiam partem vocantur: si in omnium perso-
nis partes expressæ sunt, tunc pars vacans hæredi-
bus, si pauciores scripti sunt, accrescit: si plures, de-
crescit.

Quod si vel ex substitutione vel iure accrescendi
portio integra accedat portioni oneratae legatis, cõ-
tributioni locus est, ita vt in solidum sine deductio-
ne falcidiae legata præstentur. l. qui fundum. §. qui fi-
lium. ad L. falcidiam.

Portione vero onerata accedente integre contri-
butioni locus non est. l. 1. §. ad id. & l. 11. ad L. falci. vid.
Cuiac. obs. lib. 15. cap. 14. & lib. 4. cap. 34. 35. 36. 37.
& lib. 12. cap. 11. 12. & 13.

Tutela testamento datur à parentibus vel extra-
neis: Illic à solo patre liberis dati tutores non satis-
dant: dati vero curatores confirmantur à Magistra-
tu. Cuiac. obs. lib. 7. cap. 6.

Extranei tutores dant, qui hæredem pupillum
instituunt, aut ipsi aliqua necessitudine coniuncti
sunt, à quibus dati confirmatione & satisfactione in-
digent.

De Speciebus Testamenti.

RELIQUVM est vt species testamēti subnectamus. Testamentum est duplex: vnū perfectum solenne, alterum minus perfectum & solenne.

Perfectum est, quo hæreditas dari & adimi potest, & fit cum institutione hæredis, vnico contextu corā septem testibus cum notario, publica persona. l. hac consultissima. 2. 21. C. de testament.

In ordinando hoc testamēto patria testatoris sola spectatur, etiam si alibi degens illud condat. l. si nō speciali. C. de testamentis. Vnde deportati testamētum facere non possunt. l. 1. §. hi quibus. de legatis 3. Cuiac. obs. lib. 14. cap. 12.

Solennitas septem testium adhibendorum quibusdam personis remittitur, patri scilicet testanti inter liberos. d. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. C. hoc tit. Geyl. obs. lib. 2. cap. 112. item rusticis. l. vlt. C. hoc tit. Item in pijs causis: item tempore belli seu pestis. Dd. in d. l. vlt.

Consultum verò est in hoc salutare clausulam addere: si non valet iure testamenti, valeat iure Codicillorum, mortis causa donationis, & quocunque meliori modo, de iure statuto vel consuetudine fieri potest.

Si hoc in scriptis celebratur, hæredis nomen scribitur, & testes septem subscribunt & signant, per se vel per alium. §. sed cū. & §. vlt. Institut. eod. Sin voce, hæredis nomen coram septem testibus voce nuncupatur. §. fin. Inst. eod. Potest tamen & hoc memoriæ & probationis causa in scriptis fieri, vt est communis sententia.

Imperfectum minus solenne testamentum est, quo nec dari neq; adimi hæreditas potest. l. nec Codicillum. C. de testamentis. argumento l. hæreditas.

C. de

C. de pact. conuent. quod coram quinq; testibus celebratur. l. fin. C. de iur. Codicil.

Imperfectum testamētum est duplex: Codicillus, vel mortis causā donatio.

Codicillus est testatio, qua moriens leuiter sine testamēti solennitate, aut hæredis institutione testatur de eo, quod post mortem suam fieri velit.

De origine codicillorū tradit Iustinianus in principio in Institutionibus eod. quod & hic sine scriptis fieri possit, ostendit l. fin. C. de bon. libert. l. fin. in fine. C. eod. Latiori vero significatione pro omni scriptura accipitur.

Donatio mortis causā est, cum quis mortalitatis cogitatione aliquid, non omnia bona præsentia & futura, donat.

Huius species duæ sunt: aut enim quis periculi imminentis metu conterritus donat, quæ donatio statim quidem perfecta est, sed sub conditione resoluitur. l. 13. l. senatus. 35. §. mortis. h. t.

Aut sine periculo mortis sola mortalitatis cogitatione expressa donat.

Huc pertinet dotalitium pars bonorum mariti, assignata à marito mulieri pro dote, vt post mortem eius fructum siue proprietatem lucretur. Pap. Guid. decis. 566.

Haftenus quomodo testamenta constituantur: sequitur quomodo infirmantur, & tollantur.

Infirmatur testamentum in totum non pro parte. l. ius nostrum. de Reg. iur. ita tamen vt infirmato illo ex causā exhæreditationis vel præteritionis legata nihilominus salua maneant. Auth. ex causā. C. de lib. præter.

Infirmatio est vera vel quasi: Vera fit ipso iure, vel officio iudicis.

Ipso iure testamenta dicuntur irrita aut rupta.

Irritum fit per capitis diminutionē testatoris vel hæredis. §. non tamen. Inst. eod.

Ruptum cum in eodem statu testatore manēte, te-

testamenti ius vitatur, vel agnatione sui heredis. §. i. Inst. eod. vel cum nullus hæres institutus est: quæ duo pertinent solum ad perfectum testamentum: vel cum posteriore testamento perfecto primum rumpitur & cassatur. vid. l. 14. de legatis. 1. l. ult. de legat. 2. & Cuiac. lib. 14. cap. 7. vel si contra leges conditum sit: vel deficient solennitates: quanquam hoc addere superuacaneum sit, cum his deficientibus testamentum non sit.

Officio Iudicis infirmatur perfectum testamentum, per querelam inofficiosi testamenti ex Lege Glicia: Cuiac. lib. 2. cap. 21. & lib. 14. cap. 14.

Petitur autem hac querela à iudice ut testamento contra patris officium scripto ex officio rescisso, si-
lius ad hæreditatem patris admittatur, si nimirum minus legitima, quæ est quarta pars hæreditatis, iure naturali filiis debita relictum sit, vid. Cuiac. lib. 3. cap. 8.

Competit hæc querela non solum liberis sine iusta causa ex hæreditatis, sed etiam parentibus, fratribus & sororibus, turpibus personis institutis. §. 5. Inst. de inofficio. testa.

Quasi infirmatio testamenti est in Falcidia & Trebellianica.

Falcidia est à tota hæreditate quartæ partis deductio, competens hæredibus etiam singulis si plures sunt, ex iure institutionis, si nimirum immoderatis legatis siue donationibus hæreditas defuncti exhausta sit.

Falcidiæ & Trebellianicæ hodie idem ferè est ius; nisi quod Trebellianica pertineat solum ad hæredem fideicommissarium. Dua. libr. 2. cap. 10. Geyl. obs. lib. 2. cap. 135.

In falcidiam prælegata & quæ iure legati hæres accepit, non imputantur: In Trebellianicâ vero quæcunq; iudicio testatoris capiuntur.

Falcidia autem fit iure retentionis. Cuiac. libr. 3. cap. 2. & 3. Corra. 2. miscell. 1.

CAPVT XXII.

*De Legitimæ hæreditatis ac-
quisitione.*

EXPOSITA successione testamentaria mediata: superest immediata ab intestato.
Successio ab intestato est legitima hæreditatis ab intestato defuncti acquisitio.

Intestatus decedere dicitur, qui vel omnino testamentum non fecit, vel quod fecit ruptum, irritumue factum est: aut si nemo ex eo hæres extitit. in prin. Inst. h. r.

Hæc successio hodie defertur cognatis vel extraneis. Cognatis in linea recta vel obliqua consistentibus. In recta linea successio sicut & ius repræsentationis in infinitum procedit; estque descendantium & ascendentium.

Consultum vero est vt defuncto alterutro parente, si liberi extent, inuentarium à superstite, bonorumq; defuncti annotatio & descriptio conficiatur. Cuiac. obs. lib. 14. cap. 38.

In descendantibus recepta est collatio, quæ est acceptorum à defuncto patre contributio. vid. Cui. obs. lib. 3. cap. 30. & 29.

Descendentes indistinctè, vel quadam distinctione ad successionem vocantur.

Indistinctè vocantur liberi legitimi & naturales, eorūq; filij, & legitimati per subsequ. matrimonium.

Quodam di. cimine liberi diuersarum nuptiarū: Legitimati per oblationem curiæ aut per rescriptū, adoptiui, naturales, &c.

Liberi legitimi & naturales etiam posthumi, sublata differentia sexus, patriæ potestatis, ad parentum suorum successionem, iure naturali, gentium & diuino vocantur in capita. Gen. II. concurrentes cū his nepotes vel vltiores iure repræsentationis in stirpes.

Liberi diuerfarum nuptiarum succedunt communi parenti æqualiter: veluti consanguinei *ομοπατριοι* in bonis paternis: in maternis quilibet matri suæ. Vterini *ομομητριοι* vero in bonis maternis pariter, in paternis quilibet patri suo. & nec illud quoque. Auth. de his qui nup. iterant.

Legitimati per rescriptū vt legitimi per oblationē curiæ, patri tantum non reliquis cognatis succedūt.

Adoptiui ab extraneo tantum patribus suis adoptiuis, si in adoptione morte adoptantis fuerint succedunt. l. penult. §. 1. C. de Adopt. §. sed hodie. Inst. de adopt.

Naturales filij non extantibus legitimis, neque vxore, in duabus vncijs patri suo, cum matre partem dis succedunt. §. ne igitur. Auth. quib. mod. natu. eff. sui. l. matrem. & Auth. nunc soli. C. de naturalibus.

Hodie tamen, quia omnis concubinatus scortationi deputatur, constat nullos esse naturales, sed omnes indistinctè spurios, vnde hæc iura locum in ijs habere non putarem, nisi per quandam interpretationem & cōsuetudinem. vid. Cuiac. obs. lib. 5. cap. 7.

Spuriij matri tantum succedunt non patri. l. si qua. C. ad. S. C. Orph.

Nefarij ex incestu nati nec in paternis nec maternis bonis succedunt, adeò vt iure ciuili ne alimenta quidem ipsis debeantur. §. vlt. Auth. quib. mod. natu. eff. leg. Auth. licet C. de Natur lib.

Ascendentium successio sequitur, in qua representationis ius locum non habet: cum quibus & fratres & sorores defuncti germani in capita, horū filij in stirpes admittuntur. vid. Const. 127. vt fratrem filij & c. cum §. si vero. Nouell. 118. derogatur autem per hoc. l. cum oportet. C. de bon. quæ lib.

Parentes diuersæ lineæ, ex materna & paterna patres in gradu, dispares in numero, non in capita, sed in stirpes succedunt. §. si eundem gradum. Nou. 118. ciuidūtq; hereditatē defuncti æqualiter sine discrimine bonorum. §. consequens. §. si autē plurimi. d. Nou.

In

In reliquis distinctio, supra in descendendum successione tradita, obseruanda est, cum correlatiuorum eadem sit natura.

Ex nouo iure Iustiniani Patronus liberti suo, si intestatus sine liberis decedat, in totum succedit: si vero extant liberi excluditur. Sin facto testamento decedat non relictis liberis, aut illis exhæreditatis, præteritus patronus petit tertiam partem bonorum liberti. §. sed. Inst. de success. lib.

Ego non puto hodie patronum admitti ad successionem liberti, nisi deficientibus omnibus descendibus & ascendentibus; cum hodie liberti indistincte pro liberis habeantur. §. cumq;. Inst. de possess. bono. nec seruitus passa impedit ius agnationis, quæ est sola causa successionis. Inst. de seru. cognat. vide Cuiac. obs. lib. 71. cap. 13. & lib. 3. cap. 13. & lib. 10. cap. 33. & §. postea. Inst. de libert. success. l. intestato. de suis & legitimis.

Succedit collateralis linea ex transuerso, quæ cõpletur reliquos cognatos.

Collaterales vxori defuncti sine liberis, competentem bonorum mariti vsumfructum, seu quicquid illa consuetudine possit consequi, integrum seruabunt.

Hic ius repræsentatione ultra fratrum liberos non extenditur, Auth. post fratres. C. de leg. hæred. Successio vero ad decimum gradum usq; permixta est.

In hac linea succedunt, ἀμφιβάλλεις idem vtrunque coniuncti fratres & sorores, qui exclusis ijs qui sunt ἱερωβάλλεις; paternis & maternis ex vno latere coniunctis & cæteris collateralibus, defuncto in capita: cum his extantes fratrum præmortuorum liberi, in stirpes. §. his autem. Nouell. 118. & §. si igitur.

Patruales fratres vel sorores, patruo succedunt in capita. l. 1. si pars hæc petat. vide Hotoman. in quæst. Illust. & Zas. in Intellect.

Si defunctus nullos ex vtroque latere coniunctos fratres sororesue reliquerit, sed inter nos solummodo, tum si sine distinctio ne bonorum ad successionem admittuntur.

Fratres adoptiui fratribus suis succedunt, si in potestatem adoptantis transferint. l. penult. §. sed vt. C. de adopt.

Naturales fratres & vulgo quæsi per lineam maternam, secus per paternam, coniuncti, sibi inuicem succedunt. l. 4. vnd. cog.

Post hosce reliqui collaterales, secundum gradus prærogatiuam, sine sexus discrimine admittuntur, obtinetque hic regula, qui prior gradu potior est in successione. Auth. post. fratres fratrumque: C. de leg. hæred.

Tantum de successione cognatione defunctum attingentium: extraneorum successio est coniugum, vel fisci.

Deficientibus igitur supradictis, superstes cõiunx ad alterius successionem vocatur. l. vnica. C. vnde vir. & vx.

Fiscus (exclusa successione affinitatis) in bona vacantia succedit. l. vacantia. C. lib. 10. de bon. vacant. l. affinitatis. 7. com. succ.

Bona damnatorum hodie fisco non applicantur, sed descendantibus vel ascendentibus & collateralibus, vsque ad 3. gradum cedunt. Auth. bona. C. de bon. proscr. vide. Cuiac. obs. lib. 6. cap. 23. excipitur crimen læsæ maiestatis. l. 5. C. ad. L. Iul. Mai. & hæreseos l. 15. C. de hæ. & Manich.

Tutela quoq; hac successione defertur.

In tutela autem hac considerantur ius dandæ & accipiendæ Tutelæ.

Datur tutela ministerio legis, vnde legitima : vel Magistratus, vnde honoraria tutela.

Legitima tutela ipso iure competit & offertur, & decreto Magistratus imponitur proximis agnatis cū inquisitione & satisfactione.

Defertur hæc ex l. 12. tabb. in linea collateralī consistentibus, proximis agnatis & fratribus: his deficientibus ascendentibus, patri quidem semper, matri hodie tum quando suorum liberorum tutrix est & omnibus

hibus suis beneficijs renunciauerit. tot. tit. C. quand. mul. tut. off. &c.

Hæc iure veteri pupillis etiam deferabatur. Cuiac. obs. lib. 17. cap. 28.

Hæc tutela deficiente, succedit tutor honorarius, quem Magistratus dat pupillis quidem semper, minoribusue 25. annis puberibus volentibus, aliàs non nisi ad litem.

Datur ab hoc quandoq; curator tutorẽ habendi, quãdo scilicet tutor reb⁹ superesse nõ potest. l. solet. de Tutel. siue ad certũ tẽpus tutor sit testamẽto dat⁹.

Curatorem Magistratus minoribus 25. annis dat, sicut & furiosis, prodigis & similibus.

Ius accipiendi habent, qui de iure dari possunt, tutores vel curatores: vbi personæ ipsæ, & earum officium consideratur.

Personæ legitimæ sunt, quæ plenã tuitionẽ & administrationem pupillo præstare possunt, quorũq; probitas & rerum notitia nota & perspecta est.

Prohibentur autẽ dari quidam lege, quidã natura.

Lege, vt debitores, creditores pupilli vel minoris, socius, litigans cum eo, bona eius possidens, coheres ipsius, alterius territorij, vitricus ipsius: Item qui sunt in dignitate, & priuilegiati, vt miles, colonus principis, & quorum ratione conditio pupilli deterior futura sit: Item nec serui, liberti, infames, suspecti, &c.

Natura propter vitium corporis vel animi: Corporis, vt sunt surdi, muti, cæci, &c. Animi, vt sunt Minores, furiosi, prodigi, & mulieres: Indulgentia tamen principis quibusdam mulieribus hoc conceditur, etiam si creditrices aut debitrices pupilli sint. Auth. ad hæc. C. quando mul. tutel. off.

In officio tutoris quædã sunt præparatoria, quædam principalia.

Præparatoria sunt, vt antequam administret hodie iuramentum fidelitatis & integritatis præstet, & inuentarium coram publica persona conficiat. l. fin. §. sed cum. C. de administ. tutel.

Secundò cautionem hypothecamue det, & à iudice bonorum administrationem decernendam petat.

Principalia officij eius sunt, cura circa res, & personam pupilli.

Circa res quidem, ut illas tanquam bonus paterfamilias administret vel distrahat: Administret, scilicet pecunias ipsius in emptiones prædiorum collocet. l. si tutor. de administr. tut. vid. Cuiac. lib. 5. cap. 12. Patrimonium fructibus collectis augeat, & actiones pupilli nomine, si opus sit suscipiat.

Distrahat videlicet necessitate vel decreto prætoris: Necessitate illas res quæ seruando seruari nequeunt, animalia inutilia, vestes, fructus, & res tempore perituras: aut si diuidere cum alio necesse habeat: item propter æs alienum: vel si aliunde alii non possit: Decreto prætoris prædia rustica, urbana & alias maximi momenti res.

Circa personam minoris vel pupilli educandam vel integrandam.

Educari debet, pro modo facultatum apud matrem, si ea vidua sit, vel alium propinquum idoneum.

Integratio personæ impletur autoritate Tutoris, quæ in ipso negotio interuenire debet, cum contestatione sibi placere, alioquin postea consentiens nihil agit, impleto scilicet negotio inter pupillum & tertium. Cuiac. obs. lib. 13. cap. 31.

Hæc authoritas non ita requiritur, si meliorem conditionem suam pupillus facere potest: Ideoque stipulari & alterum sibi pupillus sine tutore authore obligare potest. Inst. in princ. de auth. tutor.

Minor in obligatione personæ minus opus habet autoritate curatoris. l. puberes. 101. l. ult. §. r. de verb. oblig. Cuiac. in l. r. & 2. de Minorib.

In sua tamen causa tutor auctor fieri nequit, nisi palam & bona fide. l. 1. l. 5. de auth. tutor.

Amittitur tutela decursu 12. annorum in fœminis. 14. in masculis: quanquã hoc addere opus non fuit. Cuiacius tradit olim etiam puberibus fœminis tutores

tutores

tores datos, qui desinebant esse conuentione in manum. Vlp. tit. 26. Cuiac. lib. 7. cap. 11.

Hodie consuetudo tenet, vt finita tutela, Tutores iidem minorum curatores fiant, testate Geylin obseruat. lib. 2.

Amittitur etiam ob suspicionem vel protestationem. Suspicio est coniectura malæ administrationis, proficiscens ex dolo & lata culpa in tut. commissa.

Protestatione scilicet apud iudicem facta, ex causis, quare non possit esse Tutor vel Curator: vt est dignitas, præfectura, Magistratus, legatio, professio facultatis. 6. item. Inst. eod. xras minor, priuilegium, numerus trium liberorum vel tutelarum, fortuna, vt rusticitas, paupertas, absentia, valetudo, &c.

CAPVT XXIII.

De Prætoria Successione.

DE iuris ciuilibus successione satis: transeamus ad prætoriam, quæ auctore prætore deferretur & appellatur bonorum possessio.

Bonorum possessio est ius persequendi & retinendi patrimonij, quæ cuiusquam mortui fuit.

Possessio hæc habet ius & vtile dominium rerum quæ sunt in hæreditate. l. 2. 3. eod. & intra præfinitum tempus petitur. l. fin. eod. eodemque penè ordine, quo successio ciuilibis deferretur: Vnde quandoque hæreditatis possessio dicitur. vid. Cuiac. obs. lib. 4. cap. 15. & 16.

Etiã ventrem & impuberes, non admissa status quæstione ex edicto Carboniano prætor in possessionem bonorum mittere potest.

Bonorum possessio est duplex, Ordinaria scilicet vel extraordinaria.

Ordinaria est stabilis iuris: daturque vel à testato vel ab intestato.

A testato vel secundum tabulas, vel contra tabu-

las seu lignum. Secundum tabulas, datur omnibus scriptis hæredibus: Contra lignū datur liberis præteritis tantum, non ex hæreditatis, etiamsi hæres scriptus hæreditatem non adierit, aut bonorum possessionem secundum tabulas non petierit. Cuiac. obs. lib. II. cap. 14.

Ab intestato bonorum possessio datur primo liberis, deinde legitimis, post cognatis, tandem cōiugibus. §. sunt autem. Inst. eod. Hodie eodem modo datur, quo ciuilis successio, de qua sup.

Extraordinaria datur ex lege vel S. C. nouo. §. septima. Inst. eod. nec vlla edicti parte ad causam testati vel intestati pertinet. Bonorum possessio Carboniana, quæ status causa datur: Item quæ vteri, quæ mulier gerit, item quæ litis ordinandæ causa datur, nihil iuris habet.

Petitur autem bonorum possessio à liberis & parentibus intra annum utilem: à cæteris cognatis intra centum dies. §. cum igitur. Inst. eod. si intra hoc tempus quis non petierit, eiusdem gradus personis pars non petita accrescit. l. 1. C. Quand. non pet. part. accresc. Dies vero non cedunt pupillo, quibus pater scit ipsi possessionem bonorum competere: Tutoris vero scientia nocet pupillo. Cuiac. obs. lib. 14. cap. 8.

Si vero nemo sit in eo gradu, qui petat possessionem, locus est successorio edicto. §. etsi. Inst. eod.

Est autem successorium edictum ius, illorum gratia, quibus bonorum possessio defertur, introductum, ut in locum eorum, qui postulationem omiserunt, sequentes succedere possint. Sic liberis omissis ad agnatos successio peruenit.

Atque hæc de successione prætoris: per Arrogationem & additionem acquisitio huc non pertinet, sed suo loco de illa dicetur.

De Obligatione.

DE acquisitione Dominiij dictum est: restat acquisitionis obligationis.

Vt autem Dominium rebus adhærere diximus, sic obligatio personis inhæret, easque comitatur. Non enim res rebus neque personis, sed personæ personis obligantur.

Obligatio igitur est vinculum iuris quo astringimur ad dandum quid vel faciendum. Iust. in princ. vt l. 3. obligationum. de oblig. & actionib.

Obligatio est simplex vel mixta.

Simplex est naturalis vel factitia.

Naturalis ex iure naturali primario proficiscitur: ex hac seruus & alij qui iuris ciuilibus commercium nõ habent, obligantur. l. 32. de reg. iur. l. 13. de Cond. indeb.

Factitia est iuris gentium, vel iuris ciuilibus.

Iuris gentium est ea quam omnes populi ex commentatione rationis approbant.

Ciuilibus, quam inuenit, constituit & approbavit populus Romanus.

Illa rursum proficiscitur ex ordinaria Magistratus Iurisdictione, & ciuilibus in specie vocatur: vel ex prætoriana extraordinaria: quæ dicitur prætoriana obligatio.

Prætoriana obligatio nascitur ex æquitate & datur deficiente obligatione & causa ciuili in subsidium. l. quia. 11. l. quoties. 21. de Præsc. verb.

Mixta est, vbi naturalis & factitia simul concurrunt: vnde magis efficax, cum duo vincula arctius vno ligent.

In obligationem non solum res sed & cum rebus interesse venit.

Interesse nihil aliud, quàm lucrum cessans & damnum emergens ex obligatione, continet, æstimandū vel iure iurando petentis, vel officio iudicis. l. 15. §. in hoc. Quod vi aut cl. m.

Interesse, hoc est, parisi cum re petita quantitatis: vel imparisi.

Parisi, vt §. vlt. l. 15. de rei vend. Imparisi: vel minoris vel maioris re ipsa.

Minoris quam res. l. 9. §. vlt. de rei vend. Plurisi, vt l. 1. in prin. de vsur. quicquid autem excedit, vocatur pœna, cui Iustianian. modum apposuit, ita vt in casibus certis iudices æstimationem eius quod interest supra duplū facere vetet. l. Titius. §. vlt. de Act. empt. In incertis vero casibus pœna verum rei interesse nō egreditur. l. penult. §. vlt. vti possid. vide Cuiac. obs. lib. 9. cap. 31.

Deinde quædam obligationes famosæ sunt, quædam minus.

Tertiò quædam sunt Directæ: quædam Vtiles.

Directa est, quæ verbis legis exprimitur: eaq; quâdoq; pari ratione vtrò citroque datur: vel ex altera parte principalis est, ex altera contraria. Cuiac. obs. lib. 9. cap. 2.

Vtilis est, ex interpretatione per extensionē: cuius tamen hodie par est effectus cum directâ, vt non valdè referat, quæ quis, an vtili siue directâ, hodie conueniatur. Cuiac. obs. lib. 15. cap. 11. l. quamuis. §. si mulieri. ad S. C. Vellej.

Quartò obligatio quandoque in hæredem & successorem datur: quandoque solum principalem obligat.

Tantum de generalibus obligationum affectionibus.

C A P V T X X V .

De Conuentionibus.

OBLIGATIO omnis descendit vel ex conuentione & delicto: vel ex aliquo tertio. l. 1. de Act. & Oblig.

Conuentio est duorum vel plurium in vnum placitum

citum consensus, vnde prouenit obligatio, quæ in dubio ita intelligenda est, vt valeat potius quam pereat.

In hanc præter obligationem aliquando & domirium, nõ quidem principaliter, sed per consequentiam, venit.

Consensus iste est tacitus vel expressus: & quandoq; adhibitis testibus, instrumento, literis, nuncio vel procuratore perficitur. Quod si literis vel scriptura constituitur, vel illa dispositiue vel enarratiue scripta est: quæ tùm necessario requiritur, quando constat contrahentes per illam contrahere voluisse.

Secundo consensus iste est purus, vel cõditionalis.

Purus est qui fit sine cõditione, & est merè purus, vel quodammodo.

Merè purus, vt statim tibi dabo, ex quo confestim nascitur obligatio. Modo quodam, qui fit in diem, vt dabo tibi die Michaëlis: vbi statim quidem nascitur obligatio, sed res promissa peti non potest prius quàm dies venerit.

Conditionalis est, quæ in incertum euentum differtur; estq; simplex vel mixta.

Simplex est casualis quæ in casu posita est, vt soluiam tibi si nauis ex Asia venerit: vel potestatiua, quæ confertur in arbitrium promittentis, vt dabo tibi centum, Si volam.

Mixta partim casualis, partim potestatiua est. Cuiac. obs. lib. 14. cap. 2.

Consensui contrarius est error, metus & dolus, l. in omnibus. 57. de oblig. & action.

Error est qualitatis vel substantiæ, hic vitiat conventionem: ille nõ nocet. l. in venditionibus. 9. cum seq. de cont. empt.

Dolus est quælibet machinatio ad alterum decipiendum adhibita: qui vel incidit in conventionem, qui est reipsa dolus: aut dat causam conventioni.

Est tamen in hisce quadantenus se inuicem decipere permissum. l. in causis. 1. §. 6. penult. de minorib.

Metus talis esse debet, qualis in constantem virum cadit l. 5. & 6. Quod met. caus.

Consensum hunc adhibere non possunt qui prohibentur Natura vel Lege.

Natura vel propter animi vitium, ut amantes, furiosi, prodigi, infantes & similes: vel ob corporis vitium, ut est mutus surdus copulatiue.

Lege, ut impuberes, serui nisi locupletiores facti essent. l. 1. §. fin. l. 4. Commod. vid. Cuiac. lib. 8. cap. 11. Filiusfam. si cum patre contrahat, naturaliter tantum tenetur, nisi in peculio Castrensi, in quo patrifam. equiparatur. Cuiac. obs. l. 9. cap. 13.

Res illæ non veniunt in obligationem, quarum commercium prohibetur, Natura: ut quæ non sunt, nec esse possunt, ut impossibilia, de quibus Zas. in l. 1. de verb. oblig. Lege illæ, quæ non sunt in commercio hominum, ut res sacræ sanctæ, Religiosæ, turpes, illicitæ, nonnunquam alienæ & litigiosæ.

Obligatio aliquando in simplum, aliquando in multiplex concipitur.

In simplum, ubi res ipsa, vel si haberi non potest, eius æstimatio præstatur. In Multiplex, vel in duplum, triplum, vel quadruplum ultra rem quæ est in obligatione, vide Cuiac. lib. 16. cap. 34.

Quandoque minuitur id quod est in obligatione, ut minus debito petatur, iuxta l. in condemnatione. de Reg. iur. ut in persona parentum, patronorum, coniugum, sociorum, donatorum, cessionariorum, qui tenentur in id quod facere possunt. §. sunt præterea. Inst. de action.

In omnibus autem conventionibus hæc duo in sunt, 1. Do ut des, & do ut facias. Secundum, facio ut des & facio ut facias.

Conventiones sunt bonæ fidei, aut stricti iuris: in quibus utriusque locum habet beneficium. l. 2. C. de rescind. vend. ut asserit Geyl. lib. 2. obs. 70.

In bonæ fidei ea etiam quæ dicta non sunt, veniunt. l. fundi. §. si ruta. de Act. empt. Secundo, in his si do-

si dolus det causam contractui, ipso iure nullus est. l. & eleganter. de dol. mal. incidens verò purgatur & refarcitur. d. l. & eleganter.

In stricti iuris contractibus secus est. l. dolo. C. de inutilib. stipul. l. si quis cum aliter. de verb. oblig. Dd. in d. l. & eleganter. Cuiac lib. 8. cap. 10. In his preterea fructus veniunt à tempore litis contestatæ. l. 3. 6. in his. l. 15. de vsur. In bonæ fidei conuentionibus verò fructus & vsuræ veniunt à tempore moræ. l. videamus. de vsur. quæ non re fit, id est, dilata solutione rei, sed ex persona si debitor opportunè interpellatus non soluat. l. si pupillus. 127. de verb. obligat. l. mora. §. 1. l. 3. de vsur. In his quoque cautio præstatur. l. in omnibus. de Iud. & deterioratio iure actionis venit. l. 3. 6. si reddita. Commod. vid. latius Cuiac. lib. 17. cap. 37. & Costal. in l. 3. Commod.

Legem contractus primò ex natura contractus, secundò ex conuentione accipiunt.

Natura conuentionum est, vt alia sint de substantia, alia adiuncta minus essentialia accidentalia, quæ adesse vel abesse possunt. vid. Zas. in Intell. li. 2. fol. 85.

Ex conuentione propter priuaram affectionem, aliquid inuicem per pactum remittere aut aliquid contractibus addere, quod regulariter alioquin in eos non veniret. l. pacisci. de Pact.

Qui autem legem contractus non dixit apertius, sibi imputet. l. veteribus de Pact.

In conuentionibus, de casu fortuito, sicut nec de casuali & naturali nemo tenetur. l. si plures. de pos. l. si verberatum. de rei vend.

Periculum rei igitur ad dominum pertinet, nisi culpa dolusue alterius antecefferit.

Conuentiones plerunq; omnes præter pœnalem ad hæredes transeunt l. ex contractibus. 49. l. ex depositi. 12. de act. & oblig.

Excipiuntur quidam casus, quos annotat Gloss. in ll. alleg.

Solent & aliquando proxenetæ interuenire in ce-

lebrandis conuentionibus, quorum intercessione cōtractus perficitur. de quib. vid. Cuiac. libr. II. cap. 18.

Conuentiones celebrantur vel dantis tantum, gratia, & tum accipiens dolum & latam culpam tantum præstat. l. si vt certo. §. interdum. Commod. Quod si accipientis tantum gratia, tum is dolum, culpam, diligentiam & custodiam, qualem à diligentissimo patrefam. requirimus, præstare debet. l. si vt certo. §. nunc Commod. l. in rebus. 18. eod. si vtri- usque dantis & accipientis gratia idem obseruatur. d. l. in reb.

Hæc de communibus obligationum affectionibus.

C A P V T X X V I.

De Mutuo.

SEQVUNTUR conuentionis species.
Conuentiones, vel per nos principaliter celebrantur, quas proprias & immediatas vocare libet. vel per nostrę potestati subiectos & à nobis pendentes, quas alienas voco vel mediatas.

Propriæ immediatæ sunt cōtractus veri vel quasi.

Veri sunt in quibus consensus ab vtrâque parte re vera interuenit.

Veri rursum vel certum iure ciuili nomen habent, id est, nominati sunt: vel innominati. l. 7. de pact. l. 1. §. 2. de permutat. Paul. lib. 2. tit. 14.

Nominati dicuntur, quod hos ius ciuile ob communem & necessariam commerciorum utilitatē probabat, ex ijsque indistinctè, tam si synallagma quam si minus interueniret, efficax oriebatur obligatio, & in agendo semper speciale nomen contractus exprimebatur. l. fui. C. de interd. Ex cæteris vero innominatis conuentionibus, magna ex parte inutilibus, tū demum efficax erat obligatio cum synallagma ciuile
scilicet

scilicet negotium, rei promissæ præstatio intercederet. d. l. 7. quia nomen certum non habebant, ex ijs interuentu demum prætoris agi poterat. tot. tit. de præscript. verb.

In nominatis conuentionibus etiam integra re pœnitere non licet, præter quam in Deposito & Mandato.

Veri contractus nominati, sunt vel iuris gentium: vel ciuilibs. Contractus iuris gentium cōstant vel Re, vel consensu.

Quamquam nullus sit contractus in quem hæc nō veniant: tamē in alijs magis in alijs minus ad substantiam conferunt, præsertim cum & plurimi sine verbis perficiantur.

Re constare dicuntur, quibus re tradita & accepta, obligamur demum ad rei restitutionem, aut si ea fieri non possit, ad eius æstimationem. l. si duo. de positi.

Re constantes contractus sunt bonæ fidei. §. 28. Inst. de Action. & plerūq; gratuitò fiunt. l. 1. §. si quis. depos. l. rogasti. ii. si cert. pet. Interueniente enim pretio locatio fieret & cōdūctio.

Reales contractus, vel rei traditæ dominium trāsfērent: vel minus. Dominium nimirum, vt Mutuum: vel minus plenum, vt commodatum.

Mutuum est contractus nominatus re constans, quo ex meo tuum fit, ita vt res eiusdem generis, non speciei reddatur.

Cuiacius vocat creditum quātitatis, ea legē datæ, vt eadem ipsa quantitas reddatur in genere non in specie.

Nomen habet à *μῦ* & *τίον* meum & tuum. Cuiac. deriuat à mutatione, libr. ii. cap. 37. vid. Duar. lib. i. disputat. cap. 94.

Præfides cum subditis mutuum contrahere prohibentur. l. principe. h. t.

Mutuum est duplex verè scilicet vel quasi mutuū.

Verè mutuum est, quod datione & acceptione rei

quamprimum perficitur: Quasi, quod ex pòst facto confirmatur, vel ab homine vel à lege.

Ab homine, aut ratihabitione præcedentis contractus, vt si deposita apud te pecunia mutuum esse placeat. l. certe. 6. §. ult. l. rogasti. si cert. pert. pet. Cuiac. obs. libr. 8. cap. 8. vel euentu conditionis interpositæ. l. proinde. 8. l. non omnis. 19. si cert. pet.

À lege, vt consumptione rei datæ à nō Domino, aut non sanæ mentis homine, veluti si seruus vel fur mutuum det. l. rogasti. §. fin. l. nam etsi. l. fur. 13. si cert. pet. l. si à furioso eod. l. 4. C. eod.

Consumpta dicuntur, quæ Domino consumpta sunt, ita vt nullam de ijs habere possit actionem. vid. Cuiac. obs. lib. 13. cap. 28. & lib. 5. cap. 29. vid. l. si ego. 13. ibique Costall. h. t. & l. cum in corpus. de Acqui. rer. dom.

Huic contractui subiicitur tanquam exceptio S. C. Macedonianum, quod prohibet mutuum dare ijs, qui sunt in potestate parentum, ita vt nulla inde prorsus obligatio nascatur: quod inducū est, ne filijsfam. ære alieno obruti votum captandæ mortis paternæ conciperent.

Loquitur autem S. C. tantum de mutuo pecuniæ, non alienarum rerum. l. 3. §. is autem. l. sed si. 9. §. 1. h. t. Cuiac. obs. libr. 14. cap. 35. nisi fraus facta sit S. C. l. item. l. quamuis. eod. vel nisi studiorum causa quis sumpserit. l. 5. C. eod. l. paterfam. herc.

Mutuo adhærent vsuræ, quæ sunt id quod forti accedit.

Hæ sunt lucratoriæ vel minus.

Lucratoriæ sunt, quæ ex mero mutuationis officio contra naturam contractus lucrum faciunt, & hæ improbæ & illicitæ sunt. l. improbum. C. de vsur. iureq; diuino prohibitæ. Leuit. 25. Exod. 22. Psalm. 15. Ezech. 18. Luc. 6 cap.

In minus lucratorijs consideratur primo qualitas, deinde quantitas earum: per illam alix dicuntur compensatoriæ, alix punitoriæ.

Com-

Compensatoriæ sunt quæ præstantur, vt compensent iustum interesse, quod habet creditor, eo quodd pecunia caret.

Fit igitur hic estimatio vsus sortis consumptæ cum damno creditoris: quod licitum est. l. sancimus. C. de Admi. tuto. 2. Corinth. 8. cap. l. qui semisses. 13. §. quæsitum. de vsur. tot. tit. C. de vsur.

Punitoriæ sunt, quæ non propter lucrum petentium; sed propter moram non soluentium, pro pœna vel à lege vel ab homine infliguntur. l. cum quidam. 17. §. si pupillo. de vsut. Concurrunt igitur hic præsumptum creditoris damnum, & morâ debitoris, quæ cum sit delictum, merito punitur. l. dolus. vbi glos. Mand. Lex à tempore moræ, legitimas vsuras iubet præstare. l. videamus. h. t. d. l. cum quidam. 17. Homo quantascunq; stipulari sibi potest. l. fin. de præst. stipul.

Quantitas vsurarum harum alia fuit iure veteri, alia nouo. Veteri iure mirâ fuit varietas. l. si pro mutua. C. si cert. petat. l. lecta. eod. Cuiac. ad Paulum libr. 2. tit. 14. iure nouo Iustiniani tempore alia plebeis & mercatoribus, alia nobilibus personis constituta: Illis mercatoribus vsuræ bestiales, 12. annis æquantes sortem: Plebeis quæ æquarent sortem annis 10. sex & 8. mensibus concessæ. l. eos. C. de vsur. His nobilibus trientales exæquantes sortem trecentum mensib. vid. hic Vvesen. Nostro tempore ex

Caroli V. constitutione, 5. tantum in centum

penduntur, id est, quicunq; vsuræ, exæ-

quantes sortem 20. annis, concessæ

sunt.

C A P V T

CAPVT XXVII.

De Commodato.

V I D E B I M V S nunc de commodato, in quo solus vsus transfertur.

Commodatum est cōtractus nominatus realis bonæ fidei. §. 28. Inst. de Actio. realis quo is, cui res salua substantia certo modo & lege gratuitò vtēda datur ad eandem rem restituendam obligatur.

Dictum inde quod quasi cum modo datum sit.

Commodatum duplex est: Datur enim ad certū tempus præscriptum, vel incertum, quandiu scilicet commodans patitur. l. quæsitum. §. eum quoque. §. feruitute. de precario. & vocatur precariū: quod lōgè distat à precarijs pōtificijs, quas *χρησταις δόσιν* vocant. Nouel. 7. & 120. Cuiac. obs. lib. 4. cap. 7.

CAPVT XXVIII.

De Deposito.

S E Q V V N T V R contractus reales in quibus nihil de dominio rei traditæ transfertur: sed tantū vel custodia, vt in deposito: vel securitas, vt in pignore.

Depositum est contractus realis bonæ fidei. §. 28. Inst. de Actio. quo rei custodia alicui committitur. Dictum ex eo, quod ponatur.

Depositum est duplex: Rei scilicet non litigiosæ, vel litigiosæ.

Rei nō litigiosæ depositio, volēti semper reddenda est, nisi grauissima obstante caussa: l. 1. §. 22. & §. penult. h. t.

Hæc est duplex: consilij, aut necessitatis.

Consilij, quæ sponte, non necessitate fit.

Necessitatis depositio est, quæ fit incendio irruente,

ente, aut alia subita vi, vbi moram res non patitur. Huius obligatio, si depositarius inficietur in duplum crescit ex suppletionem, & additionem Prætoris. l. i. h. t.

Rei cōtrouersę & litigiosę depositio vocat sequestratio. l. j. h. t. Illaq; est cōventionalis, aut Iudicialis.

Conuēctionalis est, quādo plures quinq; in solidū rem controuersam apud tertium deponunt, ea mēte, vt possessio neutri procedāt, sed in sequestrē trāsfertatur, & victori restituatur. l. licet. Depos. nisi expressē contrarium actum sit. l. interesse. 29. de Acquir. rer. dom.

Iudicialis est, si iudiciaria auctoritate res controuersa etiam inuitis litigantibus deponatur; quæ cōmodius ad iudicium refertur: Hæc nō transfert possessionē, atq; regulariter illicita est. rot. tit. de proh. pec. seq. neq; nisi in certis casibus permittitur. 1. si debitor de fuga suspectus sit. 1. 1. si dilapidationis subsit periculum. 1. 1. 1. In appellatione ab executione sententiæ. 1. 1. 1. 1. si periculum armorū subsit. v. In pœna obstagij, de quā Geyl. libr. 2. obs. 45. quæ euitatur satisfatione vel lite finita.

CAPVT XXIX.

De Pignore.

SEQVITVR quando rei securitas transfertur quod fit in pignore.

Pignus est contractus realis, quo quid datur in securitatem rei creditæ, vt Creditor illud obligatum habeat, donec quod debetur sit exolutum, itaq; dantis & accipientis gratiā contrahitur.

Pignus, quod nuda conuentione contrahitur non interueniente re. l. i. de Pig. actio. vt munimentum potius inest præcedenti contractui, vt pactum, quod ad producendam actionem efficax est.

Inter pignus & hypothecam nullam hic faciemus differentiam. l. j. §. vlt. de Pig. licet l. C. quandoque faciant §. item Seruiana. Inst. de Action.

Considerantur hîc species & effectus pignorum.
 Pignus est expressum, vel tacitum seu præsumptum.
 Expressum est, quod expresso consensu contrahitur.

Tacitum, quod præsumpta voluntate contrahentium constituitur, quamuis hoc etiam creditori inuito debitore à lege detur, ita ut consensus hic minime interuenire videatur, ita ut quasi pignus verius dici possit.

Huius generis sunt, ut propensione oppignorata sint illata in prædium vrbanum non rusticum. l. 2. cū seqq. in quib. causis pig. tac. contrah. l. 4. eod. l. 1. fructus rei pignoratæ sequuntur pignoris causam. l. 3. C. in quib. ca. pig. tac. contrah. l. 1. Reficiensq; des aut aliud, in illo habet ius tacitæ hypothecæ. l. 1. eod. l. si ventr. 8. §. 1. de priuileg. credit. l. 1. Ille qui redimitur ab hostibus pro precio pignus est. l. parte. de cap. & post. reuers. v. legis dispositione in fauorem creditorum pignus constituitur: ut pupillus in bonis tutorum talem habet hypothecam. l. penult. C. in quibus ca. pig. tac. v. 1. vxor in mariti. l. vnica. §. 2. C. de rei vx. act. & sponsa in sponsi bonis. l. assiduis. C. qui potior. in pig. vbi Dd. v. 1. Fiscus in bonis administratorum suorum. l. 1. C. de priu. fis. l. 1. & 2. C. fis. prin. v. 1. Filius respectu maternorum bonorum & hæreditatis, in rebus patris. l. si quis prioris. C. de secun. nupt.

Ius ex pignore proueniens est duplex scilicet prælationis, & ius distrahendi pignoris.

Ius prælationis est, quando alter alteri in eodem pignore præfertur: hoc competit ex iure communi, aut iure singulari, priuilegio scilicet.

Iure communi, vel prærogatiua temporis, vbi locum habet regula: qui prior tempore potior iure. l. 2. C. qui pot. in pig. vel iure succedendi in alternis locum per oblationem. l. potiore. l. 1. §. fin. l. quærebatur. 20. l. mulier. eod.

Iure singulari, ex priuilegio competit, in expressis
 vel

vel in tacitis hypothecis. In expressis: vt in Auth. quo iure. C. qui pot. & Auth. de Aequal. dotis. §. his consequens. Tacitis. i. Mulieri fauore dotis. d. l. assiduus cum Auth. seq. i. i. Fisco in debitis non in pœnis. l. si is qui. 28. de iur. fis. l. i. de pœn. fis. i. i. i. Illi qui in conseruationem rei impendit. l. 5. & 6. qui pot. in pig.

Ius distrahendi pignoris tum competit, quando debitor solutionem differt. l. 4. de distract. pignor. vt autem ritè distractio fiat ante debitori ter testato est denunciandum, se vid. velle pignus distrahere ni fiat solutio. l. 4. C. de distract. pig.

Post quam denunciationem expectandum est, ex lege Iustiniani, biennium antequam vendatur. l. fin. §. fin. autem. C. Dom. iur. impet. Ne chuiciuri obstat pactum interdictæ alienationis, quia cum conditione, si vid. debitor soluat. l. quero. 60. §. inter. Locat. interpositum intelligitur.

Res quædam pignori dari non possunt, vt i. res litigiosæ & alienari prohibita. l. i. §. fin. quæ res pig. dar. poss. i. i. iura seruitutis vrbanoꝝ prædiorum. l. si is. §. vlt. de pig. vt nec instrumenta eorundem. Auth. Agricultores. C. quæ res pign. da. poss. ita Cuiac. libr. 15. cap. 6. sentit, quia scilicet inutile pignus est, quod alij vendi non potest. l. 4. de pig. act. vt vrbana seruitus. Duaren. aliud voluit libr. 2. disput. cap. 13. i. i. i. Feudalia: licet eorum fructus oppignorari possint vt feudista docent. i. i. i. i. Pactum legis commissoriæ, vt nisi intra diem solvatur, res in commissum cadat. tot. tit. de pacto L. commiss. Pactum vero *antixigiosus* valet: est enim species pignoris ita dati, vt donec pecunia non solvatur, pignore creditor vtatur fruatur in vicem vsurarum, & facta solutione fructus perceptos in sortem sibi im-

putet. l. ex prædijs. de vsur. C. Cuiac. lib.

3. cap. 35. & lib. 11. cap. 31.

CAPVT XXX.

De Emptione, & Venditione.

TANTVM de cōtractibus, nominatis realibus: sequuntur quī solo consensu perficiuntur.

Contractus potissimū consensu constant illi, qui sola quidem conuentione absque traditione rei cōtrahuntur & firmica efficaces sunt, illa vero interueniente absoluuntur & consumantur. l. nec empt. 8. de cont. empt.

Contractus consensu potissimum constantes fiunt de aliena re vel opera. Qui de aliena re fiūt, mercede fiunt, vel gratis.

Mercede qui fiunt, sunt, in quibus res consensu & pretio cōmutantur, in quibus si quis vltra dimidium iusti precij deceptus sit habet beneficium. l. 2. C. de Rescin. vend. quod tamen emptori non prodest. Cuiac. lib. 16. cap. 18. vid. Geyl. obs. lib. 2. cap. 70.

Merces illa varias in iure habet appellationes. Cuiac. lib. 4. cap. 26.

Merces porrò hæc certa esse debet, & definita. l. si merces. 25. Locat. l. si tibi. 22. de præscrip. verb.

Certitudo precij declaratur verbis, vt viginti dabis: aut intellectu suspensiuè, quod fit dupliciter, Arbitrio scilicet definito, aut obliquo indefinito.

Definito, vt quanti Titius æstimabit, tantum dabis. l. hæc venditio. de Cont. empt.

Non tamen recipimus contrahentium arbitrium. l. inuendentis. d. l. hæc venditio.

In definito arbitrio, vt quanti vicinus meus emerit modium frumenti. l. hæc venditio. §. huiusmodi. de cont. empt.

In his vtriq; contrahentium oritur obligatio & actio directa vtrinq; & sunt bonæ fidei. §. actionum. 28. Inst. de Actio.

Mercede qui fiunt: fiunt vel ad trāslationem Domini in re: vel vsus in re.

Rei

Rei alienæ Dominium, transfert emptio & venditio.

Emptio est cōtractus nominatus in quo per consensum res precio commutantur, ea ratione vt venditor obligetur ad tradendam rem, emptor ad dandum venditori precium conuentum.

Quæ in emptione & venditione sunt substantia-
lia, præstantur à venditore & emptore.

À venditore, res emptæ & venditæ & eius accessoria, à tempore venditionis. l. 3. §. 1. de Action. empt.

Rem autem emptoris præcise facere venditor nō tenetur. l. ita. 25. §. fin. de Cont. empt. l. si iactum. 13. de Action. empt. cum & euictione habeat emptor illum deuinctum. l. in vendendo. 66. de Cont. empt. Maior quoq; 25. annis si se venire patiat seruus sit. l. 14. l. 17. de Lib. caus.

Accessoria rei post vēditionem veniunt, si sit precium numeratum. l. id quod. 7. de pre. & comm. rei vend. & quicquid rei venditæ cohæret. l. in lege. 77. de contra. empt. In urbano prædij pensio locationis cedit emptori, & quæ sunt vsus temporalis causa parata, vt putei, canales, ruta & cæsa. l. non magis. l. fundi. §. item quod Insula. & §. Labeol. granaria. de cont. empt. & vend.

In rustico nihil, præter id quod in se tanquam partem continet: non igitur instrumenta, vasa, non ruta, cæsa, statuae, &c. veniunt. l. in vendendo. 66. de contr. empt. l. fundi. §. si vua. de Action. empt.

Ab emptore precium præstatur, quod hicin pecunia consistit, cuius dominium Emptor in venditorem transferre debet. l. ult. de Cond. causa dat. causa non. l. 1. de rer. permut. nisi fidem venditor de eo habeat. l. vt res. 53. de contrah. empt. l. procuratoris. §. penult. vbi Dd. de Trib. act.

Vsuræ precij currunt à tempore rei traditæ. l. Iulianus. §. ex vendito. de Action. empt. & l. 5. eod. C.

Has tamen non potest venditor petere nisi sua ex parte impleuerit contractum. l. si soluturus. 39. l. so-

lutio. l. cum proponas. 2. C. de pact. Venditio dotis causa in tribus à venditione simplici recedit. vide Cuiac. obs. lib. 17. cap. 1.

Pacta in hoc contractu usitata sunt tria: pactum additionis in diem: legis commissoriae: & pactum Arrhale.

Pactum additionis in diem ita fit, ut fundus ille esto 100. tibi emptus, nisi quis intra Kalendas meliorem conditionem attulerit: est igitur pura venditio, quæ re soluitur sub conditione. l. 2. & l. 3. de in diem addit.

Pactum legis commissoriae est, ut nisi intra certum diem precium exoluatur, inempta res fiat. l. 4. §. fin. de in diem. add. l. 42. & 3. eod.

Pactum Arrhale est, quo datione alicuius rei contrahentem de contractu magis securum reddimus. de hoc vide Cuiac. obs. lib. 9. cap. 17. & lib. 4. cap. 26. Arrham datam si emptor in duplum restituere, vel si venditor amittere velit, licebit utrique ab emptione discedere, alias sibi in precium imputat venditor. l. ult. de L. com.

Dissentanea huius contractus sunt quod impediatur ipso iure, si res prohibita à lege vendantur, ut frumentum quod mittitur exercitui. C. Quæ res vend. non poss. Nec arma vendere licet hostibus. C. quæ res expo. non deb. nec ædes particulatim. l. senatus. de contr. empt. l. cætera. 43. cum seq. de Leg. 1. nec venena. l. quod sæpe. de contr. empt. venditio etiam inter subditum & Dominum non valet ob præsumptam concussionem & impressionem. Cuiac. obs. lib. 16. cap. 13.

C A P V T X X X I

De Locatione & conductione.

S E Q V I T V R ubi solummodo rei usus transfertur: qui est contractus Locationis & Conductionis.

Locatio

Locatio est contractus nominatus ex consensu de mercede certa faciēda, vel ad tempus vtēda. l. i. h. t.

Qui dat hīc vtendum vel faciendum locator dicitur, qui accipit conductor. Cuiac. obs. 2. cap. 28. l. 2. C. eod.

Locator pręstat rem locatam, & eius adiuncta.

Rem locatam pręstat ad tempus tacitum vel expressum. Tacitum quando nullum tempus, quandiu locatio durare debeat, expressum est: Hīc in Rusticis prędijs in annum facta pręsumitur, vt percipi fructus locationis possint: In vrbānis tandiu quoad alter renunciēt. l. item quęritur. 13. §. fin. Locat. l. in cōmodato. 17. §. sicut. commod.

Tempus expressum incertum, aut certum est. Incertum est conditione quale, in l. 4. Locat. Certum est breue aut longum. Breue est si locatio infra decennium fiat, & tū nihil iuris de Dominio transfertur. l. 2. C. de pręscript. 30. vel 40. ann.

Longum, si vltra decennium locatio durat. (quāuis tū Cuiac. in aliud contractus genus transire existimet. Inst. eod. per Nouell. 120. quam tamen de ecclesiastica loqui vult hīc Vvesenb.) & Dominium vtile semper cum vsu transfert vt. Glos. in l. fin. si ag. ve. sig. per l. 1. §. quod. de superfic. quod Connan. libr. 6. cap. 12. improbat ex l. si vno. Locat. l. 4. de vsur.

Locatio ad tempus longum est emphyteusis: Quę est locatio bonę fidei. Connan. libr. 7. cap. 12. in quā Dominus vtile dominium ac possessionem sui prędij in Emphyteutam perpetuo transfert, ea lege vt is prędium colendo reddat melius & iure cōgnitionem Dominij directi, quod dominus retinet, Canonem, hoc est, certam pensionem quotannis pręstet.

Emphyteusis est duplex: ciuilis vna, altera ecclesiastica. Ciuilis in rebus profanis est perpetua vsque ad finem sęculi. Ecclesiastica est in rebus ec-

clesiæ, In re etiam mobili, Auth. perpetua. C. de sacr. san. eccl. & temporalis argumento §. si verè. in Auth. de non alienand. ad quam necessario scriptura requiritur. Auth. hoc ins. C. de sacr. sanct. eccles. Auth. de Alien. & emphy.

Adiuncta rei locatæ sunt in custodia & periculo rei locatæ.

Custodiam post perfectum contractum conductor præstat. l. si merces. 25. §. conductor. Locat. pro ratione circumstantiarum & pactorum. l. qui mercedem. 40. cum. l. seq. l. item quæritur. §. si fullo. h. t. Imperitia quoq; culpæ annumeratur. l. si quis fundum. §. penult. l. 13. Locat.

Periculum rei, interitum videlicet, & deteriorationem præstat locator.

Conductor præstat mercedem, quæ constat ex rebus fungibilibus, ut Vvesenb. hic probat ex l. fin. C. de consti. pecu. per l. 2. §. creditum. ubi Dd. si cert. petat. Hinc tributarij coloni & censiti dicuntur. Vel ex parte fructuum. l. si olei. C. eod. §. vis maior, Locati. Vnde partiarj coloni.

Merces debetur tandem finito tempore locationis. l. qui hoc anno. 42. de verb. oblig.

Solvitur locatio abusu rei vel inopinata necessitate Domini. l. quæro. §. inter. Locat. l. 3. C. eod. Cessatione solutionis per biennium in ecclesiastica. l. cum Domini. §. 6. d. h. t. Auth. qui rem. C. de sacr. san. eccl. No. 120. cap. 8. in civili Emphyteusi per triennium. l. 2. C. de iure Emphy.

Non nunquam locationi usura accedit, quæ vocatur fœnus nauticum.

Est autem fœnus nauticū, quod datur pro vectigine pecuniæ cuius periculum vectori incumbit, ita ut naui submersa, vel amissa pecunia vector nihilominus eam debeat.

Hic non modo legitimas sed etiam centesimas usuras pacisci licet. l. 7. l. fin. C. de Naut. fœn. Atque adeo infinitas. Paul. lib. 2. tit. 14. Cuiac. libr. 3. cap. 35. & lib.

& libr. 9. cap. 15. & 28. & libr. 5. cap. 38. Duaren. libr. 2. disputat. cap. 3.

CAPVT XXXII.

De Edicto Aedilitio.

CONTRACTIBVS, qui mercede fiunt, accedunt edictum Aedilitium, & euictio. Sepissimè in emptione & venditione vel in locatione & conductione, locus est edicti ædilitij. l. penult. C. de locat. Cuiac. obs. lib. 12. cap. 38.

Est autem hoc edictum, quando propter rei traditæ vitium redhibitio fit, vel quanti minoris supplementum. Cuiac. lib. 8. cap. 3.

Dictum ædilitium, quod cura harum rerum ædilibus incumberet, non obstante quod iuris honorarij portio dicatur. Cuiac. obs. lib. 8. cap. 38.

Hic considerantur causa edicti & effectus.

Causa est vitium rei, vel defectus. Vitium est in re animata aut inanimata. In animata est manifestum, vel obscurum seu occultum. Manifestum est animi aut corporis. Animi vitia aut corpus inutile reddunt, aut nihil impediunt. Inutile reddunt corpus vitium fugæ l. 1. C. de seru. fug. l. 1. §. fin. cum. ll. seq. de Aed. ed. quis autem fugitiuus sit, vide in l. si quid. 17. h. t. quis error, in l. quis sit. §. erroneum. 13. h. t.

Nihil impediunt corpus reliqua vitia, iracundia, mendacium, &c. l. 4. h. t. Ideoque non præstantur, & cessat redhibitio. l. 1. §. 8. & §. 10. h. t.

Corporis vitia seu defectus tum faciunt redhibitioni locum, cum vsum rei impediunt. l. 4. h. t.

Obscurum vitium est, quod nondum apparet, sed sit suspitio subesse, in hoc fit cautio de vitio, aut redhibitio, l. si venditor. 28. l. qui ad. 31. §. qui mancipia. 19. h. t.

Rerum inanimatarum vitia hinc ex interpretatione continentur. l. 1. ædiles. 38. h. t.

Effectus huius obligationis est duplex, vel redhibitio, vel quanti minoris.

Redhibitio est contractus resolutio, qua omnia in integrum restituuntur, perinde ac si nullus contractus intercessisset l. facta. 60. h. t.

Itaq; emptor repetitionem precij, vnà cum vfuris & affectione singulari habet. l. debet autem. 27. l. 29. h. t. venditor rem eiusq; emolumenta cum præstatione affectionis singularis, petit.

Quantum minoris agitur ad implendum contractum, impleto defectu quantum minoris res valuisset cum emeretur, vocaturq; æstimatoria, quia rem ipsam æstimat. l. si quid. 18. l. iustissimè. 44. h. t.

Hæc aliquando necessario competit, quando scilicet redhibitoria agi nequit, vt in vitijs animi. l. i. in fin. h. t.

Extinguitur huius edicti obligatio ob ornamenta quidè detracta 60. diebus: ob vitium corporis, intra semestre, quo spacio omnes ædilitiæ finiuntur. l. sciendum. 19. §. fin. cum. l. seq. sex menses. 55. h. t. Tertia pars huius edicti pertinet ad titulum, de Dam. & Paupe.

C A P V T XXXIII.

De Euictionibus.

SVCCEDIT euictio: quæ est quando res ex contractu mercede constante, alienam esse pro parte vel in totum apparet. l. i. l. naue. 36. h. t. Cuiac. ob. lib. 5. cap. 23. & lib. 9. cap. 3. siue aliquid abesse contra fidem conuentionis euincitur.

Quod cum sit, denunciandum est hoc maturè venditori. vide distinct. Bart. in l. qui concubinam. de Leg. 3. Myns. obs. 24. cent. 3. alioquin non habet regressum. l. si rem. 29. l. Herennius. 63. h. t.

Euictio præstatur vel ex natura contractus, vel ex stipulatione.

Ex natura contractus tum demum præstatur, cum rei pars euincitur. d. l. naue. 36. l. si dictum. 56. h. t. aut alia quam vendicationis actione res euicta sit. Cuiac.

iac. obs. libr. 5. cap. 23. l. eum qui ædes. vbi Cuiac. de vñcap. aut aliquid absit emptori contra fidem conuentionis. l. si tibi. 22. C. h. t.

Ex stipulatione præstatur, si illa interuenit, quæ tum committitur cum res euincenti restituta est. l. euicta. 16. §. 1. h. t. & cum specie vendicationis res euincit. Cuiac. d. loc.

Hæc stipulatio est simpli aut dupli. d. l. 56. h. t.

Simpli est, quando in casum euictionis simpli restitutio promissa est. l. euicta. 16. h. t. quæ stipulatio cum congrua sit naturæ contractus, semper inest huic. l. si in venditione. 6. h. t.

Duo autem illa habet capita : Primum continet præcium rei. Dd. in l. 1. de Act. empt. l. si plus. d. l. euicta. h. t.

Alterum interesse particulare, quanti intersit rem euictam esse. d. l. si in vendit. & l. si cum venditor. h. t. l. 8. l. 15. eod.

Dupli stipulatio est quando venditor euicta re, duplum non quidem bonitatis rei, sed pretij conuenienti se velle præstare promittit, quam solum in mæcipiorum venditione cogitur præstare. l. quod si nolit. 31. §. quia. de edict. ædilit. Paul. libr. 2. tit. 17. ibique Cuiac.

Hæc stipulatio non recipit augmentum aut diminutionem, vt superior. Cuiac. obs. libr. 5. cap. 23. Molyn. in tract. quod interest.

Contraria euictioni sunt, si sciens rem alienã quis accipiat. l. si fundum. C. h. t. aut si per iniuriam illi res auferatur. Myns. obs. 54. cent. 1. Item si ex culpa sua. l. hoc. 27. l. si. 55. h. t. vel si ipse hæres aut venditor euincere conetur. tit. de excep. rei. vend.

CAPVT XXXIII.

De Donatione.

HACTENVS de contractibus consensu constantibus, qui mercede fiunt.

Sequuntur qui gratis fiunt, vt donatio quam inter acquisitionem obligationis referimus. Cuiac. obs. lib. 10. cap. 28.

Donatio est rei gratuita in alium per promissionē aut traditionem translatio, aut certi iuris remissio.

Non vērō est donatio nisi acceptatio accedat: atque hodie etiam solo consensu, vt dictum est, perficitur. Cuiac. obs. lib. 12. cap. 28.

Donatio si est immodica & inofficiosa, pro parte qua excedit, reuocatur. vid. Cuiac. obs. lib. 5. cap. 14.

Donatio est simplex seu directa: vel propter Nuptias.

Simplex omnibus indistinctē fit, & necessitatem traditionis in se habet. §. 2. Inst. de donat.

Hæc donatio si 500. aureos excedat actis insinuari, id est, iudicis auctoritate fieri debet, vel in Archiuum reponi. l. lata. 27. C. de donat. d. §. 2. Inst. eod.

Inter virum & vxorem donatio non valet, ne mutuo se amore spoliēt: permittitur tamen in quibusdā casibus, videlicet si sint reciproca, vel remuneratoria, ob causam: vel si morte confirmationem accipiant, vide in l. si spon. §. si maritus. & §. si quis. de donat. inter. vir. & vxor. l. quod autem. l. quod si vir. l. ex anno. eod. vel in incertum euentum collata. l. vitricus. l. si cum. §. vlt. de donat. inter vir. & vx. l. 31. donationes. eod.

Donatio quoq; inter filium & patrem non valet. l. filiusfam. de donat. Item inter fratres in potestate eiusdem constitutos. l. frater à fratre. ibiq; Hotoman. & Cuiac. de cond. indeb. nisi emancipati essent. l. 2. C. de inoff. donat.

Donatio propter nuptias, Græcis *ἀντιφίερα*, spōsalia largitas est munus, quod à spōso marito vel eius nomine vxori in gratiam dotis datæ vicissim datur, ad securitatem dotis & æqualitatem inter coniuges inducendam (quod tamen hodie consuetudine abolitum testatur Geyllib. 2. obs. 78.) Auth. de æqual. dot. quæ iuris tantū fictione rem facit vxoris, vt potius

tius hypotheca esse videatur. l. fin. cum Auth. seq. C. de donat. ante Nupt. Nouel. 61.

Hæc donatio hodie per omnia Iustiniani constitutione dotibus æquiparatur, pariq; iure censetur. Glos. magna in §. est & aliud. de donat. ibiq; Mynsing. per Auth. dos data. C. de donat. ant. nupt. Auth. sed quæ. C. de pact. conu. vid. Cuiac. lib. 5. cap. 4. vocabatur olim antenuptialis donatio. l. fin. C. de donat. ant. Nupt. nec minui poterat, hodie vero & minui & augeri potest. §. est & aliud. Inst. de donat. In hoc autem differt à dote quod eius fructus maritus consequatur pro onere matrimonij, vt volunt Dd.

Huic affinis est donatio propter nuptialis quæ fit vt dote à marito malè consumpta vxor habeat unde damnū refarciat, vel soluto matrimonio unde alatur.

Donatio reuocatur propter ingratitudinē. l. penult. l. fin. C. de reuocan. donat. aut si pacta non seruantur. tot. tit. C. de donat. quæ sub mod. fiunt. Donatio propter nuptias dissoluto matrimonio, de quo infr.

CAPVT XXXV.

De Societate.

HVCVSQVE de nominatis contractibus ex consensu, in quibus res aliena transfertur: sequitur in quibus opera & industria transfertur & hinc inde in subsidium communicatur.

Aliena opera transfertur, vel ad communem societatem vtriusq; vel ad priuatum potissimum modum alterius. l. 4. l. 1. C. de crim. exp. hered. Glos. in Rub. C. de spons.

Ad communem societatem opera si transfertur, illa est diuidua: vel indiuidua: illa societas promercialis: hæc coniugalīs vocatur.

Societas promercialis est cōtractus nominatus ex consensu, in quo bona fide contrahentes societatem ineunt eo animo, vt res, operæ, car. q; lucra & damna inter ipsos communicentur.

In hac considerantur Lucrum & Damnum.

Lucrum est quod deducto damno & impensis superest: estq; cōmune aut priuatū. Commune, quod ex re operāue communi proficiscitur. Priuatū quod extra sociētatē venit neq; comunicatur. l. coiri. 7. cum seqq. pro soc.

Damnum est, quod abest deductis impensis: estq; cōmune aut priuatū. Cōmune, si ex omnium culpa proueniat. Priuatū contra, quod sōlus alter sustinebit. l. cum duobus. 52. §. 2. cum seq. l. 60. pro soc.

Cōmune lūcrum & damnum aut est æqualiter commune pro rata: vel inæqualiter.

Æqualiter, si pro ratā diuidatur. l. 29. l. 30. p soc.

Inæqualiter commune est, si alter vnam alter duas lucri damniue partes accipiat, tū scilicet si opera socij tanti est, quāti verisimiliter damnum esse queat. l. 29. si non. pro soc.

Societas hæc vel ad hæredes transit vel minus. Ad hæredes, vt vectigalis societas. l. adeo. 69. pro soc. l. verum. 63. eod. vid. Cuiac. lib. 10. cap. 25.

Quæ non transit, est generalis vel specialis: Generalis est omnium bonorum. l. 1. in fin. cū seq. h. t. Specialis est particularis vel propria. Particularis est certæ alicuius negotiationis. l. 5. pro soc.

Propria, vt est olei, frumenti, &c.

C A P V T XXXVI.

De Matrimonio.

SEQVITVR societas coniugalis.

Societas coniugalis est cōtractus nominātus ex consensu, in societate & consortium indiuiduū omnis vitæ, inter marem & foeminam ad concubitū. l. sponsalia. 11. de spons. & l. 1. de ritu nupt.

Consensus hic aut solū est contrahentium, aut aliorum quoq;.

Contrahentium duntaxat tum sufficit, si ipsi sint sui iuris & perfectæ ætatis. l. filius. 25. vbi Gloss. l. 2. de ritu nupt.

Aliorum

Aliorum consensus, vt vel parentū vel propinquo-
rum & Tutorū. Parētis cōsensus iure ciuili, patris in-
quam, necessarius est. l. 2. l. si nepos. de Nupt. in prin.
Inst. de Nupt. alioquin iniustæ nuptiæ & libērī dicū-
tur. l. Paul. 11. de statu. hom. l. si vxor. 13. §. plane. de A-
dult. Cuiac. obs. lib. 3. cap. 5. Iure verò diuino vtriusq;
parentis, ex præcepto quarto Decalogi. c. sufficiat.
27. q. 1. cum de despon. impub. Hodie quoq; vtriusq;
parentis suffragium requiritur, ita vt sine eo contra-
hi hæc societas nequeat: quamuis sine eo contracta,
non dissoluatur, si res interueniente copula integra
esse desinat. c. sufficiat. 27. quæst. 1. licet iure diuino
aliud sit. Num. cap. 30. Propinquorum & Tutorum
requiritur in minorum societate. l. in coniunctione.
l. 1. C. de Nupt. vbi Gloss.

Res quæ in hoc cōtractu interuenit vocatur Dos.

Dos est ius quoddā vniuersale in se continens id,
quod à muliere vel eius nomine traditur marito e-
iusue patri ad onera matrimonij subeunda Vlpianus
nominat proprium mulieris patrimonium in l. 3. §.
sed vtrum. de minor. quod verum soluto matrimo-
nio, argumento l. in rebus. C. de iur. dot.

Constituit autem dotem ipsa mulier, aut alius
ipsius nomine. Si alius vel pater vel extraneus. Patris
officium est dotare filiam pro modo facultatum vel
ad quantitatem legitimæ. l. cum post. 69. §. genera-
liter. de iur. dot. l. auia. C. eod. hæc appellatur dos
profecititia.

Si extraneus; dos dicitur Aduentitia. l. 3. cum seq.
de iur. dot. l. 42. eod.

Constituatur autem dos, vel stipulatione, vel solo
pacto, quod tamen est legitimum. l. ad exactionem.
C. de dot. promiss. Hinc dicitur dos cauta, nume-
rata, data, promissa. tot. tit. C. de iure do. Myns. obs.
6. cent. 1. Bart. & Dd. in l. cum quis decedens. §. codi-
cillis. de Legat. 3. & Geyl in obs. lib. 2. obs. 81.

Dos Mulieris ex die nuptiarum statim marito de-
betur. l. vnica. §. exactio. C. de rei vx. act. l. pro on-

ribus. C. de iur. dot. l. ult. eod. In hac maritus quoad emolumentum dominus habetur. l. quamuis. 75. de iur. dot. l. in rebus. 38. C. de iur. dot. Cuiac. obs. lib. 5. cap. 4. Manet tamen in iure agendi, dos apud mulierem, cum soluto matrimonio eam repetat. tot. tit. solut. mat. quem. Sanè maritus eam neq; voluntate mulieris alienare potest. Paul. lib. 2. tit. 21. Cuiac. obs. lib. 7. cap. 23. nisi res æstimatæ datæ sunt in dotem. l. vnica. 5. & cum lex. C. de Rei vx. act. l. si fundum. de fund. dot. al. argumento l. penult. C. de iur. dot. & l. plerunq; 11. cum seq. de iur. dot. vel nisi necessaria sit alienatio. l. 2. de Fundo dot. Vvesen. putat etiam cōstante matrimonio valere alienationem, quæ eo soluto intercidat, argumento l. lex. de pignor.

Affinia doti sunt, parapherna mulieris, quæ proprium mulieris sunt patrimonium, extra dotem cōstituta. l. si ego. 10. 5. dotis. de iur. dot. l. fin. C. de donat. aut nupt.

Societas coniugalis alia est de præsentia: alia de futuro: illa puberum, hæc impuberum plerunq; : illa matrimonium, hæc sponsalia dicitur.

Matrimonium est societas coniugalis de præsentia inter marem & fœminam viri potentem, contracta coram Ecclesia in cœtu piorum, non clam remotis arbitris. Cuiac. lib. 6. cap. 20. c. fin. de Cland. spons.

Matrimonium & Nuptias vocamus, à habendo quia velamento sponsa se olim obuoluebat.

Fœmina hîc vxor, mas maritus vocatur.

Coniugum superstes ad secundas transiens nuptias vsumfructum bonorum defunctæ retinet liberis extantibus, Geyl. lib. 2. obs. 98.

Ex Matrimonio duplex acquiritur potestas: Maritalis & patria.

Maritalis est, quam maritus in vxorem habet. l. 1. de li. homi. exhib. l. 2. l. quoties. solut. mat. Num. cap. 30. Ex hac maritus est legitimus defensor vxoris. l. 1. 6. fin. l. 2. de iniurijs. & bonorum eius administrator. Glos. & Dd. in l. maritus. 20. C. de procu. Ex hac vxor

marito

marito ad obsequia & opéras obligatur. Dd. in Institut. ad S. C. Tertyl. Tiraq. in legib. connub. Ex hac vxor fit particeps familiæ & dignitatis maritalis. l. mulieres. 13. C. de dignitatib. l. fœminæ. 8. de senat. Item fori & domicilij eius. l. exigere. 65. de iud. vid. l. viduæ. C. de nupt. Fructus etiam dotales & quicquid constanti matrimonio acquiritur, pro oneribus matrimonij lucratur. l. pro oneribus. C. de iur. doti. Mynf. obs. 26. cent. 1.

Patria potestas est ius, quod habet pater in liberos, de quo supr.

Hæc est naturalis vel ciuilis.

Naturalis est in liberos ex iustis nuptijs, etiam subsequenter procreatos: vnde liberi dicuntur naturales & legitimi simul.

Ciuilis est legitima ex consensu patris & filij potestas constituta: quamuis hanc iuris gentium esse contra 4. nulli. Inst. eod. Connan. contendat. libr. 2. cap. 13. ex eo quod apud omnes gentes hanc vstitam videamus. Gen. 48. 50. Ex. 2. 10. Act. 7. 22. Quod mihi non videtur obflare, quo minus ciuilis adhuc dicatur, cum peculiarem quandam adoptandi formam Romani habuerint longe ab alijs diuersam.

Hæc acquiritur adoptione, aut legitimatione.

Adoptio fit consensu maioris natu masculi adoptantis, & minoris assumpti in locum filij vel nepotis. l. 15. l. 24. de Adoptionib.

Adoptati olim adoptantis nomen & gentilitia assumebant, sicut testatur Dion. libr. 47. de Augusto Octauio, qui Octauianus Cæsar à Iulio Cæsare adoptante dictus est.

Adoptio est specialis adoptio, vel arrogatio. l. 1. de Adoption.

Adoptio imperio & authoritate Magistratus fit. l. 2. eod. in illo qui est alterius potestati subiectus: olim fiebat lege Curiata, vt docet Cuiac. lib. 12. cap. 15.

Hæc fit ab ascendente, vel ab extraneo: in ascendente naturalis patris consensus requiritur. l. 2. eod.

quæ est efficacior & ius agnationis transfert. Cuiac. libr. 7. cap. 1. In extraneo minus efficax. Manet enim hic adoptatus in potestate patris naturalis & tantum ab intestato patri adoptiuo succedit.

Etiam testamento adoptionem posse fieri probat Cuiac. lib. 7. cap. 7. ita scilicet si heres scribatur, & nomen testatoris ferre iubeatur, ut Octavius Iulij Cæsaris testamento adoptatus fuit: vel etiam ab intestato solenni nuncupatione, ut idem lib. 12. cap. 15.

Arrogatio est adoptio illius, qui est iuris qua is qui adoptat rogatur, an sibi iustum filium esse velit quæ adoptaturus sit is, qui adoptatur an fieri velit. l. 2. de adopt. Connan. lib. 2. cap. 15. Cuiac. lib. 9. c. 37. ubi negat hanc rogationem stipulationem esse.

Fieri autem debet arrogatio causa cognita cū cautione de restituendis arrogati bonis, si impubes moriatur. l. 19. de adopt. Talis arrogatus neq; emancipari neq; sine iusta causa exhereditari potest. l. 22. eod.

An tutor verò pupillum arrogare possit, vide Cuiac. obs. lib. 2. cap. 38.

Legitimatio est actus ciuilis, quo nati ex illegitimis nuptijs & coitu prohibito, non tamen in cœstu, iura liberorum legitimorum sortiuntur: veterem formam legitimandi vide apud Cuiac. lib. 15. cap. 13.

Legitimatio fit vel à patre vel à filio: A patre, si vel petit eam & impetrat, vel si eam ipse facit. Petit & impetrat à superiori, quæ legitimatio dicitur per rescriptum principis. Nouel. quib. mod. natu. efficitur. vel inferiore, quæ dicitur legitimatio per oblationem curiæ, facta in consensu senatorum.

Ipse facit & legitimat testamento, quæ dicitur legitimatio per testamentum. l. si quis. C. de Natur. liber.

A filio fit si se ipsum offerat principi, & promittat se addictum fore curiæ principalis ministris.

Amittitur hæc potestas emancipatione, quæ fit coram senatu, consensu filij & patris contestatione, videlicet se filium manumittere, de qua vid. Cai. lib.

1. Inst. tit. 6. & Cuiac. libr. 5. cap. 13.

Secundo soluitur hæc potestas legis iussu quæ emancipat filium constitutum in dignitate illustri, vel religione.

De cæteris dissoluendæ potestatis patriæ suo quoque loco dicetur.

CAPVT XXXVII.

De Contrarijs Matrimonij.

DISSIDENTIA matrimonij sunt impedimenta eius & dissolutio.

Impedimenta matrimonij sunt, priuata aut publica. Priuata sunt, primò ex iure consanguinitatis vel affinitatis. Secundo ex errore & dolo.

Ex iure sanguinis, vt vel in recto consanguinitatis ordine, vel in transuerso & obliquo. In recto, vt inter ascendentes & descendentes, inter quos in infinitum matrimonium prohibetur. Gen. 2. Leuit. 20. 1. Corinth. 5. In Nuptiæ. 53. l. fin. de Nupt. tot. tit. C. de incest. nupt. hinc nefariæ & incestæ nuptiæ dicuntur. §. ergo. Inst. de Nupt. l. fin. eod.

In transuerso ad quartum vsq; gradum inclusiue nuptiæ prohibitæ sunt.

In affinitate prohibentur nuptias cōtrahere illi, qui parentum liberorumque loco sunt, licet ius Canonicū ad 4. gradum affinitatis inclusiue procedat.

Secundò, impedimentum priuatum est error & dolus. Error in persona non in qualitate vitiat, vt nō impedit error si ignobilem pro nobili quis ducat. Dd. in c. quemadmodum. de iureiu. Dolus vitiat, si sit absque consensu, non aliàs: Furor tum, si in ipso contractu interueniat, non si præcesserit, aut sequatur. l. furor. 8. de spons. l. oratione. §. fin. de nupt. vis & metus, ante copulam.

Publicum impedimentū est honestas: Non solum enim quid liceat, sed etiā quid honestū sit, cōsideran-

dum est. l. semper de Reg. iur. Ex hac prohibentur
duæ vno tempore nuptiæ. l. 2. C. de incest. nupt. licet
contrarium obseruatum sit iure diuino. Gen. 4. Ex
hac seruis matrimonium interdicitur. l. cum ancillis.
3. C. de incest. nupt. item Tutori vel Curatori cum
pupilla vel minore. l. 60. l. 66. de nupt. C. eod. rap-
tor cum rapta. Auth. de rapt. Mulier. l. vnica. C. eod.
de raptu.

Hinc matrimonium celebrare prohibetur magi-
stratus seu præses cum prouinciali. l. si quis. 38. de
nupt. tot. tit. C. eod. si rector pror. vid. Cuiac. obs.
lib. 4. cap. 22. Amplissimus cum humili. l. humilem.
C. de incest. nupt. Patronus cū liberta. l. 3. C. de nupt.
quamuis hæc impedimenta iure Nouel. & Canoni-
co minus attentantur. Auth. sed nouo iure. C. de
Nupt.

Natura frigidi. tot. tit. de frig. & malef. cum corru-
pta per adulterium. tot. tit. C. de eo qui in matri-
dux. quam poll. per adulterium.

Matrimonium secundo dissoluitur morte, vel di-
uortio: Quod si morte naturali, tum intra annum lu-
ctus mulier nubere prohibetur. l. liberorum. de his
qui not. infam. l. 1. C. de secund. nupt. Si quasi mor-
te, vt captiuitate, quando coniunx altera in hostium
pōtestatem venerit, obseruanda hæc erunt. i. si con-
stat captiuam personam viuere quæ remansit, ad se-
cundas nuptias transire nequit: si incertū sit, elapso
quinquennio facultas nubendi datur personæ reli-
ctæ. l. vxores. de diuor. & repud. §. sed etiam. Auth. de
nupt. licet Iustin. in Auth. Hodie. C. de repud. certū
nuncium requirat. II. si non constat profectam in
militiam captam aut mortuam, quandiu expectari
debeat, dubitatum fuit. l. vxor. 7. C. de repud. §. noni-
mus. in Auth. de nupt. Tandem placuit operiendam
tandiu, quoad de eius morte aut captiuitate constet.
§. quod autem nobis. Nouel. vt lice. mat. vel au. Auth.
hodie. C. de repud.

Diuortium est matrimonij diremptio: dictū à di-
uerſitate

ueritate mentium, sicut repudium à pudore. Olim mutua fiebat voluntate. l. penult. de Adult. l. si constante. 9. sol. mat. argumento l. nihil. 36. de Reg. iur. Item amore cælibis vitæ. 6. quia vero ex consensu, vt liceat mat. vel au. Auth. quod hodie. C. de repud. vid. l. 2. l. nullū. 9. l. si pœnituit. de diuortijs. Cuiac. obs. lib. 8. cap. 26.

Hodie tantum ob Adulterium, inimicitias capitales, sæuitiam intolerabilem, idq; vt maius euitetur malum. l. consensu. C. de repud. sicuti & Moses fecit Matth. 19. Mar. 10. Deut. 24. item ob desertionem, de qua D. Paulus 1. Corinth. 7. l. vxor. 7. C. de repud. 16.

Soluto matrimonio dos repetitur: immobiles quidem res statim, mobiles intra annum. l. vnica. 6. ex actis. 6. autem. 6. cumq; de rei vxor. action. ita vt fructus eius anni quo dissoluitur matrimonium inter vxorem & virum diuidantur, vid. Duaren. lib. 1. disputat. cap. vlt. & Cuiac. lib. 11. cap. 29. & lib. 14. cap. 22.

Sunt tamen duæ causæ ex quibus constante matrimonio quoq; dos repetitur, inopia scilicet mariti, vel delictum eius, ex quo bona eius fisco applicarentur. Geyl. lib. 2. obs. 86.

Repetitio hæc impeditur quandoq; ratione liberorū ex matrimonio susceptorum, vel impensarum in dotem à marito factarum.

CAPVT XXXVIII.

De Mandato.

ATQVE ita quomodo aliena opera ad communem societatem transferatur. sequitur quomodo ad priuatam vtilitatem, quod est Mandatum.

Mandatum est contractus nominatus bonæ fidei consensu constans, quo alter alteri gerendum efficiendumq; negotium aliquod committit, alter vero gratuito suscipit. l. 1. l. itaq; 36. mandat.

Personarum hic alia est mandans: alia mandataria seu procuratrix.

Ius mandandi habet qui pro suo libitu mandatū alijs dat, potestatemq; cōmunicat qui plerūq; est dominus negotij commissi, *Glos. in l. neq; de procurat.*

Forma mandandi seu procuratorem cōstituendi hæc 5. habet. I. Nōmen constituentis & procuratoris constituti. II. contra quem. III. in qua causa. II II. corā quo iudice. V. ad quos actus constituatur. *Specu. in 4. ratione. de procu. l. si procuratorē: 61. de procurat.* Hic additur plerunq; clausula cū potestate libera plena & generali pro Domino agendi quæcūque ipse Dominus fecisset. l. mandato. 60. l. procurator. 63. de procurat. cū qua Syndicus semper datur: vel additur specialis ad certa quædam negotia, &c.

Hæc forma diligēter à procuratore. obseruāda est, ne eam egrediatur. l. diligēter. 5. l. fin. de procu. vnde mandantē obligatū habet procurator, si quid impendit nomine Domini, licet felicem exitum non sortitus sit actus. l. 4. etiam si. C. mand. l. 12. si vero. 6. mād.

Procurator siue mādatararius est, qui mandatū suscipit; q Syndicus dicit si ab vniuersitate sit cōstitutus.

Omnes autem qui non prohibentur dari, rectè mandatum suscipiunt. l. mutus. 43. de procu.

Procurator fit ipsa tractatione Dominus rei commissæ. l. cum. 6. fin. de const. pecu. l. non solum. 39. l. 16. l. 17. de procur. Secūdo exequi tenetur negotiū susceptū, nisi grauissima ex causa se excuset. l. si procuratorē. 8. 6. sed & mand. & tenei domino reddere rationes. l. qui proprio. 46. 6. 4. procurator. de procurat.

Res ciuiles quæcunq; mandari possunt: Actus vero legitimi per procuratorem non peraguntur; Legitimi sunt cretio hæreditatis, emancipatio, &c. *Cuiac. obs. libr. 15. cap. 16. & lib. 1. cap. 54.* Duareno vero contrarium placet lib. 2. disput. cap. 27.

Finitur mandatum reuocatione re integra: finito negotio: si dominus soluendo esse desinat: si bona ip sius possideantur à creditoribus. Morte mandantis &

tis & mandatarij. l. tam ex contractibus. §. 2. de iud. l. si quis. 27. §. 3. mād. reliquos modos dissoluendi mād. dati petas ex generali liberandi modo infr.

CAPVT XXXIX.

De Contractibus Verbalibus.

ABSOLVTIS contractibus iuris gentium, transeundum est ad iuris ciuilem qui verbis potissimum perficiuntur, vt est verborum obligatio; literarum vero obligatio est contractuum appendix generalis affectio quæ speciem non constituit. vid. sup. cap. 24.

Verborum obligatio, est conceptio verborum, qua quid promittimus alteri spondenti.

Hæc verborum obligatio fit solenniter, vt stipulatio. aut minus solenniter, vt constitutum.

Stipulatio est obligatio verborum, quibus is qui interrogatur daturum facturumue se quod interrogatus est, in continenti respondet: dicitur à Græco *συνφω* quod significat astringere, vt vult Alciatus, vide Connan. lib. 6. cap. 1.

Hanc si plures celebrant, qui interrogant vocatur rei stipulandi: qui promittunt rei promittendi.

Correi igitur promittendi constituantur qui rem eandem, quæ in stipulationem deducta erat, singuli in solidum ad interrogationem stipulantem in continenti promittunt coniunctim, non disiunctim, vt Titi 10. dare spondes, & tu Sei eosdem 10. mihi dare spondes: & singuli separatim. spondeo aut simul spondemus, respondeant. §. 1. Inst. cod. l. 4. de duob. re. stipu. vid. Cuiac. obs. lib. 5. cap. 35.

Nouissimo iure hi habent beneficium diuisionis exemplo fideiussorum, Auth. hoc ita. C. de duob. re. Auth. præsentē. C. de fidei.

Hanc qui non suo, sed alieno potissimum nomine celebrant, fideiussores vocantur.

Fideiussio igitur est verborum stipulatio, qua quis ad creditoris interrogationem, quæ alius debet, pollicetur.

Ab hac arcetur mulieres per naturæ imbecillitatem per S. C. Velleianum, Milites. l. milites. 3. C. de Loc. & cond. nec causa dotis fideiussores admittit. C. tot. tit. ne fidei dot. dent. nisi periculum dotis subsit. l. si constante. ibiq; Dd. solut. mat.

Fideiussor hic cuicumq; obligationi rectè accedit, simplici vt naturali vel ciuili. §. 1. Inst. eod. vel mixtæ. Criminali vero ita si ad pœnam pecuniariam se obliget. l. 3. si quis. 4. de custod. reor. l. 57. si quis. de fidei.

Fideiussores hi nouo iure habent beneficium. 1. Excussionis. Auth. præsentè. C. eod. id est vt principalis debitoris bona prius excutiantur, vt inde solutio fiat. 11. Diuisionis seu epistolæ D. Adriani, qua permittitur diuidi actio pro virili. l. inter. 26. de fideiuss. 111. Beneficium cedendarum actionum, quo parato soluere, ceterorum nomina creditor cedere cogitur. l. fideiussoribus. 17. l. Modestinus. eod.

Stipulationes hæ partim sunt diuiduæ partim indiuiduæ. l. 2. & 4. eod. Diuiduæ sunt corpore indiuiduæ, aut intellectu. Duaren. lib. 1. disput. cap. 59.

Corpore, si præstationem partium reipsa numero recipiunt: quam tamen creditor recipere non cogitur. l. plane. 3. fam. herc.

Diuiduæ ratione seu intellectu, vt obligatio speciei, puta Stychi, qui intellectu tantum diuiditur sine corruptione, & ita solui potest. l. si stipulatus. 9. de solut. Item obligatio generis, vt si hominem stipuler. l. in executione. 85. §. pro parte. de verb. oblig. Item obligatio alternatiua quæ generis obligationi comparatur, intellectu partes recipit. l. 2. §. 1. eod.

Indiuiduæ sunt, quæ natura sua diuisionem non recipiunt, vt stipulationes seruitutum. l. viæ. 17. de seruitut. l. 2. & ibi Dd. h. t.

Variè autem stipulationes, prout variè adhibentur, appellantur: quædam iudiciales, quædam extraiudiciales: quædam prætorix, quædam cautiones, quædam stipulationes euictionis, quædam iudicati solui, iudicio sisti, rem pupilli saluam fore, rem ratam habere.

haberi, damni infecti, noui operis nunciationis, de quibus suo quoq; loco dicitur.

Stipulatio promittendo factum alienum inutilis est: sicuti & si alteri quis stipuletur. Inst. cod. de inutil. stipul. Cuiac, obs. lib. 12. cap. 36.

Constitutum est verborum obligatio minus solennis, sine interrogationis & responsionis solennitate concepta, qua quis pecuniam, aut aliud ex prioris suo contractu debitum, soluturum se secundo constituit.

Si quis tamen constituat, quod iure ciuili tantum debebat, non tenetur, l. quod si maritus. 3. §. 1. de const. pecu.

CAPVT XL.

De Innominatis Contractibus.

ITa igitur se habent contractus nominati: Videbimus nunc innominatos.

Contractus innominati sunt veri contractus, quibus nullum certum iure ciuili nomen inditum est, neq; vlla obligandi necessitas constituta, ne exterè sæpè prolatis, promiscuè quis cum maximo suo damno contra rationem æquitatis obligatus teneretur. Dd. vocant nudum pactum. Sed tamè quia euenire potest, vt ex eiusmodi conuentionibus ab altero contrahentium res promissa præstetur, æquitas econtra maxima erit, vt & ille qui accepit, & locuples cum alterius damno factus est, implenti contractum, si non ex nominata conuentione, certè ex innominata teneatur. l. 1. de rer. permut.

Eatenus ergo contractus innominati obligationem producant, quatenus synallagma, id est, ciuile negotium continent. l. 7. de pact. id est quatenus res quæ venit in conuentionem secuta est, & tradita, efficax est obligatio, argumento l. ex placito. de rer. permut. l. 3. §. 1. de cond. ob causam: & tum Dd. pactum vestitum vocant. Sin vero conuentio rei tradi-

tionem nulla ex parte confirmata sit, locus est poenitentiae & à conuentione recedere licet: Ideoque inefficax est obligatio, nisi fortasse illa bona fidei contractibus insit. l. 7. §. quin imo de pact. Inest autem tum quando in ingressu contractus alterius ante perfectionem additur. d. §. quin imo. vel in continenti adijciatur, vel etiam ex interuallo in bonae fidei iudicijs, vide Cuiac. obs. lib. 14. cap. 28. & lib. 10. cap. 24. & lib. 2. cap. 15.

Hodie ex consuetudine ex qualibet conuentione innominata datur actio modo serio inita sit, & D. Paulus ad Romanos 1. vocat *ἀρρητοῖς* qui pacta non seruant.

In contractibus innominatis, si altera pars cesset stare pacto, licet illi quae promissum soluit, repetere, quod dedit. l. 3. de cond. causa. dat. cau. non secu. aut agere ad interesse. l. 1. C. de rer. permut. quo casu incerti conditio datur: Hæc in speciebus do ut des, & do ut facias: In speciebus vero facio ut des, & facio ut facias, si cessat alter explere promissa, doli obligatione tenetur. l. naturalis. §. quod si faciam. de præscr. verb. quod tamen non pugnat cum edicto de dolo. l. 1. l. 2. de dol. Quod si absque dolo factum hoc probet debitor, præscriptis verbis tenetur. l. solent. de præscr. verb. Cur vero non agitur ad impletum contractus. l. ea conditione. 14. de rescinden. vend. sed potius ad distractum? Ideo fit quia certè tantum sunt conuentiones nominatae, in quibus hoc concessum est, ut dicit Vvesenb.

C A P V T X L I

De prima specie innominatorum Contractuum.

SPECIES innominatorum contractuum duæ sunt.

Aut enim negotium tam ambiguum est & multiplex,

tiplex, vt incertum fit ad quam contractus nominati speciem referendum sit, vt in l. i. de præf. verb.

Aut apparet quid sit negotium, & certum est quale illud sit: sed redigi ad ordinem contractuum nominatorum nequit. l. 5. de præf. verb.

Primi generis est, æstimatorius contractus permutationis.

Æstimatorius contractus constat solo consensu, quo ad quodlibet negotium res aliena certa & æstimata alicui pro mercede vendenda datur, cum suo periculo. l. æstimata. solut. mat. l. quod si per. de iur. dot. vel sine mercede etiam suscipitur.

Hic dubitari potest, an ex vendito obligetur accipiens, propter æstimationem quæ loco precij est, & venditionem inducit. l. plerunque. ii. §. si tamen. l. quoties. de iur. dot. an ex locato, aut mandato.

Hic contractus est bonæ fidei. l. i. de æstimat. & mutat suam naturam, si res æstimata vendenda daretur, ita vt illa aut pretium redderetur. l. gratuitum. 18. §. si merces. l. i. de præscript. verb.

Permutatio est contractus innominatus re & consensu constans, quo species rerum certæ speciebus commutantur. l. i. 2. 3. 4. de rer. permut.

Hic dubitari potest qualis sit contractus, quia res permutare est commune omnibus conuentionibus. l. i. §. i. de cont. empt. tum quia res pro precio datur quæ est venditio. l. 2. C. de rer. permut. & quia dominium transfertur. l. seq. eod. & euiçtio præstat.

In hoc contractu quis emptor quisue venditor sit, discerni vix potest. l. i. §. penult. de contra. empt. l. i. h. t.

Quod si genus cum genere commutetur magis erit contractus innominatus secundæ speciei.

CAPVT XLII.

*De Secundo genere Contractuum
innominatorum.*

S E Q V I T V R secundum genus innominatorum contractuum, præscriptis verbis contractus, qui incertis formulis concipitur, & ad varia & certa negotia vt Lesbia regula, aptatur.

Paria hic sunt sine causa promissum quid esse, & causam non secutam. l. 4. de condict. sine causa.

Ob causam turpem siquid datum sit, distinguendum est, an sit vnus turpitudine an vtriusq; Vnius rursus si accipientis vel dantis tantum.

Quod si turpis causa solum accipientis fuerit, etiam si res secuta sit, propter quam datum est, repeti potest. l. 2. de cond. ob. turp. cau. l. 3. l. 4. C. eod.

Quod si solius dantis turpitudine versetur, cessat repetitio, illi scilicet qui allegat propriam turpitudinem. l. mercalem. C. de cond. ob. turp. causam. l. qui adulterium. C. ad L. Iul. de adult.

Quod si vtriusq; dantis & accipientis turpitudine sit, similiter non repetitur datum. l. 3. de cond. ob. turp. causi. In pari enim causa potior erit possidentis conditio.

CAPVT XLIII.

De primo genere quasi Contractuum.

H A C T E N V S de veris contractibus: restat, vt aliquid de quasi contractibus dicamus. Quasi contractus sunt in quibus de vtriusque consensu non satis constat, qui tamen pro ratione & natura negotij, ex vtraque parte interuenire præsumitur. l. ex maleficijs. cum seq. de act. & oblig.

Quasi contractus duo sunt genera: primum versatur in

tur in administratione : secundum in promutuo & exhibitione.

Administratio seu gestio est alienorum negotiorum, ad alterius ignorantis vtilitatem sine mandatu siue verbis siue facto, suscepta expeditio. l. item. 51. l. 46. de negot. gest. l. qui patitur. 18. Mand.

Habet autem gestor siue administrator illum cuius negotia gessit, obligatum ad impensas refundendas & interesse. l. si autem. 8. de neg. gest. nisi pietatis intuitu gesserit negotia parentis, filij, pauperisue. l. Nefennius. de neg. gest. l. quæ pater. Fam. hercis. l. 1. & l. si pater. de neg. gest. l. quod in uxorem. eod.

Contrà gestor ratione administrationis suæ reddere tenetur, & quicquid quoquomodo inde consecutus est restituere, vnâ cum vfuris. l. litis. 37. l. 8. de negot. gest.

Gestio est generalis, vel specialis. Generalis est cuiusq; absentis & ignorantis negotia administrare. l. 1. 2. de neg. gest. l. Labeo. 19. de verb. sig.

Specialis administratio est in tutela; immixtione sui in res communes & aditione hæreditatis.

Tutela est gestio negotiorum bonæ fidei & actionum autem. Inst. de Action. ex qua Pupillus Tutorē obligatum habet, ad actus sui & administrationis rationem reddendam, & e contra tutor pupillum finita tutela.

Obligatio hinc oritur, Directa vel Contraria.

Directa pupillo datur, ex legis dispositione aut eius mente.

Quæ oritur ex ipsa lege, ea obligatur primo principales, secundo fideiussores minus principales. Principalis, vt est tutor verus vel quasi: veri, si plures sint singuli in solidum obligantur. l. tres tutores. 18. de Administ. tut. cum remedijs tamen diuisionis, scilicet, ordinis, & cædendarum actionum. Dd. in l. 1. C. de transact.

Quasi tutor seu protutor cum sit simplex gestor negotiorum, ante pubertatem etiam pupillo tene-

tut.l.1.6.l.de eo q pro tut.l.4. C. qui dari tutor.poss.

Minus principalis, fideiussor scilicet tutoris secundo loco tenetur, eodē quo tutores modo.l. 5. de fideiuss.& nom. tuto. hic intelligo & quasi fideiussorem.l.4.6.fin.de fideiuss.& nom.tuto.

Vtilis obligatio ex mente legis tenet Magistratus & honorarios tutores, non sufficientibus tutoribus & fideiussoribus.l.1.6.vsq; adeo.de tutel.& rat.dist.l.tutores qui post 40.6.in eum, de admin.tut.

Contraria obligatione pupillus gestoribus obligatur finito officio.l.1.6.hæc.6.finito.l.4.de cont. tutel.28.

Immixtio in res communes est administratio rerū alijs cōmunium vel sibi cum alijs, quæ socius ad impensas in rem communem factas, præstationes personales, fructusq; perceptos, vel pro rata parte vel in totum restituendos, gestori obligatur. l. Item. 22. fam.hercisc.

Inde patet de præstationibus agi posse, licet res non petatur diuidi, vel quia non placet recedere à communione. l. 14.6. quæcunq; commu. diuid. vel quia res communis non est vel esse desijt, aut extincta est. l. 6 in prin. com. diuid.

Quatenus contractus hic diuisionem spectat est nominatus ex consensu de quo supra vide cap. 36. & cap. 14. fere in medio.

Ex additione hereditatis, heres legatarijs & creditoribus hereditarijs ad soluenda legata in testamento relicta vel debita defuncti obligatur ex quasi contractu. l. ex maleficijs. 6. hæres. de Action. & oblig. vid. sup. cap. 17.

C A P V T X L I I I I .

De altero genere quasi Contractuum.

ALTERVM genus quasi contractuum continet promutuum & exhibitionem.
Promutuum est quasi contractus, quo is cui quid per errorē solutū est, obligatur ad restitutionē eius

eius. l. ex maleficio. l. seq. de ob. & act. licet videatur magis distrahere velle is qui dedit quam contrahere. 6. item Inst. de oblig. quæ ex quasi contractu.

Promutuum rectè vocat Cuiac. cū mutui contractui conueniat. l. 5. 6. is quoque. de Act. & oblig. obf. lib. 8. cap. 34.

Excipiuntur hic multi casus. 1. si illud quod solutū est, debeatur iure naturæ. l. operis. de op. lib. l. si non sortem. l. naturaliter. 13. l. frater à fratre. 38 de cond. indeb. 11. Fauore dotis quod datū est, nō repetitur. l. cū is. 32. 6. penul. eod. de cond. ind. 111. Quādo per inficiationē lis crescit. l. ea que. C. de cōd. ind. 1111. si quid ex causā iudicati datū sit l. 1. C. d. r. V si sciens quis, se non debere, soluerit. l. 1. in prin. de cond. ind. l. indebitum. l. fin. C. eod. v. l. si solutum sit ex causā S. C. Maced. l. qui exceptionis. 40. de con. ind.

Addendum est facere repetitionē quādoq; perso. nam, si pupillus vel furiosus prodiguse soluerit licet debitū sit. l. interdū. 29. de cond. ind. si vtilius hoc sit pupillo: secus si minus. l. quod si forte. 14. 6. fin. de solut. l. 6. omnis. 9. 6. si pupillus. si cert. petat.

Ad exhibendum obligationem habet interesse pecuniarum pretendens, aduersus eum, qui copiam exhibendi rem habet, vt res publicè exhibeatur & experiundi potestas fiat.

Oritur ex obligatione nullius contractus, sed naturali, qua æquum est vindicare rem suam volenti, eam indicare & exhibere, quod illi plurimum profuturum sit, nociturum nemini.

Exhibere est rem ita representare, vt vèdicandi apprehendendiq; facultas actori fiat. l. 2. l. fin. de verb. sig. & qdē in eadē causā. l. Iulianus. 9. 6. q̄tū. ad exhibēd. & forma. l. Iulianus. 6. si quis. d. r. ibiq; vbi litis cōtestate tēpore res fuit. l. sed etsi heredi. 11. 6. 1. ad exhib.

Competit illi, qui interesse probabile pretendere potest, de quo iudici summarie constare debet. l. 1. vt in possess. leg. causā. l. 3. 6. sciendum. ad exhibe. in re mobili. l. Iulianus. 9. eod. non immobili, quæ per se cuius patet.

Obligatur vero ad exhibendum, qui quouis modo possidet. l. 3. §. fin. ad exhib. etiam ille, qui facultatem restituendi habet, licet non possideat. l. §. l. tigni. 7. d. t.

C A P V T X L V.

De Contractibus à nobis pendentium.

A T Q V E hætenus de immediatis contractibus, videlicet quomodo ex nostro contractu obligemur: sequuntur mediati, nimirum quomodo ex alieno contractu teneamur.

In his contractibus principalis vocatur, cuius fidé contrahentes sequuntur. l. si institorem. si cert. pet. cū quo contrahitur, præpositus à Domino seu ipsius potestati subditus: qui vero contrahit, tertius.

In his non directo & iure civili, vt in superioribus contractibus ferè omnibus, obligatur principalis tertio. §. 1. de act. Inst. sed dicto prætoris. Nā iure civili, alter alteri actionem & obligationem non acquirit: sed quæcunque gerimus ex nostra persona initium obligationis capiunt. l. quæcunq; 10. de Act. & oblig. Si oritur inde obligatio, ex iure prætorio non civili promanat. l. 1. §. idem Pomponius. 14. de pos.

Dominus contrahentem tertium iure civili obligatum habet. l. 1. de act. Inst. & l. 1. de ex. act. quia legitima remedia habet: ita vt si in potestate ipsius sit substitutus, ipsi acquirit, sin minus, cessas habeat actiones. l. 1. de exer. act.

Datur tamen illi iure singulari utilis actio contra contrahentem tertium. l. 2. de action. Inst. l. 1. de exer. act.

Tertium præpositus quin conuenire possit ex suo ipsorum contractu, non dubitatur.

Ex alieno contractu obligamur, si negotium gestum vel contractus celebratus est indifferenter, siue ab ijs qui nostræ potestati subiecti sunt, siue nō: siue saltē ratione eorū, qui nostræ potestati subditi sunt.

CAPVT XLVI.

De Contractu Præpositorum.

IN negotiatione quæ indifferenter geritur, tam ab ijs qui nostræ potestati subiecti sunt, quam qui non, est præpositio.

Præpositio est commissio rei alicuius administrationis: ex qua tum demum principalis dominus obligatur, si in eam rem eaque lege & forma cum magistro contractum sit, in quam fuit præpositus. l. 1. §. non autem. §. l. fin. §. 1. de exerc. action. Forma vero præpositionis clavis literis, vel protestatione proscribitur, ut omnibus innotescat. Cuiac. obs. lib. 7. cap. 29.

Morte domini non finitur præpositio, ut cetera mandata, sed propter utilitatem promiscui usus durat in heredem, donec reuocetur. l. penult. §. dominus. l. si quis. 17. §. 1. de Inst. act. neq; finito officio præpositus ex suo contractu definit esse obligatus.

Præpositio est vel Aequalis: vel terrestris: illic exercitoria, hic institoria negotiatio vocata.

Exercitoria est contractus ex præpositione in maritimis negotijs, cum nauium magistris seu præpositis, de quacunque re ad exercitorem principalem nobis obligandum. l. 1. §. si is. §. in potestate. de exerc. acti.

Magister naus hic est, cui totius naus ancora, id est, gubernatio mandata est, vel ab ipso exercitore, vel à primo naus magistro. l. 1. §. magistrum. de exerc. actio.

Exercitor est, ad quem obuentiones & redditus omnes perueniunt, siue is dominus naus sit, siue à domino per auersionem *ἢ ὁμαδῆ* in vniuersum suo periculo vna mercede, vel ad tempus vel ad perpetuum illam conduxit. l. fin. §. fin. ad L. Rhod. l. opus quid. 36. Locat. Cuiac. obs. lib. 8. cap. 15.

Exercitorie cohæret eiusdem farinae lex Rhodia.

Lege Rhodia cauetur, ut si leuandæ naus gratia iactus mercium factus sit, omnium contributione

sarciatur, quod pro omnibus datum iactumq; est. l. 1. ad L. Rhod. & l. 2. §. exquisitum.

Cótributio hæc fit pro rata in omnibus rebus etiã leuibus, quæ in nauem importatæ sunt, vt annulorũ, gemmarum, vestium, seruorum, &c. l. amissas. §. in fin. exceptis cibarijs. l. 2. §. cum in eadem. h. t.

Si hac exoneratione & iactura reliquis consultum non sit, & nauis nihilominus submergatur, quod quisq; ex eo seruare potest sibi seruat. l. cum de expressa. 7. l. amissæ. §. l. 4. ad L. Rhod.

Institoria est, qua præponens vnus etiã in solidum, vt satis faciat contractui, cum institore in negotiatione terrestri iuxta formam præpositionis inito, obligatur.

Institor est, qui non ad certum genus negotiationis, ad certumue locum, sed vniuersaliter negotiationi questuariæ præponitur. Dd. & Bart. in l. institorem. 29. si cert. pet.

Quasi institor etiã is vocatur, qui tabernæ alijs loco ad emendum vendendumue præponitur. l. institor. 18. l. in eum. 19. de Inst. act.

C A P V T X L V I I.

De Contractu eorum qui in aliena sunt potestate.

HACTENVS de contractibus qui indifferêter, tam ab illis qui alienę potestati subditi, quam qui sui iuris sunt celebrantur, dictum est: sequitur de illorum qui potestati subiecti sunt.

Hi obligant principalem dominum vel in solidũ vel quadantenus: in solidum obligat principalem dominum, quod iussu.

Quod iussu est contractus, cũ ex mandato patris dominiue negotium est gestum, ex quo in solidum in mandantẽ obligatio est. vid. Cuiac. lib. 15. cap. 15. & l. si debitori. 47. §. ult. de fideiuss. & l. 78. de verb. oblig.

Iussu

Iussui æquiparatur ratihabitio. l. 1. §. 2. Quod iussu.
l. ratihabitionem. de Reg. iur. in 6.

Quadantenus obligant, qñ in partem dominum teneri aiunt, celebranturq; sciente & volente domino patreue: vel ignorante: Qui sciente & volente eo celebratur contractus tributorius.

Tributorius est, quādo seruus vel filiusfamilias in peculiari merce, id est, ea quam dominus sciens volensq; illi permittit, versatur, & quid cum eo eius rei gratia contractum fuerit, ita prætorius dicit: vt quicquid in hisce mercibus existet quodq; inde receptū erit, id inter dominum, si quid ei debetur, & cæteros creditores pro rata portione distribuatur, vnde est tributoria actio.

Hæc potestas distribuendi domino datur. l. procurationis. 5. §. sed est quæsitum 3. de tribut. aut eo volente prætori. l. illud 7. d. t.

Ignorante domino patreue quadantenus obligatio oritur, quæ de peculio vel de in rem verso vocatur.

De peculio est cōtractus serui vel filii fam. ex quo pater dominusue, ad implendum negotium cum filiofam. vel seruo initum, quatenus peculij vires patiuntur, obligatur: in quo pater prius, quod sibi familiæue debetur, deducit. §. cum autem. Inst. quod cum illo. & c. l. sed si. 9. §. peculium. cum seq. de pecul.

De in rem verso est contractus filii fam. vel serui, ex quo dominus vel pater tenetur, quatenus in rem ipsius versum est necessariò & vtiliter, sine ipsius voluntate. l. 3. §. proinde. de in rem vers.

C A P V T XLVIII.

De Delictis.

HA C T E N V S de acquisitione obligationum, quæ descendunt ex contractibus: sequitur vt videamus de illis, quæ ex delictis profiscuntur.

Delictum est offensio contra ius illata ad pœnam obligans.

Delicta sunt priuata, vel publica.

Priuata sunt, in quibus delictum priuato illatum, cognitione iudicis etiam pedanei & dati vindicatur. l. fin. de priuat. delict. Duar. lib. 1. disp. cap. 36.

Priuata sunt ordinaria, vel extraordinaria. vid. Cuiac obs. lib. 8. cap. 33.

Ordinaria sunt, quibus certa pœna præscribitur, certaq; ciuilis petendi & iudicandi forma definita est l. fin. de delict. priu.

Pœna igitur quæ ex his delictis petitur est certa, ciuilis, pecuniaria, cum præstatione damni ex delicto dati & interesse.

Hæc inferitur parti agenti vel fisco.

Agenti tum, quando lex obligationem propter delictum dat in certam pecuniæ summam. l. si quis id. de iuris. om. iud.

Fisco inferitur, quando lex simpliciter constituit pœnam delicto, absq; mentione actionis. l. multa. C. de mod. mult. ita Barto. in l. agrari de term. mot. quod tamen fallit, quando ciuilitè agitur de iniuria. l. prætor edixit. §. dicatur. de iniur.

Extraordinaria sunt, quibus certa pœna præstituta non est, sed petitur pro arbitrio iudicis proq; qualitate commissi delicti, examinatio fieri, & pœna imponi, tot. tit. de ext. crim.

Si pœna harum ad mortem extenditur. (vè arbitraria pœna potest Maran. in specu. aut part. 4. distin. 1. & in disput. 3.) sunt magis delicta publica & popularia. tot. tit. de popu. act. & l. ult. delict. priu.

Publica delicta sunt, quæ graue scelus, quod omnes tangit denotant, & quæ coram superiore cum mero imperio persequuntur. l. 4. C. de hæret. Duaren. lib. 1. disputat. cap. 35. Oriuntur hæc potissimum ex lege, quæ tantum publica delicta constituit. l. 1. de pub. iud.

Appellantur publica, quod cuius ex populo executio

cutio eorū plerunq; datur. Inst. de pub. iud. in prin. Duaren. lib. 1. disput. cap. 37. De differentia publicorum criminum & priuatorum delictorum, latius vide Cuiac. obs. lib. 8. cap. 33.

Pœna quæ imponitur in his delictis, dicitur criminalis vindicta; estq; capitalis, vel minus capitalis: nisi in ambitus & plagij crimine, vbi pecuniaria pœna petitur.

Capitalis est, quæ vitam naturalem, caputq; seu vitam civilem adimit, & vocatur nouissimum supplicium. Cuiac. lib. 3. cap. 36. l. vltimum. 21. de pœn.

Supplicia quæ vitam adimunt naturalem sunt summa, media, infima: summa, vt olim crux. l. capitalium. 28. de pœn. Cuiac. lib. obs. 16. cap. 1. vid. Nicepho. lib. 7. cap. 46. Couarr. lib. 4. cap. 5. var. resolut. Hodie per rotam, confractio, & sectio in partes. Media, vt est ignis, vltima, vt gladius, strangulatio, & quæ immersio. l. 8. §. 1. de pœn. olim bestiis obiectio.

Supplicia, quæ civilem mortem, id est libertatē, ciuitatem & familiam adimunt, etiam capitalia sunt. Cuiac. lib. 3. cap. 36. & Duaren. d. l. lib. 1. cap. 37. vt seruitus pœnæ.

Seruitus pœnæ hodie nunquam libertatem aut bona aufert. Auth. bona. C. de Bon. damn. Secus olim. l. 6. C. de pœn. l. 2. l. 10. de pœn.

Seruitus pœnæ olim erat damnatio vel ad bestias, ad gladium, in metallum, vel in opus vel ad ludum.

Ad bestias nimirum depugnandum cum ipsis: In metallū: deportabatur in Gypsum insulam Aegypti metallorum feracissimam. Cuiac. lib. 8. cap. 27. in opus damnati leuioribus vinculis coërcebantur. l. 8. §. iter. de pœn. Ad ludum venatorium, siue gladiatorium, ad voluptatem scilicet & spectaculum intuentium. Cuiac. lib. 13. cap. 10.

Hodie institutæ sunt pœnæ fustigationis, & amputationis manus l. 3. C. de seruis fugit. & in aquæ & ignis interdictionis locum, successit deportatio. l. 3. ad L. lul. pecul. Cuiac. lib. 6. cap. 39.

Minus capitalis pœna est, quæ æstimationem adi-
mit. l. 28. de pœn. & sine cruciatu corporis, infamiam
irrogat, ut est relegatio, exilium temporale, incarce-
ratio (quæ tamen infamiam non irrogat. l. 1. C. ex
quib. caus. infam. irroga. Cuiac. lib. 15. cap. 7.) Adem-
ptio dignitatis, depositio, &c.

Infamia est læsæ dignitatis status, lege vel moribus
improbat.

Infamia notantur damnati publicis iudicijs: pri-
uatus vero, non nisi in directis actionibus furti, vi
bonorum raptorum, iniuriarum. l. infamem. de pub.
iud.

Modus imponendæ pœnæ ex septem circumstan-
tijs temperandus est, scilicet causâ, persona, loco,
tempore, qualitate, quantitate, & euentu: quæ
vel exasperant vel mitigant pœnâ. l. aut facta. de pœn.

Causâ, videlicet an iusta, vel iniusta fuerit, an ca-
su, an iracundia, an impetu, an culpa, an dolo delictû
sit commissum. l. 5. §. fin. de pœn.

Persona dupliciter spectatur, eius scilicet qui cõ-
misit, & illius qui passus est delictum: Aliter enim im-
puberes, aliter serui, aliter obscuri & plebei, aliter no-
biles, illustres, aliter adulti, minores, aliter sæpius de-
linquētes, aliter qui in parentes, dominum, illustrem
deliquit, puniendus est.

Locus facit, ut idem delictum vel furtum sit, vel sa-
cilegium, iniuria maior quæ in publico, quam quæ
priuatim illata est, censetur.

Tempus discernit effractorem diurnû à nocturno.

Qualitas discernit factum, ne sit atrocius vel
leuius.

Quantitas distinguit furtum capitale à non capi-
tali, & frequentiam delicti considerat.

Euentus considerat causam finalem, propositum
& exitum, an fortuitum, an voluntarium sit delictum.
vid. latius infr. cap. ult.

Illegitimæ pœnæ sunt inedia. l. 10. de interd. &
releg. perpetuus carcer: ut quis pœnæ causâ subij-
ciatur

ciatur quæstioni. l. penult. de Quæstion. Cuiac. obs.
lib. 14. cap. 34.

In delictis animus & consilium, dolus, fraus & sci-
entia potissimum spectatur, à quibus delicta eorūq;
pœna pendet. l. 1. de iniur. l. si non conuitij. de iniur.
Vade est, quod animantes delinquere non videan-
tur. l. si quod paup. fecit. dicat. nec dormiens, fu-
riosus, neque impubes doli non capax. l. 3. §. 1. de in-
iur. l. fluminum. 24. §. vitium de dam infect. nec ma-
gistratus in executione sui officij. l. 33. quod. de iniur.
l. 13. iniuriarum. §. 1. eod.

Non solum qui commisit delictū, obligatur, sed &
qui persuasit, iussit, mandauit, curauit vt fieret. l. non
solum. 11. §. 1. vbi eleg. Bart. de iniur.

In delictis quilibet ex suo dolo & facto obligatur
in solidum. Dd. in l. 2. de priu. delict. vbi Gloss. l. si
plures. 34. de iniur. l. 9. de iur. om iud. nec iuris igno-
rantia excusationem parit.

Ex delicto quandoque quis pluribus obligatur, si
illud plures attingit directo vel per consequentiam,
vt cum liberis, vxori, se ruis, &c. illud infertur. l. 1. & 2.
ad L. Cornel. de sicar.

Pœnalibus obligationibus hēdes regulariter nō
tenentur, vt nec ceteri successores. l. 1. in prin. de de-
lict. priu. nisi lis cū defuncto contestata fuerit. l. vaic.
C. ex delict. defunct. l. pœnalia. l. omnis. de reg. iur.
sed noxa semper caput sequitur suūq; tenet auctore.
l. 1. in fin. l. sancimus. C. de pœnis. & cū eodē extingui
tur. tot. tit. C. si reus vel accus. vid. gloss. in l. videamus.
de eo quod met. cau. & in §. non autem. Inst. de per-
pet. & temp. act. quæ ponit multas exceptiones.

Hæredibus autem actiones plerorūq; priuatorū
iudiciorū dantur. Vvesen. in tit. de priu. delict. nume.
4. vt furti. l. 1. §. hæredes. de delict. priu. maxime vero
cum non criminaliter intentantur.

Publicorum delictorum accusationes nec hēredi-
bus nec contra hēdes conceduntur. l. ex iudiciorū.
de accusat. Excipiuntur casus quidā, qui continentur

in tit. C. vt actiō. ab hæred. & contra hæred. incip.
Inst. de perpet. & temp. actiō.

Quatenus vero rei persecutionem hæc continent,
etiam dantur in succellorem, secus si pœnam. l. 2. vi
bono. rapt.

Quoties in delicto minor est dolus, toties & pœ-
na minor esse debet. l. si adulterium. 38. §. 1. de adult.
At in minoribus non est tantus dolus, quantus in
maioribus. l. 22. impub. de fals.

Conatus in delictis semper ferè extraordinariè
punitur, id est, mitiori pœna quam si effectus secutus
fuisset, nisi in atrocioribus delictis. l. cogitationis. de
pœnis. Cuiac. obs. libr. 8. cap. 22. & libr. 15. cap. 25. l. 5.
quisquis. ad L. Iul. maie.

Quo occultius & impunitius flagitia committi
possunt, eo deprehensa acerbius & maiori seueri-
tate puniuntur. l. præsbyteri. 8. C. de ep. & cler. Paul.
lib. 5. tit. 3. 19. 20.

Quas obligationes ex delicto prætor introduxit,
intra annum dantur in quadruplum. l. 1. de incen.
vic. naufr. post annum in simplum. l. 4. vi bono. rapt.
l. 1. si qui testam. Inst. in prin. de perpet. & emp. act. l.
34. in honorarijs. de obligat.

Absolutis communibus delictorū affectionibus,
sequitur illorum diuisio.

CAPVT XLIX.

De Delictis ex consilio.

DELICTA sunt nominata aut innominata:
Nominata sunt, quibus certum nomen iure
inditum est: Nominata rursus profluunt ex
nostris vel alienis delictis: Ex nostris delictis quæ o-
riuntur, sunt simplicia vel mixta. Simplicia sunt, quæ
committuntur dictis nostris, vel factis. Mixta quæ v-
trisque, dictis & factis simul committuntur.

Ex dictis tantum, vt quæ vel consilio, vel verbis
nostris fiunt.

Ex

Ex consilio nostro, vt est praua suasio.

Praua suasio est consilium fraudulentum alteri datum. l. si quis quod. de dol.

Consilium autem hoc non necessitat, l. 2. §. fin. mand. licet consulentem obliget. l. 1. de ser. corrupt.

Praua suasio est generalis vel specialis.

Generalis est, ad quam omnes suasiones præter specialem referuntur: eiq; pœna ex iudicis arbitrio imponitur par vel impar.

Par in delictis quæ is cui consulitur alias non erat factururus. l. non solum. §. si mandato. de iniur. Glos. in §. ope. Inst. de oblig. quæ ex del.

Impar est tum, cum etiam sine consilio consulentis erat factururus, tum enim mitius punitur: vt d. l. non solum. §. si mandato. de iniurijs.

Tollitur reuocatione consilij, & re integra. Decius in l. consilij. 47. de reg. iur.

Specialis suasio est corruptio serui, quando quis eius animum dolo malo corrumpit, vt deterior fieret. l. 1. de ser. corr. quod ex interpretatione ad filijfamilias corruptionem extenditur. Paul. lib. 1. tit. 12. & 13. vbi Cuiac. pœna est duplum, aut estimatio interesse. d. l. 1. h. t.

C A P V T L.

De Conuitijs in Deum.

EX verbis ortum delictum iniuria dicitur.

Iniuria est, cum quid verbis in alterius contemptum & cõtumeliam fit vel dicitur. Inst. in prin. de iniur. etiam si additum sit, salua reuerentia. Geyl. lib. 2. obs. 101. nec si laceßitus forte ad æstimationem suam tuendam dicatur.

An vero iuramētum purgationis reo deferri possit, videlicet quod verba iniuriosa animo iniuriandi non protulerit, vide Geyl. lib. 2. cap. 106. num. 4. vbi concludit affirmatiuè. Nec sufficit veritas criminis, si modo ex libidine iniuriandi dictum sit. Dd. l. 2. C.

de off. præf. præf. per illum textum Boss. in pract. criminal. & Geyl obf. lib. 2. cap. 90.

Iniuria fit voce, aut scriptura (hæc enim quoque verbalis dicitur Vvesen in tit. de iniur. num. 4.) voce, ut conuitijs in Deum, vel in homines.

Conuitium dicitur quasi conuocium, cum plures voces in vnum congeruntur. l. item is. §. 1. & §. conuitium. de iniur.

Conuitium in Deum est, crimen læsæ maiestatis diuinæ grauissimum delictum.

Conuitia in Deum sunt occulta aut manifesta.

Occulta & clandestina Deum habent ultorem & vindicem. Manifesta à quolibet indicari debent sub pœna præuicationis. Horum pœna interdum est capitalis. §. ult. in Auth. vt lex cont. natu. præcisio quandoque linguæ. vid. ord. imp. Boër. decis. 301. num. 11. Quandoque etiam arbitraria pro frequentia delicti. Ias. in l. 3. §. iurari. num. 11. de iniur.

Species manifestorum in Deum conuitiorum sunt hæresis, Apostasia, Symonia, Magiæ & incantationes noxiæ, prædictiones & consultationes diuinantium. l. 2. vbi Panor. de sortileg. periurium, &c.

Hæresis est pertinax in articulis fidei error. l. 1. Timoth. 6. 2. 3. cap. 2. Pet. 2. & 1. Cor. 11. 18. Rom. 16. 17.

Propria hæreseos duo sunt, scilicet errare in fide. l. 2. de hæret. & in errore perseverare. l. 4. d. t. quæ est perniciosa & tetra gangræna. 2. Timoth. 2. 7. labes & perversitas. l. quicumq; 8. de hæret. & Manich.

Pœna hæreseos est relegatio. l. 2. in fin. C. de sum. Trin. & fide Cathol. l. ult. in fin. ne sanct. Baptis. Aut deportatio. l. quicumq; 8. de hæret. & Manich. aut pœna arbitraria. l. 1. de sum. Trin. vide Vvesenb. in tit. C. de hæret. & Manich. Lex Moysis hæreticos eiusmodi & Ethnicos lapidibus obruit Deut. 13. lib. 4. Regum cap. 23. Zach. 13. 3.

Relegationi huic adhæret amissio bonorum. l. 3. l. 8. de hæret. quæ bona proximis cedunt. Cui. obs. lib. 2. cap. 30. item priuilegiorum amissio. l. 1. cū Auth. seq.

seq. de hæret. iuris item cōtrahendi l. 4. de hæret. testandi. l. quoniam. 12. de hæret. postulandi. l. nemo. 15. C. de postul. Auth. credentium. de hæret. militandi. l. 5. l. 8. d. t. honorem agendi. Cuiac. obs. lib. 12. cap. 30.

Contraria huic est pœnitentia. l. 4. de hæret. præscriptio post mortem quinquennij. l. 2. de Apost.

Sequitur de Apostatis.

Apostasia est à fide Christiana defectio. l. 3. h. t.

Apostasia fit dupliciter, vel cum à vera religione quis transit in hæresin retento Christianismi titulo, vel cum partes contrariæ placent Iudæorum vel Ethnicorum. l. 1. l. 2. h. t.

Pœna huius est exilium cum ademptione bonorū & iuris testandi, ciuitatis, &c. l. 3. l. vlt. h. t.

Pœnitentia hīc de pœna nihil remittit. l. 3. h. t. Ciuilia enim delicta eorumq; pœnam pœnitentia non tollit. l. qui falsam. 19. ad L. Cor. de fals.

Hæreticis annumerantur qui baptismum sacrum nefariè iterant, quod piaculum est ingens, quo temeratur diuina maiestas, & promissio quæ in primo baptismo fuit efficax.

Pœna huius est relegatio & deportatio. vid. l. 2. & sequent. h. t. nisi alia delicta aggrauent, vt hodie in Anabaptistis plerunq; adulteria & scortationes.

Periurium est, quando scienter & dolo malo quis peiurat. Huius pœna si per Deum iuratum est, nulla est. l. 2. C. de reb. cred. si quis consultò per principem iurauerit, principem vltorem habet, vid. Cuiac. obs. libr. 2. cap. 19. & l. vlt. de crim. stell. Cuiac. obs. libr. 1. cap. 21. & libr. 13. cap. 21. Duaren. libr. 2. disput. cap. 37.

CAPVT LI.

De Cōnuicijs in Homines.

TAN TVM de cōnuicijs in Deum, conuitium in homines est inuita aduocatio.
Inuita aduocatio habet tres species, calumniā, prauagationem & tergiuerſationem.

Calumnia est inuita aduocatio eius, qui pecuniā, vel quoduis emolumentum, vt alicui negotium dolo malo faceretur vel non, accepit. l. 1. §. fin. l. 2. de Calum. Paul. c. 5. lib. 1. Sentent. Calumnia dicitur à caluo, quod est decipio. l. si caluitur. 33. de verb. sig. Cuiac. ad Nou. 49.

Pœna huius delicti olim fuit alia: hodie alia.

Olim L. Rhemnia frons condemnato litera iniuri consuevit, cui testis integræ frontis opponitur. l. quæsitum. de testib.

Hodie est pœna quadrupli intra annum, post annum simpli. l. 1. in prin. de calum. Ex constitutione Constantini competit conditio ex lege. l. 1. §. 2. de calum. l. 1. de pœn. iud. qui mal. iudica. Aliquando pœna talionis. l. fin. vbi glos. & tot. tit. C. de calum. Deut. 19. & 22. Aliquando iudicium concussionis. l. 1. & 2. de cōcus. de qua infr. Item. l. Iulia. de vi priuat. & S. C. Volusiano. l. ex S. C. ad L. Iul. de vi priuat. etiā legis Cornelie pœna. l. 1. §. 1. ad L. Cor. de fals. si capitalem fraudē quis machinatus sit. Postremo & S. C. Turpill. l. 1. & tot. tit. ad S. C. Turp. ita variè plectuntur calumniatores. l. ult. C. de Calum.

Huc pertinet, si alienas actiones quis suscipiat in alterius odiū, de quo est titulus de alienatione iud. mutandi causa. & tit. ne lic. pot. Cuiac. obs. lib. 8. c. 31.

Præuaticatio est conuictum eorum, qui colludunt cum aduersario, proprias probationes dissimulantes, & falsas rei exceptiones admittentes. l. 1. §. præuaticari ad S. C. Turp. Cuiac. obs. lib. 9. cap. ult. definit præuaticatorem, qui dum fingit se accusare, id agit potius, vt reus absoluat.

Dicta est à præuaticando. l. præuaticari. 212. de verb. sig. varicari autem in transuersum ire significat à varicibus crurum: alij ab adiectiuo vario vel variacertatione, vel à variè positis vel à prætergrediendo, vt Cuiac. d. loc. placet.

Præuaticatio alia publica est, alia priuata. Publica est, cum quæritur de præuaticatione eius, qui publico

blico delictum accusauit. l. i. h. t.

Priuata rursus alia fit in delictis priuatis, alia in aduocatione, quæ impropriè vocatur præuaticatio. Cuiac. d. loc.

Pœna huius olim fuit talio. l. penult. l. ab Imperatore. h. t.

Hodie est extraordinaria. l. 2. h. t. sicuti olim tantum in aduocatis præuariantibus. l. i. in fin. l. 3. h. t.

Tergiuersatio est ab accusatione instituta inscriptionibus depositis, & fideiussore præstito, de exercenda lite desistere, non impetrata abolitione. l. i. ad S. C. Turpill.

Pœna huius delicti est in publicis delictis 5. librarum auri. l. 3. de præuariat. l. 1. ad S. C. Turpill. in priuatis & extraordinarijs huic pœnæ locus nõ erit. l. i. §. suspect. ad S. C. Turpil. sed alij. l. 3. l. ab accusatione. h. t.

Extinguitur hæc pœna ratione eorum qui infirmi iudicij sunt, aut abolitione.

Infirmi iudicij sunt, minores & mulieres, qui non incidunt in pœnam. l. i. §. accusationem ad S. C. Turpil. licet alias mulier ab instituta actione desistens in pœnam incidat. l. penult. C. ad S. C. Turpil.

Abolitio est, qua reus eximitur reorum numero & accusationis memoria aboletur. l. si interueniente. 12. ad S. C. Turpil. quod fit dupliciter, necessitate scilicet vel impetratione. Necessitate fatali, vt morte rei vel accusatorijs; vel alia causa, puta morbo. l. 10. & l. 15. §. si propter. h. t. vel humana, ob diem videlicet insignem, gratulationem, remue prosperè gestam. l. 8. l. 9. h. t. vid. l. antep. & penult. h. t. finitis his ferijs, intra 30. dies vtiles accusatio hæc repeti potest. l. i. l. 12. h. t. vid. Paul. lib. 5. tit. 17. vbi eleg. Cuiac.

Impetratione fit abolitio, actore vel reo postulante. l. 10. h. t. cui conceditur illud causæ cognitione. l. i. §. abolitio. h. t.

CAPVT LII.

De iniurijs quæ scripto fiunt.

ATQVÆ hucusque de iniurijs quæ voce fiunt, sequuntur quæ scriptis fiunt. Scriptis fiunt famosis libellis vel famosis picturis.

Famosus libellus est, quando libellus, epigramma, aliudue in notam alicuius & cõtumeliã etiam absque infamia producit aut emi venditue curatur. l. ex Cornelia. §. 6. fin. cum l. seq. de iniur.

Pœna huius delicti est capitalis, quæ etiam in illos erogatur, qui famosum libellum reppererunt, nec statim corruerunt. l. vnica. C. de Famo. libel.

Hodie si crimen in libello capitale fuerit, & infamantis pœna talis erit, Carolus V. in constitut. 110. quod si verè obijciatur, arbitraria erit. d. constitut.

Pœna hæc tollitur per silentium anni continni, vt omnis iniuriarum pœna: Licet Zasius contrà sentiat, propterea quod scriptura perpetuo duret, eoquæ in continenti semper iniuria hat: cum potius ab animo illa æstimetur & voluntate, quam libello. l. i. h. t. secundum Zasij vero sententiam iudicatum in Camera refert Geyl. lib. 7. obs 104. num. 4. vid. inf. cap. vlt.

Pictura famosa est, cum quis ad contumeliã malitiosè pingitur claudus, cæcus, ad furcam, &c. Hic eadem ferè quæ in superiori pœna obtinet.

CAPVT LIII.

De Furtis.

EXPOSVIMVS delicta quæ ex dictis nostris oriuntur: pergamus nunc ad ea, quæ ex facto nostro proueniunt.

Nominantur ex facto nõ quod ex animo quoq; & proposito nõ fiant, sed quod potissimũ in facto consistant, siue quo de eorum pœna vix iudicari possit.

Delicta ex facto spectant & intentant internicionem

nem rei, vel eius læsionem.

Internicio vel est ablatio rei, ita vt non desinat esse in rerum natura: quæ minus plenus interitus, vel rei interitus & interemptio, vt in rerum natura amplius non sit, quæ est plena interemptio.

Ablatio rei, est furtum.

Furtum est contrectatio rei alienæ, mobilis & corporalis, fraudulosa, luci faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiã improprie vsus eius, possessionisue, quod lege admittere prohibitum est. l. 1. in fin. h. t. §. 1. Inst. eod. dictum auctore Gellio à *φτεω* & *φωγας* vel à furto id est, nigro. l. 1. h. t.

Solus animus in hoc non sufficit, neque conatus, sed factum interueniat necesse est. l. 1. §. 1. l. vulgaris. 21. §. qui furti. h. t. non quidem plenum & absolutum, sed saltem attrectatio vt in re deposita, commodata, ex. l. si pignore. 56 h. t. §. furtum. Inst. eod.

Contrectatio vel verè sit, vel fictè, vt in receptatoribus rerum furtiuarum. l. eos. 14. C. h. t. §. conceptu. Inst. eod. & in ijs qui fraudulenter in officio versantur. l. 1. §. fin. l. 2. de tuto. & rat. dist.

Furtum aliud dicitur manifestum, à *π' αὐτο φώργ*, si in ipso furto quis deprehendatur: aliud minus manifestum, e contra. l. 4. l. 3. h. t. illius pœna est quadrupli, huius dupli restitutio.

Aliud rursus dicitur nocturnum, aliud diurnum. l. 4. ad L. Aquil. Cuiac. obs. 11. lib. cap. 27.

Furem nocturnum occidi posse, si parcere ei sine periculo vitæ non possumus, ostendit. l. furem ad L. Corne. de falsi quod indistinctè obtinet, in agris rural. l. 1. C. quando lic. vnicui. sine iudi. se vind. sicut & olim ex l. 12. tabul. indistinctè licebat furem nocturnum occidere. l. si pignore. §. furem. de furt. Cuiac. obs. lib. 14. cap. 15.

Aliud domesticum, quod à domesticis, vxore, filijs, seruo, ministro fit, cuius pœna leuior esse solet. l. respiciendum. 11. §. 1. l. si quis. 53. h. t. vid. Boss. in tract. crim. de furt. num. 25. & 28.

Hodie pœna furti, ex constituit. Friderici, capitalis est, si quinque solidos, quorum singuli sesqui Ioaachimicum valent; furtum excedat, iuxta æstimationem communem, non affectionem singularem. l. precia. l. si seruum. 33. ad L. Aqu.

Minora furta forcipe, vel fustigationibus castigari solent. §. si quis 5. solidos. de pac. tenend.

Furtum habet duo genera. Primum habet species. i. Abigeatus. ii. Furtum in tumultu. iii. in Balneo. iii. Tigni. v. Arborum furtum cæsarum. vi. pæculatus.

Abigei proprie sunt, qui pecora non homines ex pascuis vel armentis sæpius subtrahunt, & quodammodo de prædantur, studiumque abigendi quasi exercent.

Numerus abactorum facit abigeum, in ouibus, 10. in porcis, 5. vel 4. in equis, l. l. fin. h. t.

Gravius hoc furtum punitur, si domitum pecus ex stabulis abductum sit, d. l. fin. Paul. lib. 5. tit. 8. Item si cum ferro. l. 2. h. t. Cuiac. obs. lib. 6. cap. 8. Clar. 5. sent. 6. ult. quæst. 60. Quandoque ad gladium damnari. d. l. i. aut bestiis obijci solent l. 1. §. quanquam. h. t. si videlicet frequentius & gladio furtum hoc admissum sit.

In tumultu furtum committi dicitur tum quando ex incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata, quid capitur recipiturue dolo malo. l. i. in prin. h. t. vel propter incendium, vel eius occasione. d. l. i. §. ex incendio. l. in eum. cum Auth. seq. C. de furt.

Pœna huius delicti est quadrupli restitutio, in qua tamen rei persecutio inest. Glos. & Dd. in d. l. in eum: quandoque grauiore pœnæ decreta sunt. l. 3. §. fin. l. 4. l. nequid. 7. h. t. Auth. nauigia. C. de Furt.

Balnearii fures sunt, qui hominibus nudis aliud agentibus in balneis quid furripiunt; qui olim vocabantur captarij. l. 3. §. ult. de off. præsid. Cuiac. obs. lib. 5. cap. 8.

Horum pœna est extraordinaria. l. i. h. t. Cuiac. obs. lib. 11. cap. 27.

Tigno-

Tignorum furtum est, quod fit ad eludendam actionem ædibus iungi, tignorum surreptione, contra. l. 12. tabb. quæ nō soluere permittit. l. 2. l. 3. C. de Aed. priuat.

Tigna à tegendo dicta sunt, eiusque appellatione cōtinetur omnis materia necessaria, ex qua ædificiū vineæq; constant. l. 1. §. 1. h. t. l. tigno. 162. de verb. sig.

Pœna huius est dupli restitutio. l. 6. h. t. l. adeo. 7. ad exhib. qua pœna tenentur & alij, quos vid. in l. senatus. 52. de contra. empt. l. fin. de dam. infecto.

Arborum cæsarum furtum sequitur.

Furtim autem cædit arbores, qui clam cedit ignorante domino, cælandiq; eius causa. l. 7. h. t. & secum lucrandi animo aufert. l. 9. h. t.

Arborum nomine, & vites, itē hederæ, arundines, salicta, & stirpes continentur. l. 3. h. t.

Cædere est, etiā ferire, cingere. l. 5. h. t. de glabra. re, & amputare. Cuiac. obs. lib. 9. cap. 12.

Pœna huius delicti est duplum. l. 7. h. t. quæ fit arbitraria si vites cæciderit quis. l. 2. h. t.

Peculatus crimine tenetur ille, qui ex pecunia sacra vel quasi, vt religiosa publica quid aufert, incipit, vel in rem suam vertit. l. 1. h. t. Paul. lib. 5. tit. 27.

Pecunia hic latè accipitur pro omnibus rebus. l. 2. C. de const. pecul. l. pecuniæ. 17. de verb. sig.

Peculatus crimen committitur in pecunia sancta, & sacrilegium dicitur, vel publica.

In sancta vel verè, vel quasi sancta: verè vt in sacra re: in quasi, vt religiosa, q̄ ex loco religioso aufertur.

Pœna huius, præsertim nocturni sacrilegij est capitalis. l. sacrilegij. 9. h. t. Paul. li. 5. tit. 19. Licet extra ordinem seuerius, quandoq; mitius puniatur. l. 4. l. sacrilegij. 6. l. 9. §. 1. l. hac lege. h. t. hodie in furcas suspenduntur, quod & olim fuisse receptum dicit Vlpian. l. 6. sacrilegij. h. t.

Pecunia autem priuata in æde sacra deposita, ablata, sacrilegium non facit. l. 5. ad L. Iul. pecul. Cuiac. obs. lib. 13. cap. 15.

In pecuniâ publicâ committitur, quæ ad Rempub. Romanam vel Cæsarem pertinet. l. 6. §. fin. ff. t. l. 4. §. fin. h. t. vid. l. ob. pecuniam. 83. de furt. vel etiam si quis ciuitatis pecuniâ surripiat. Dua. lib. 2. disput. cap. 26.

Obliquè & ille tenetur hoc crimine, qui in tabulis publicis minorem pecuniam quam quid emerit, scripserit, & qui prædam ab hostibus captam, surripuit. l. hac lege. l. pecul. h. t. Item qui in tabulis publicis quid deleuit, vel induxit. l. qui tabulam. 8. Item qui muros perforauit. l. qui perforauit. 12. vel qui tabularum inspiciendarum potestatem facit. l. penult.

Pœna huius est aquæ & ignis interdictio. l. 3. h. t. Iustinianus magistratus & iudices capite, reliquos ministros deportatione puniri voluit. §. penult. de pub. iud. l. vni. C. de crim. pecul.

Complectitur & crimen de residuis, qua tenentur qui pecuniam publicam delegatam ad vsum aliquem, retinuerunt, neque in eum consumpserunt. l. 2. l. 4. §. sed & qui. l. 9. h. t. Item apud quem resedit pecunia publica ex quauis causa. l. 4. h. t. vt in illo qui fisco debet ex officio. l. Iulia iussit. l. cum eo. 10. h. t.

Pœna huius est tripli vel etiam dupli. l. excellentia. C. erog. milit. an.

C A P V T LIIII.

De secundo genere furti.

SE C V N D V M genus furti succedit, quod complectitur rapinam & quasi furtum. Rapina est furtum manifesto & vi factum. l. 2. h. t. §. ceterum. Inst. eod.

Pœna rapinæ etiam rei minimæ est quadruplum. l. 2. §. vel cuius. 11. h. t. intra annū vtilē, in quo & rei persecutio continetur. in prin. Inst. eod. post annum simplum. Quadruplatur autem rei pretium, nō etiam id quod interest. l. 2. §. si quis. 12. h. t. l. 1. C. eod. Nec hîc distinctio suprâ tradita de furto manifesto aut nō manifesto locum habet. Cuiac. obs. lib. 8. cap. 24.

Crimin a-

Criminalis pœna est ignominia. l. 7. de his qui not. infam.

Huic delicto simile est, cum fortuito res inuentæ celantur dolo seq; retinentur. c. multi. 14. q. 5. quas publica denûciatione facta, retinere licet; si uiues tamé inuentor sit, inter pauperes distribuet. l. falsus. 43. §. qui alienum. de furt. §. 5. 6. 7. 8. 9.

Quasi furtum fit in rebus hæreditarijs iacentibus ante aditam hæreditatem.

Rerum enim hereditariorum furtum fieri non potest, nec propterea actio hæredi datur, argumento l. in eoque. de Aqu. rer. dom. quia hæreditas à nemine possidetur: quod autem non possidetur eius nec furtum fieri potest. l. 1. §. si homo. 35. de vsucap. l. 1. §. Scæuola. 15. h. t. l. hæreditariæ. 70. cum seq. de furt.

Quasi furtū respectu causæ efficientis est duplex: Committitur enim à seruo in testamento manumisso, aut ab alio libero.

Seru⁹ cōmittit, si testamēto liber iussus, ante aditā hæreditatem, quid dolo malo auerit ex hæreditate.

Dominus cum seruo nō potest habere furti actionem post libertatem, nisi postea quoq; contractauerit. l. seruus. 17. de furt. l. 1. C. de nox. act l. ult. C. an seru. ex suo fact. l. penul. de crim. expil. hæred.

Pœna huius delicti est dupli int. a annū post eum simpli l. 1. h. t. restitutio.

Liber homo quasi furtum facit, qui surripit quid ex hæreditate non adita, etiam vitricus. l. 2. l. 3. C. de crim. exp. hæred.

Excipiuntur ab hac obligatione vxor cum qua nec furti agi potest. l. penult. de crim. exp. hæred. l. 4. C. eod. Item liberi defuncti. l. 17. serui de furt. cohæredes. l. 3. C. fam. hærcif. argumento l. merito 15. pro soc. nisi aperte in dolo versetur, vt tradunt Dd. in l. tres fratres. de pact.

Pœna huius est arbitraria l. 1. h. t. l. 1. de effract.

Est etiam quasi furtum si seruis fugiat & seipsum auferat vsibus domini.

Horum fugitiuorum olim pœna erat pedis amputatio. l. 3. C. de seru. fugitiu. vel notari etiam solebant frontibus. Cuiac. lib. 7. cap. 13.

C A P V T L V.

De Homicidio.

ATQV E hætenus de ablatione rei: videbimus nunc quæ ex peremptione siue pleno rei interitu delicta proficiantur.

Peremptio rei plena est, qua res ita tollitur & extinguitur, vt in rerum natura amplius non sit: estque corporaliũ vel incorporaliũ. Corporaliũ animatarum scilicet, vel inanimatarum: Animatarum peremptio est exanimatio, quæ est personarum vel bestiarum.

Personarum exanimatio vocatur homicidium.

Homicidiũ est quælibet personæ exanimatio violenter facta, qua anima à corpore separatur. l. item Mela 11. §. celsus. ad L. Aq. quocunq; illud fiat instrumento, siue gladio, siue veneno. l. 3. §. alio. l. item lex. ad L. Cor. de Sic. l. 1. C. de Malef. & Matth. Cuiac. obs. lib. 15. cap. 26. & 27.

Nec interest seruũ quis an liberum hominem occidat. l. 1. §. 1. ad L. Cor. de Sicar. Exod. 21. præcep. 5. non occides, scilicet quemquam: nec interest vnus an plures occidant quoad factum, non quoad pœnam quæ tum mitigari solet, & commutari in ciuilẽ.

Homicidium committitur in extraneos, vel in suos, quod dicitur parricidium, & committitur in omnes cognatos & agnatos. §. alia. 6. vbi glos. & Dd. Inst. de pub. iud.

Si quis eas personas, quæ parentum liberorumue appellatione continentur, interficiat, virgis ad sanguinem vsq; celsus, corio insuitur. Auth. ad Herenniiũ. C. h. t. cum cane & vipera & simia, inq; mare projicitur. l. penult. ad L. Pompo. de par. h. t. §. alia. Inst. de pub. iud. quod si aqua non sit, feris obijci Adrianus voluit.

voluit. l. penult. h. t. vid. l. vni. C. de his qui pat. occ. & Cuiac. lib. 6. cap. 24. & cap. 17.

Aliud in illis qui non parentum liberorumue nomine continentur. l. 1. & penult. ad L. Pomp. de parr. vbi pœna eadem quę in simplici homicidio statuitur.

Qui autem parentum & liberorum loco habeantur, vide Cuiac. obs. lib. 9. cap. 18.

Conatus hic etiam lege Mosaiica punitur. Exod. 21. 15. vers. 18. & 19. & 12. ordinat. imp. cap. 130.

Mitigatur hæc pœna, si quis propinquum enormiter iniuriosum, vel sceleribus capitalibus cooperum occidat, & conuertitur in relegationem, vt hic Vvesen. Item si euentus secutus non sit. l. 1. in fin. l. penult. ad L. Pomp. de parr.

Homicidium est verum vel quasi: verum est voluntarium, vel casuale: voluntarium consilio & dolo malo perpetratur; aut urgente aliqua causa, sine dolo malo.

Dolus colligitur ex teli genere, qualitate & quantitate ictus, &c.

Dolo malo & voluntariè etiam si infantem interficiat quis, tenetur pœna huius legis. Cuiac. obs. li. 6. cap. 21. vid. l. penult. C. ad L. Corn. nisi inanimatus sit infans in utero materno, id est, ante quadragesimam diem à conceptione. l. si mulierem. 8. d. t. post quadragesimam diem vero si infans abigeatur, cædes facta est l. si quis. 38. 6. qui abortionis. in verbo mulier aut homo. de pœn. Gloss. in l. Diuus. de ext. ciim. ord. imp. 133. lex diuina: Exod. 21. vers. 22. 23.

Sic & ille qui sibi manus infert homicidium committit. l. si quis. 28. in fin. de pœn. & quidē si mors sequatur de pœna quæri non potest: cadaver tamen sub furca sepeliendum est. l. 1. & l. ult. de his qui sibi mort. l. 1. C. h. t. ordinat. imp. cap. 35.

Si plures commiserint cædem, ictus vnus cuiusq; spectari & considerari debet, quod si fieri non potest, tenentur omnes. Gloss. & Bart. in l. fin. h. t. ad L. Corn. nisi homicidæ ex numero suo quem designent, qui

fecerit. d. l. fin. vid. Legem Mosai Exod. 23.

Tenentur tamen ciuilitate omnes, & pœna leuiori. Decius in l. fauorabiliores. de Reg. iur. Boss. in tract. crim. de homicid. num. 26. & 27.

Ex urgente aliqua causa sine dolo malo fit homicidium, si quis iusto dolore & metu presentis periculi & violentiæ, occidit uxorem in adulterio deprehensam, inferentem sibi stuprum. l. 1. §. fin. h. t. Item furem nocturnum, cui parcere sine rerum suarum periculo non potuit. l. 9. furem. h. t. Item latronem aggressoremue. l. 4. & l. 2. C. h. t. aut periculum mortis inferentem. l. vni. C. quan. lic. Ut tamen hoc fiat cum moderatione inculpatæ tutelæ, cum æquo & pari. l. 1. C. vnd. vi. Cuiac. obs. lib. 5. cap. 18. quod ex qualitate rerum, personarum, alijsq; locorum, temporumq; circumstantijs, æstimandum est. l. d. & gloss. in l. 3. de iust. & iure.

Casuale homicidium fit præter interficientis scopum culpa aut citra eius culpam. Culpa hæc etiã lata pro dolo non accipitur. l. 7. h. t. Exod. cap. 21. & 19. Eiusmodi homicidium punitur relegatione. Exod. 21. 13. Iosue. 20. Num. 15. & 35. Dent. 19. Paulus lib. 5. tit. 23. metalli damnationem constituit.

Exemplum mortis casualis habes in c. consulisti. 12. quæst. 5. clem. 1. de Hom. de eo qui infantem per somnum comprimit. vid. de his Iason. & Bart. in l. Diuus. h. t.

In ebrio, licet dolus absit, adest tamen per culpam, l. omne delictum. §. per vinum. de re milit. l. vni. C. si qui. Imp. maled. unde pœna duplici dignus videtur. vid. Geil. obs. libr. 2. obs. 110. ubi distinguit inter ebrium & ebriosum, & eum qui ignorata vini efficacia inebriatus occidit.

Furiosus & infans non faciunt homicidium cum alterum innocentia consilij, alterum fati infelicitas excuset. l. infans. 12. h. t. l. Diuus. de off. præsid.

Quasi homicidium committitur, si quis hominem circumcidit. l. 11. circumcidere. vel castrauit l. 4. 5. 6. 11. h. t. cum nemo dominus suorum membrorum sit. l. liber.

13. ad L. Aq. Est enim instar homicidij, virilitatem aut sextum homini adimere.

Secundò quasi homicidiū est, si quis hominis necādi, furti faciendī aut inuadendæ possessionis causā, cum telo ambulauerit. l. 1. in prin. h. t. l. is qui cum telo. C. h. t. cum ll. seq. Lex Mosā. in hoc conatum non exitū spectauit. Exod. 21. sicut & l. C. in l. ciuus. 14. h. t. Quod abolitum testatur Vvesen. hic, adeò vt etiam si hominem eiusmodi cū telo vulnerauerit, non Lege Cornelia sed mitiori puniendus sit, vid. ord. imp. cap. 117. Exod. 21. vers. 18. 19. Leuit. 24. Num. 35. Deut. 19. l. 16. l. 18. de pœn.

Pœna legis Corneliæ ordinaria olim erat deportatio, cū ademptione bonorū. l. 3. §. fin. h. t. Hodie capite puniuntur. l. 3. §. fin. l. penult. h. t. Gen. 9. Num. 35. Deut. 19. Exod. 21. 12. vide Cuiac. obs. lib. 14. cap. 4.

Hæc pœna multis modis minuitur. vid. Geil. obs. 110. obs. 2. veneficis eadem est pœna constituta, licet eos Constantinus concremari voluerit. l. 3. h. t. ord. Imp. cap. 130.

CAPVT LVI.

De interfectione bestiarum.

ITA igitur se habet personarū exanimatio: bestiarū (quibus serui æquiparantur. l. 2. §. 2. ad L. Aquil. licet & lege Cornelia de his agatur. l. 23. §. 2. ad L. Aquil.) sequitur, quæ est peremptio serui aut bestię, & vocatur damnū iniuria datum l. Aquiliæ. l. 2. §. 2. eod.

Iniuria autē hic nō cōtumeliam, quæ fieri animalibus hisce nō potest, significat, sed damnū culpa datū. l. sed etsi. 5. §. 1. h. t. vbi igitur culpa deest, nō erit locus legi Aquilię; vt si quis ad rerū suarū defensionem, animal interfecerit. l. 3. 4. 5. l. scientiam. ad L. Aquil.

Ex peremptione serui quadrupedisue nascitur obligatio domino serui quadrupedis, vel quasi ad restitutionem restituendam eius, quāti eo anno retrorsum plurimi fuerit: si inficias ibit, in duplum. l. 2. ad L. Aq. l. 23. §. penult. eod.

Aestimatio autem habet damni dati precium. l. ait lex. 21. ad L. Aqu. quod aliquando excedit, vt verbi gratia si generosus equus fuerit interfectus. l. 21. l. inde Neratius. §. idem Iulianus. ad L. Aqu. Non solum igitur damnū datū comprehendit, sed & quod consequi potuimus, aut erogare cogimur.

Hæc æstimatio anno concluditur; persecutio rei monita. l. 5. §. hæc autem. de his qui deiecerunt. §. his autem. Inst. eod. Mynfingerus obs. 10. cent. 4.

C A P V T L V I I .

De Incendio.

D I C T U M est de rerum animatarum peremptione: sequitur inanimatarum interitus. Inanimatarum rerum peremptio fit per incendium.

De incendio tenentur, qui dolo malo aut culpa sua excitarunt.

Olim quidolo malo excitabant incendiū gladio puniebantur. l. si quis. ad L. Corn. de Sic. l. qui ædes. l. fin. de incen. rui. naufr. Hodie pœna talionis puniuntur eodemq; incendio concremantur. l. 28. §. 12. de pœn. l. qui ædes. 9. de incen. rui. naufr. ordin. imper. 125. licet varie distinguant Dd. videlicet an magnū illud an parū fuerit, vtrū homines perierint, an non. Ang. in tract. malef. ad verb. incendiario. nū. 2. Bart. in l. 1. in prin. de off. præf. vigil.

Si culpa quis excitauerit vitæ corporiq; huius, pœna non interitur. l. penult. de incen. rui. naufr. ita tamē, vt damnū vicino resarciat. l. qui ædes. de incen. & c. Exod. cap. 22. 6. in duplum, d. l. si quis. ad L. Corn. de Sic.

Qui vero nullam omnino in hoc culpam commisit pœna dignus nō est. l. si vendita. 11. de peri. & com. rei vend. vid. l. 3. de off. præf. vig. & Geyl in obs. libr. 2. cap. 22. l. penult. de incen. ru. naufr.

Atq; hæc de rerum corporalium interemptione: sequi-

sequitur quæ delicta veniunt ex incorporalium peremptione.

Incorporalium rerum peremptio est virginitatis & castitatis.

Insciens nemo hoc delictum committit, neq; sine dolo malo. l. si adulterium. 38. §. 1. ad L. Iul. de adult. l. miles. 11. penult. eod. & si vtriusq; voluntas non accesserit, sed coactum id fuerit, grauior pœna erit.

CAPVT LVIII.

De Stupro.

VIRGINITAS & castitas tollitur illicito coitu qui fit duobus modis: stupro, vel adulterio. Stuprum est illicitus coitus, inter personas solutas. l. inter. 101. de verb. sig. estq; voluntariū, aut violentum.

Voluntarium fit ab extraneis: aut à consanguinitate iunctis personis, vt incestus.

Ab extraneis fit naturaliter, aut contra naturam: Naturaliter, à mare & fœmina. Contra naturam, à maribus cū masculis aut à fœminis cū fœminis, aut cū bestiis, quæ duo supra indistinctè gladio aut igne puniuntur. l. cū vir nubit. 13. C. de stup. l. fœdissimam. 20. C. eodem. §. item lex. 4. Inst. de pub. iud. quæ pœna & sacris literis conprobatur.

Naturaliter, stuprū committitur, aut in viri potentem; aut non maturam ætate, quod capitis pœna punitur. l. stuprum. 34. h. t. l. cum vir. 31. C. h. t.

Ex stupro viri potentem commissio liberi nati, appellantur hodie indistinctè spurij. Cuiac. obs. libr. 5. cap. 6. cum quivis hodie concubinatus sit illicitus & pœna dignus. In vilem antea incorruptam, quam vxoris loco pro concubina quis habet (quam vocant *παλλακή*) commissio stupro nulla pœna constituta erat olim iure ciuili. l. 3. in fin. de concubi. & l. 1. C. eod. & liberi inde nati dicebantur naturales: In corruptā antea & prostitutam meretricem commissum, simi-

liter nullam pœnam merebatur. l. si vxor. 13. §. plane. h. t. l. quæ. 29. C. eod. & liberi inde procreati spurij vocabantur. Cuiac. d. loc.

Si in honestam stuprū committitur: alia pœna masculis, alia fœminis statuta est: Masculis rursus alia veteri, alia nouo iure: veteri publicatio dimidiæ partis bonorū, cū relegatione. §. item lex Iulia. Inst. de pub. iud. Seuerius iure diuino. Gen. cap. 38. videlicet, vt doctetur & in matrimonio habeatur, Deut. 22. 1. Corinth. 5. aliquando & capitaliter puniebatur Deut. 22.

Nouo iure iubetur aut ducere in vxorem violatā: aut pro conditione dotare. c. 1. vbi Dd. ext. eod.

Fœminis pœna statuta fuit olim in monasteriū detrusio, cū publicatione bonorum partis dimidiæ. Hoc die quia non minus quam masculi delinquant, imò plus, cum in hoc genere sit turpius delictum, parem cum masculis sustinent pœnam.

Quando fit stuprum à consanguinitate iunctis, incestus vocatur: qui proprie cum ascendentibus & descendentibus committitur. Gloss. in l. incestis. C. de incest. nupt. non ijs qui vltioris sunt gradus. l. vlt. de ritu. nupt.

Pœna huius est capitalis, vt adulterij. l. si adulteriū. 38. h. t. ordin. Imp. cap. 117.

Hanc tamē coniunctionem, ante Constantinum & Constantem modò permissam, modò prohibitam, probat Cuiac. obs. lib. 8. cap. 28.

Sequitur stuprum violentum quod raptus crimen vocatur, fitq; per vim, promissa, precium, aliasq; artes. l. 1. §. fin. de var. & ext. crim.

Pœna huius est capitalis. d. l. 1. §. 7. Inst. de pub. iud.

C A P V T L I X.

De Adulterio.

HACTENVS de stupro: Adulteriū est coitus illicitus, cum alterius coniuge siue marito siue vxore. l. fugitiuis. 225. de verb. sig.

Adulteriū dicitur, quasi ad alterū quā qui iure habetur

betur accessus, licet aliter Papinianus in l. 6. §. 1. h. t.

Adulterium committitur ab vxore vel marito. Ab vxore indistinctè cōmittitur, si rem habeat, siue cum soluto, siue marito alieno, quia semē adulterinum illa concipit & confundit cum maritali. l. si vxor. 13. h. t. cū sponsa etiam committitur. l. propter. 7. C. h. t. vide l. miles. §. quærebatur. h. t. & Cuiac. obs. lib. 6. cap. 16. & lib. 20. obs. 16. Deut. 22. cap. l. vxor. 7. C. de repud.

A marito committitur, si rem habeat cum ligata siue nupta. l. 6. h. t. l. 22. l. 29. si adulterium. C. h. t. si enim cū soluta, est simplex stuprum. l. 1. l. eū qui duas. 18. C. h. t. licet diuersum sit ex iure diuino, ex cuius auctoritatē æquē & tum adulterium committitur.

Ille quoq; adulterium cōmittit, qui lenocinium facit, domumq; suam stupris præbet. l. qui domum. 8. l. mariti. 29. §. qui quæstum. h. t.

Pœna adulterij licet sæpius iterati. l. vulgaris. l. inficiando. §. infans de furt. est relegatio aut deportatio, iure veteri. l. si quis viduam. 5. de quæstio. l. 6. de diuort. Cuiac. obs. 6. cap. 11. & cap. 25. ad Paul. lib. 5. tit. 23. l. miles. 11. h. t.

Temporibus Diocletiani & Constantini pœna sanguinis irrogari cœpit. l. transigere. 18. C. de transact. l. quamuis. 30. C. h. t. vide ad hoc. §. item lex Iulia. Inst. de pub. iud.

Quæ pœna & hodie durat, quoad maritum. ord. Imp. 120. quæ extat quoq; Deut. 22. Leuit. 22. Ezech. 18. cum dotis alterutro assignandæ amissione. l. consensus. 8. §. fin. l. fin. C. de repud. §. quia vero plurimas. in Auth. vt liceat mat. vel au. ita tamen. vt ius proprietatis liberis reseruetur. d. l. consensu. Fœminis vero hæc pœna Nouel. constitut. remissa est. Auth. sed hodie. C. h. t. vid. Leuit. 19. cap. quod merito Vvesen improbat, hoc tit. num. 18. cum eandem planè pœnam & fœmina adultera sustinere debeat.

Pœna hæc adulterij varijs & multis modis mitigatur, vt videre est hîc apud Dd. & Cuiac. obs. lib. 6. cap. 5. & lib. 20. cap. 15.

De Delictis in Rempub.

EXPOSITIS delictis quæ ex peremptio ne rei veniunt, procedamus tandem ad ea quæ ex læsione rei veniunt.

Læsiō est, quando res non tota extinguitur, sed læditur, & deterior fit.

Læsiō fit in Rempub. vel eius mēbra. In Rempub. vel eius amplitudinem & maiestatem, vel eius commodum & vtilitatem.

Quod committitur in eius amplitudinem & Maiestatem, vocatur crimen læsæ maiestatis.

Læsæ maiestatis crimen est, quod in populum Romanum vel aduersus eius securitatem. (Dd. vocant saluū conductum) hodie aduersus Rempub. vel principem committitur. l. i. h. t. Paul. lib. 5. tit. 9.

Hoc tenentur qui stant à partibus hostium, quos olim perduelliones vocabant. l. quos nos. de verb. sig. Item transfugæ, de quib. Cuiac. obs. lib. 15. cap. 34. qui & superstites & defuncti damnantur. l. fin. h. t. l. penult. C. eod. Item qui plebem aduersus magistratum concitant, aut quocunq; modo Reipub. statū labefactare student, vide amplius in l. 1. 2. 3. 5. 1. 4. 5. 6. 7. 10. 11. h. t. & Geyl in lib. 2. de pace pub. per totum.

Pœna huius delicti olim aquæ & ignis interdictio erat. Paul. lib. 5. tit. 29. vbi Cuiac. l. 3. in fin. h. t. hodie est capitalis. l. quisquis. 5. C. h. t. cū memoriæ defuncti damnatione, bonorūq; eius publicatione. l. quisquis. C. h. t. l. eorum. h. t. licet filix habeant Falcidiam. d. l. quisquis. non tamen propinqui puniuntur, Dua. lib. 2. disput. cap. 24.

Quod in commodum Reipub. committitur. i. est in corruptela emerendæ gratiæ. i. i. In annonæ flagellatione. i. i. i. in receptatione facinorosorum.

Corruptela emerendæ gratiæ, est in repetundarum, vbi magistratus gratia, vel in ambitus crimine, vbi populi conducitur.

Crimen repetundarum est pecuniæ, qua quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, aliove officio munereue publico, prætorio vel consulari accipit, in id quo minus quid ex officio faciat, aut quod gratis facere debebat, data pecunia faciat, repetitio. Cuiac. obs. lib. 7. cap. 9. l. 1. h. t. l. 4. l. 3. l. 7. l. fin. h. t. exempli gratia si quis, ut honor ei decernatur, quid dedit. l. penult. h. t.

Excipiuntur quidam quibus in infinitum capere licet. l. 7. l. 1. h. t. Cuiac. lib. 6. cap. 18.

Pœna civilis hæc est quadrupli cum restitutione eius quod datum est. l. 1. & fin. C. h. t. quod & ab hæredibus exigitur. l. 2. C. h. t.

Criminalis pœna est, extraordinaria arbitraria. l. 7. 6. fin. h. t.

Ambitus crimine tenentur, qui in petitione magistratus, provinciæ, sacerdotiue alicuius turbam, suffragiorum causa, conduxerunt, seruos conuocasse, mercedeque sibi multos conciliaſſe, conuicti sunt.

Pœna huius criminis durior est, si per vim publicam hoc factum sit. l. vn. h. t. C.

Hodie ad principem, ad quem creatio magistratus pertinet, solum spectat. In municipijs si quis hoc crimine conuincitur, centum aureis & exſtimatione puniri solet: Qui restituitur in integrum si alium huius criminis conuincat. l. 1. h. t. Cuiac. obs. lib. 7. cap. 28.

Annonæ flagellatæ crimen eos tenet, qui contra annonam fecerunt, societatem coierunt, quo annona carior fieret: quos pantanopolas & Dardanarios vocabant. Cuiac. obs. lib. 10. cap. 19.

Pœna huius est extraordinaria. l. annona. de extraord. crim. Maximè enim interest Reipub. fraudes in annonæ ratione factas detegi.

Tenentur & hoc crimine qui nauem nauamue retinuerunt, in pœnam 20. aureorum. l. 2. h. t.

Huc pertinet, non esse ius ordini cuiusque ciuitatis grani precium constituere. l. fin. h. t. Item Monopolium. tot. tit. de Monop.

Facinorosorum receptatores sunt, qui criminosos dolo malo recipiunt, occultant & quasi extorquent manibus magistratus, quo pœnam subterfugiant.

Puniuntur hi vt latrones. l. i. h. t. quãdoq; mitius. l. 2. de recept. C. præsertim illi qui suos recipiunt consanguineos, filios, & c. l. nec. 22. ad L. Iul. de adult.

C A P V T L X I.

De vi coactis hominibus illata.

DE delictis ex læsione in Rempub satis: nunc de illis quæ in eius mēbra seu priuatos committuntur: hæc partim vi fiunt, partim sine vi: Vi vera, vel quasi.

Vera vi læsio facta est rerum prophanarum vel religiosarum. Prophanis vi læsio infertur vel coactis hominibus, vel sine hominibus coactis.

Conuocatis seu coactis hominibus quæ infertur dicitur vis priuata, vel publica.

Priuata vis est, cum quis sine armis in alterius res, aut corpus conuocatis hominibus impetum facit. Duaren. disput lib. i. cap. 22. l. 2. h. t. vt, si pignus abstulit. l. i. & 5. C. h. t. vel obstitit ne quis in iudicium perduceretur. l. 4. l. fin. h. t. vel è naufragio quid eripuit. l. i. h. t.

Pœna huius est tertiæ partis bonorum publicatio cum infamia. l. i. l. ult. h. t. licet etiam alia civilis sit. l. si quis. 7. C. h. t.

Publica vis est, quæ fit cōuocatis hominibus, quocunq; genere teli. l. i. h. t. Nouel. 85. de Arm. ad villas, naues, domos expugnandas. l. penult. h. t. Paul. lib. 5. tit. 3. exempla habes in ll. 5. 3. 6. 7. 8. 10. h. t. Item si quis noua vectigalia iniussu principis extorqueat. l. 2. l. 3. & 4. C. nou. vecti. inst. non poss.

Pœna huius erat aquæ & ignis interdictio. l. 10. 6. fin. h. t. aliquando maior. l. 4. l. seruos 8. l. quoniã. 6. C. h. t. itē ademptio bonorū. l. si quis. 7. in fin. vbi gloss. C. eod. h. t. quod hodie sustulit Iustinianus. Auth. bona damnatorum. C. de bon. proscript, Manus etiam
ampu-

amputationem vſitatam eſſe, dicit Bart. in l. 2. num.
12. de pub. iud. §. ad hoc. in Auth. de collat.

CAPVT LXII.

De vi ſine conuocatis hominibus illata.

SEQVITVR quomodo vi ſine coactis hominibus inferitur.

Hoc fit. 1. ex L. Aquil. 11. effraſione. 111. termino moto.

L. Aquiliæ cap. 2. complectitur omne damnũ, extra mortẽ rebus, animalibus ſiue hominibus, culpa etiã leuiſſima, aut dolo datũ, ſiue quis vulnerauerit, ſiue viſerit, fregerit, ruperit, aut quoquo modo rem deteriorẽ fecerit l. quemad. 29. §. hac aſione. ad L. Aquil. vt quanti ea res in diebus triginta proximis erit (quibus æſtimatio non perſecutio finitur) tantum æs domino dare teneatur. l. ſi ſeruus. 27. §. huius legis. ad L. Aquil. d. l. quemad.

Si plures vulnerauerint, nec iſtus diſcerni poſſunt, omnes tenentur, vt Bart. in l. aut facta. de pœnis, ita vt pro omnibus multa præſtetur. vid. l. ſi ita vulneratus. 52. l. illud. 32. §. 1. ad L. Aquil.

Si plures ſe vulnerauerint in rixa, delicta mutua cõpenſatione tolerantur. l. ſcientiam. ad L. Aquil.

Ex L. Aquilia duplex eſt obligatio: directa ſi corpore damnũ datum ſit. §. ceterũ. Inſt. ad L. Aquil. Colleſtiua ſeu vtilis, ſi alio quam corpore modo damnum datum ſit. l. item ſi obſtetrix. 9. ad L. Aquil.

Effraſio eſt, quando quis cõmodi ſui gratiã, quid effringit, carcerem ad effugiendum, vel conclauẽ ad quid furandum, &c.

Carcerũ effraſtores, ſi debitẽ incarcerationati fuerũt, puniendi ſunt extra ordinẽ. l. i. h. t. Paul. li. 5. tit. 3. Cuiac. obſ. lib. 11. cap. 27. & li. 15. cap. 31. vid. l. milites 2. §. eius. de re milit. Hodie ad tortura iudiciũ dant, vt vult Iaſ. in l. admonendi. de iure iu. Cuiac. obſ. libr. 7. cap. 22. vult effraſtorẽ damnato æquiparari & ſui ipſius quodam modo accuſatorem dici.

Quod si negligentia custodum effringant, mitius puniendi sunt. Custodes si dolo eorum conuicti iam damnatiq; emittuntur carcere, rei fiunt læsę maiestatis. l. 3. §. fin. l. 4. ad L. Iul. Mai.

Nocturni effractores durius puniuntur. l. 2. h. t. & si furtum subsecutum sit, capitalis sit pœna. ord. Imp. 159. & 260.

Terminorum motorum pœna hodie pecuniaria est. l. 3. h. t. licet pro conditione admittentium arbitraria fiat. l. 1. & 2. h. t. Deut. 19. & 27.

Rerum Religiosarum læsio est. I. Violatio sepulchri. II. Soli ciuitatis. III. Corporum defunctorum.

Violatio sepulchri punitur infamia. l. 1. l. 3. de sepul. viol. & pœna pecuniaria, quæ inter fiscum & actorem diuiditur. l. lege. 25. §. vlt. de S. C. Syllan. ita intelligitur. l. 3. §. diuus. h. t.

Secundo D. Adrianus 40. aureorum pœnam statuit in eos, qui in ciuitate sepulchrũ faciunt. d. l. 3. §. diuus. Paul. tit. 21 lib. 1.

Tertiò qui cadauera spoliant ossaq; extrahunt interdum capite puniuntur. l. 3. l. fin. h. t. l. 4. C. eod. his similes sunt hodie, qui furcis affixos denudant, aut prorsus tollunt.

C A P V T L X I I I .

De quasi Vi.

HÆC de læsione quę vi vera, superest quę quasi vi fit, vt est concussio.

Concussio est, cum quis iudicij, magistratus alteriusue potestatis, quam habet, metu aut alio terrore, pecuniam alicui extorquet l. vlt. C. de concuss. l. 1. & l. 2. h. t. aut ad aliud quid, scilicet contrahendas nuptias, vel ad emptionem cogi. l. principalibus. vbi. Dd. si cert. pet. tot. tit. C. de cont. iud.

Cuiusmodi definit ita: Concussio est terror iniectus pecunię vel rei alterius extorquendę causa.

Pœna huius extraordinaria est. d. l. 1. l. quod euitandi.

tandi. C. de cond. ob turp. caus. quandoq; quadrupli.
l. iubemus. C. h. t. vel alia pœna. l. i. ad S. C. Turp. l. 3.
de cond. ob turp. caus.

CAPVT LXIII.

De delictis sine vi commissis.

DI X I M V S quomodo vi fiat læsio : sine vi autē
fit, i. in conuenticulis, i. i. in plagio.

Conuenticula sunt collegia illicita, & conuentus, plus quam duorum. l. Neratius. 85. de verb. sig. ad improbum vsum ac finem instituti, commensationum scilicet, libidinum, vel religionum falsarum vel lusus & aleæ nomine. l. 3. C. de sum. trin. & fid. cath. l. conuenticula. c. de Epi. & Cler. Nouel. 132. Cuiac. obs. lib. 7. cap. 30.

Pœna huius fuit olim quæ vis publicæ. l. 2. h. t. l. i. C. ad L. Iul. Maiest. Hodie est extraordinaria. l. 1. in prin. h. t.

Plagium est, si quis sciens liberum hominem inuitum emerit, vendiderit, cælauerit, vinctum habuerit, seruum alienum abduxerit vel retinuerit. l. 1. 2. 3. 4. 5. h. t. l. 5. 6. 8. 9. vsq; ad 18. C. eod. vid. Ripensem ad l. ob ligatione. 6. de pign.

Pœna huius olim erat pecuniaria. l. vlt. h. t. l. lege. 12. de Manumiss.

Hodie arbitraria & capitalis est. l. 7. C. h. t. d. l. vlt. h. t. vide Duaren. libr. 2. disput. cap. 20. Deut. 24. Exod. 21. 16. quæ pœna mitigatur, si quis fugitiuum vel errorem distraxisset. l. 6. C. h. t.

Etiā sine vi delictum est ingratitudo, si quis ingratus inueniatur erga parentem, donatorem vel patronum, punitur reuocatione in seruitutem vel rei donatę repetitione, vel exhæreditatione. Auth.

si seruos. 9. vlt. C. de Epi. &
Cler.

CAPVT LXV.

De crimine falsi.

TANTVM igitur de delictis ex dictis nostris, aut factis oriundis: quæ sequuntur ex vtrisque his simul proueniunt.

Ex dictis & factis oriens delictum, est crimen falsi.

Falsum est imitatio veritatis dolosa, senat⁹ cōsultis aut constitutionibus principū prohibita Nouel. 72.

Falsum committitur dictis, verbis, scriptis & facto.

Falsi q³ dictis fit, exēpla habes in l. 1. h. t. Paul. lib. 5. tit. 15. l. falsi. 13. l. eos q. 27. §. fin. l. 9. lege. l. falsi. 20. h. t.

Falsum scriptura fiebat olim tantū publica. l. 1. l. 2. l. si quis. 26. l. Paulus. §. 1. l. damus. 23. h. t. q³ tabulas. 27. l. quidā. 32. de furt. Hodie quauis tabula seu scriptura. l. penult. l. si quis. 21. C. eod. l. 1. §. ad testamēta. l. 4. §. 15. 17. 18. h. t. l. q³ nomine. 25. h. t. l. vnic. C. de mēd. valid. 15. 17. 18. h. t. l. q³ nomine. 25. h. t. l. vnic. C. de mēd. valid.

Falsi q³ fit facto exēpla habes in l. 1. §. is q³ aperit l. 38. l. si qs. de pœn. l. 2. l. quicūq³. 8. l. 9. lege. l. q³ falsum. 19. l. q³ duob. 21. l. 1. l. falsi. 20. l. pen. l. fin. l. 4. h. t. l. 4. C. h. t.

Pœna ciuilis hic est, obligatio in duplū eius q³ interest. l. qui nomine. 25. l. hodie. 31. in fin. h. t. vel ad retractādū falsū. l. pen. C. de trās. tot. tit. C. si ex fals. alle.

Pœna criminalis est deportatio & omnium bonorum publicatio. l. 1. §. fin. h. t. §. itē lex Cornelia. Inst. de pub. iud. quæ aliquando extenditur ad mortem. l. vbi. in fin. C. h. t. Deut. 19. cap. aut remittitur vsque ad manus amputationem. Nouel. 42. & 17. vel relegationē temporalē. l. qui duobus. l. falsis. 13. §. 1. h. t.

Interdum pœna talionis infertur. Deut. cap. 19.

Interdum capitalis, vt in obstetricibus partum supponentibus. l. 2. de Carb. edict. Paul. lib. 2. tit. 24. Interdum arbitraria pœna. §. item. 6. Inst. de pub. iud. l. vbi. 22. C. de falsi. l. 1. §. fin. l. vlt. h. t.

CAPVT LXVI.

De delictis alienis.

DICTVM est de delictis nostris: succedunt aliena, quomodo nimirum & quatenus ex his obligemur.

Ex

Ex alienis delictis obligamur, quando vel ex familia nostra, vel animalium nostrorum delictis tenemur.

Familia nostra delinquit, vel eiectione, vel in præpositione.

Ex delictis familiae olim etiam liberi hominis deditio fiebat, ita tamen, ut addictus seruus non fieret, Cuiac obs. lib. 13. cap. 9. quod postea in seruis tantum & bestiis obseruabatur.

Utrum vero pro singulis an pro omnibus simul poenam præstando dominus delinquentem redimat. vid. l. 9. de iuris om. & l. illud. ad L. Aqu. vide Cuiac. obs. lib. 8. cap. 20. & Zas in d. l. 9.

Eiectione familia delinquit, quando damnum deiectione, effusione vel suspensione, eo quò iter publicum tutò sine metu periculoque commeari non licet, infert, vel illatura timetur. l. 1. l. penult. de his qui dei. vel effud.

Ex hoc delicto obligatur qui inhabitauit cum à familia sua (cuius culpam præstare debet. l. penult. h. t.) deiiceretur. l. 1. §. si filius fa. h. t. non hæredes. d. l. 1. neq; dominus ædium. l. penult. h. t. neq; hospes peregrinus. d. l. 1. §. hospes. si plures inhabitent in solidum singuli tenentur. l. 1. §. fin. l. 3. 4. qui tamen regressum habent in deiectorem. l. 5. h. t.

Obligantur illi cui damnū datū est, in duplū damni illati. d. l. 1. Quod si nocitū sit corpori ei, arbitraria erit poena. d. l. 1. §. hæc autem: sub qua vestitus, mercedes medicis data, omniaq; impendia, item æstimatio operarum, quibus cariturus est, ob id quod inutilis factus sit, & deformitatis, comprehenditur.

Si quid in partibus ædiū eminentibus in suggrunda proiectoue circa publicum iter, cuius casus nocere posset, habet, nec amoueatur, decem solidorum multa punitur. l. 5. §. 6. de his qui eff.

In præpositione familia nostra delinquit quòd naues, stabula nostro nomine exercēs furtū, damnū aliudue delictū cōmittit. ex quo tenemur in duplū ijs, qui res suas illis crediderunt. l. 6. l. 7. l. 3. naut. caup. stab. l. vn. fur. ad nau. caup. &c.

Sequitur, quomodo ex seruorum (qui quadrupedibus æquiparantur. l. 2. §. 2. ad L. Aqu. & bestiarum nostrarum delictis obligamur.

Hæ obligationes noxales appellantur, quod in his animal pro noxa ab ipso illata dare sit licitum : non quidem necessarium, sed ita ut æstimationem etiam re-tento animali præstare concedatur. l. 1. de noxal. act.

Hæ obligationes diuisionem non recipiunt. l. seruus seruum. 27. §. 1. ad L. Aqu. l. 1. §. & cum. si quod paup. fecisse dic.

Si seruus deliquit, noxalis obligationis tot sunt species quot ferè delictorum genera, unde noxalis, furti, Aquiliæ, iniuriarum, doli, metus, &c. quæ principis obligationis naturam non mutant. l. penult. C. de noxal. action.

Bestia si delinquit, dicitur pauperies.

Pauperies igitur est damnum sine iniuria bestia facientis datum, non laceffitæ contra cõmunem naturam. l. penult. l. 1. §. ait prætor. h. t.

Si igitur genitali feritate bestia nocuit, cessat obligatio. l. 1. §. 1. cū seq. si quod. paup. §. 1. Inst. eod. Quod si culpa alicuius, non sui ipsius cui damnum datum est, instigata sit, ex L. Aquilia obligatio est. l. 1. §. quod si. l. 1. §. 1. h. t. Paul. lib. 1. tit. 15.

Pertinet huc tertia pars edicti ædilitij. l. si enim. 4. cum ll. seqq. l. quæ vulgo. de edict. ædili. ordinat. Imp. cap. 130.

Pro arbitrio punitur pauperies: includere verò animal non licet. l. quamuis. 4. ad L. Aqu. Myns. obs. incen. 1.

CAPVT LXVII.

De innominatis delictis.

SATIS de delictis nominatis, superest ut videamus de innominatis.

Cum enim tanta varietas delictorum sit, ut distinguere specialibus nominibus non possint: sancitum est,

est, vt deficientibus nominatis prædictis, stellionatus crimen & de dolo succedat.

Stellio est animal varijs coloribus lucentibus depictum, vt lacerta, vnde hoc delictū nomen sumpsit.

Stellionatus crimen locum habet, si quid tam in, quam extra contractus dolo factum sit, & in aliud obligationis genus non cadat: vt si quis collusionem in necem & fraudem alterius fecerit, siue merces supposito fuerit. l. 3. de crim. stell. l. 1. 2. 4. C. eod. siue rem duobus simul vendiderit, seu pignori dederit. l. 2. h. t. vid. l. qui duobus. de fals. & Cuiac. obs. lib. 13. cap. 21.

Sicut crimen hoc est extraordinarium, Cuiac. obs. libr. 10. cap. 26. ita quoque poena extraordinaria est. l. 2. l. 3. h. t.

Plerumq; tamen relegatio vel motio ordinis inferitur. l. 3. 6. poena. h. t. cum infamia. l. infamem. 7. de pub. iud. vid. Cuiac. d. loc.

Dolus malus dicitur omnis calliditas, fallacia, & machinatio, ad circumueniendum decipiendumue alterum adhibita l. 1. h. t. quæ edicto prætoris, si non est alia actio, coërcetur. l. 6. l. 1. 6. idem Pomponius h. t. l. 86. huiusmodi. 6. qui seruum. de leg. 1.

Obligatio hæc in multis effectum non habet. l. si quis. 9. 9. fin. h. t. si summa modica sit duorum aureorum. d. 9. fin. cū. l. seq. de aurei æstimatione. vid. Cui. obs. 19. 21. Item aduersus parentes, patronos, &c. nec humilibus & plebeis, aduersus consularem dignitate conspicium conceditur, sed in factum potius illis datur actio. vide Dd. in l. sub prætextu. 17. C. de transact. l. 11. non debet. h. t.

C A P V T LXVIII.

De obligationibus ex varijs negotijs ortis.

ABSQVT obligatione, quæ vel ex conuentione & ex delicto prouenit: sequitur, quæ ex varijs caussarum figuris descendit. l. 1. de oblig. & actio. l. sancimus. 1. C. de sacrosanct. ecc.

Vocat obligatio ex facto rei gestę, vel ex privilegio aliquo, cuius ius neq; ex cōventionē neq; ex delicto reddi possit, sed ex æq̃tate p̃toria, omnib. alijs remedijs deficiētib⁹. l. 21. quoties. de p̃scri. ver. l. q̃2. 11. eod.

Non est hæc obligatio ex cōtractu, quia neq; duorum neq; plurium consensus, neq; in aliquā speciem contractus cadit: non est ex delictis, quia nihil neque contra mores neque contra leges fit: oritur igitur ex æq̃tate tum, quando factum in nullam certam superioris iuris formam cadit.

Exemplum sit, Titium obæratum cessisse bonis, curator Sempronius, bonis cedentis datus, accepto m̃a dato distrahendorū bonorū, præsentibus creditorib⁹ omnibus, cedentis facultatibus cōsumptis satis fecit: In solidum datis bonis, alij creditores venerūt. Quęstio est, qua actione debita sua consequi possint. Non possunt curatorem convenire ex mandato, neq; gestione qui respectu ipsorum non suscepit negotium, neq; rei vindicatione uti neq; ex vllō delicto contra magistratū, neq; debitorē agere: superest igitur ut ex facto suā intentionē p̃ponant, quę vocatur actio in factū generalis. l. si m̃a dauero. 6. si curator. mandati.

Aliud exemplum est in l. qui seruandarum. de p̃scrip. verb. vid. Cuiac. ad l. 7. de Pact. aliud in l. quę religiosis. d. l. in rem. de rei vend. Aliud in l. non debet. de dolo malo.

C A P V T L X I X.

De extraordinarijs obligationibus.

QUAS hætenus obligationū formas enumeraui mus, ex veteri iure deprōptæ sunt, quas iam tum vsus in foro fecerat consuetas: verum necessitate exigente, plurimę etiā iure nouo introductę sunt, quas tñ superiorib⁹ suo quoq; loco addi velim.

Harum obligationū duo potissimū sunt modi: vel enim veteris iuris normā tēperant & certis nouis limitibus moderātur: vel planē incognitū qd illis faciūt.

Prioris quidē generis est totus de feudis tractatus, multę in Nouellis, & plurimę in Codice cōstitutiones,

nes, in l. ult. C. de petit. hæred. l. ult. §. licentia. C. de iur. deliber. l. si quando. C. de inoffic. testament. l. si quis argentū. §. fin. C. de donat. l. hæc actio. l. si vero. solut. mat. l. si quis. C. unde vi. vide Cuiac. obs. lib. 2. cap. 34. l. diffamari. C. de ingenui & manumiss. Sic hodie omne pactum efficacē obligationem producit cap. 1. de pact. vbi Dd.

Sic hodie Bannū, quod est imperij iudicialis censura, qua violatoribus pacis publicæ & contumacibus aqua & igni interdicīt, ita vt à quouis impune offendi possint, vide Geil. lib. 1. de pac. pub. & lib. 2. cap. 5.

Posterioris generis exempla plurima sunt in constitutionibus Imperatorū, in tribus posterioribus potissimum libris Codicis: & statuta cuiusq; loci.

Constitutiones quidem eiusmodi, à superioribus late, elapsis duobus mēsis obligant demū, Auth. vt fact. no. consti. post insinu. ea coll. § atq; ad futura, nō præterita negotia. l. leges. C. de Legib.

Statuta vero statim postquā cognita sunt, obligāt, l. fin. de decret. ab ord. faci. quæ tamen ad pendentia per appellationem negotia, non trahuntur, Auth. vt cum de appel. cog. nec extra territorium statuentium obligant. vid. Geil. lib. 2. obs. 124.

Hæc de extraordinarijs obligationib. obiter tantū addere placuit, dixerim tamen melius hæc (vt suo quo quo loco feci) præcedentibus iuris veteris obligandi modis coniungi posse.

CAPVT LXX.

De liberatione qua fit ipso iure.

TANTVM de acquisitione q̄ est in dominio & obligatione: Amissio iam sequitur atq; vt Synallagma in contractibus efficacē cōstituit obligationē, sic hīc Dyallagma liberationem parit. Cuiac lib. 5. cap. 36.

Amissio ē dominij vel obligationis acq̄site pemptio.

At amissio quoq; est in acquirēdi modis? Posita em̄ acquisitione ex vna parte ex altera necesse erit amissionē statuere ex natura relatiuorū. Verū est, vbi acq̄sitio

ibi & amissionem esse, longe tamen illa, quæ sequitur acquisitionem, ab hac differt. Hæc enim semper obligationem, acquirentem respicientem præsupponit: illa nullam prorsus, nisi suam rem quenuquã acquirere posse, vel ante initam conuentionem obligatum quem teneri statuere velimus. Vt igitur effectus non nisi ex præcedente sua causa esse potest: sic amissio non nisi ex acquisitione præcedente sequi potest. Quamobrem quicquid fuit in acquisitione, illud & in amissionem veniet, & quæ non acquiri, vel qui nõ acquirere, illa, nec illi amitti nec amittere possunt, vt qui non inuenire, vel quæ non inueniri, nec iudicare & iudicari possunt, & qui Etymologiæ cognitione destituuntur nec syntaxi instructi esse possunt.

Hæc fit in solidum & omnimodo: vel quadante- nus, modo quodam.

In solidum fit, quando debitum ita extinguitur, vt non remaneat ex quo peti possit, id est, quando ipso iure contingit liberatio.

Ipso iure autem liberatio fit, 1. solutione. 2. nouatione. 3. confusione. 4. compensatione. 5. transactione. 6. obfignatione. 7. cessione. 8. interitu rei.

Solutio est, cum rite soluitur id quod debetur, siue pœna siue debitum ciuile sit, estq; vera vel ficta.

Vera est quæ fit numeratione præcij, seu datione rei quæ debetur.

Ficta est acceptilatio, quæ est stipulatione debiti facta remissio: & est simplex seu vulgaris, vel Aquiliana, de qua vide Cuiac. obs. lib. 5. cap. 36.

Simplex est solutio ficta vna stipulatione constans inter creditorem & debitorem, vt quod ego tibi debeo, habebis ne acceptum? Creditor respondeat, habeo. §. item acceptilationem. Inst. quibus modis oblig. tol. l. an inutilis. §. fin. de accept. l. stipulatio. 38. §. alteri. de verb. oblig. l. 5. l. 8. §. seruus. l. penul. de accept.

Aquiliana est, quæ pluribus stipulationibus vtrò citroq; factis, in pluribus plerunq; debitis constat. §. quicquid. Inst. de accept. l. vno. 18. de accept. vt quod tibi

tibi debeo ratione mutui, item ratione legati & ratione depositi, habebis illud acceptum quidquid sit? respondeat alter, habebo.

Nouatio fit expresse tantum: vel tacite & expresse simul.

Expresse tantum fit illa quæ est prioris debiti puri. l. si Stichum. 8. §. 1. de nouat. in aliam nouam obligationem vel civilem vel naturalem per stipulationem, vel constitutum translatio. l. fin. C. de Nouat. §. penult. Inst. quib. mod. obl. tol. licet paulo secus iure veteri. l. 2. ff. & C. de Nouat. Cuiac. definit debiti mutationem.

Nouatio hæc fit in personis vel rebus. Expresse & tacite quæ fit, dicitur delegatio quæ est debitoris vel creditoris mutatio, vid. Conna. lib. 6. cap. 8. & Cuiac. hic, id est, alienum dare debitorem creditori, vel voce vel scripto vel nutu. l. delegare. 11. de delegat. cum consensu delegati & creditoris. l. 2. C. de deleg.

Edictum de iudicij mutandi causa alienatione, non pertinet ad personales actiones, hoc est, obligationes, sed ad reales, dominium scilicet. Cuiac. obs. lib. 10. cap. 3.

Confusio est cum debitor creditori, aut contra succedit, cum tum amplius sibi debitor aut creditor esse non queat. l. Stichum. 95. §. aditio. de solut. vid. Cuiac. lib. 11. cap. 34. Hodie tamen fideiussoria obligatio non tollitur, si fideiussor debitori hæres extiterit. Cuiac. lib. 15. cap. 11. l. 95. §. quod vulgo. de solut. & ad l. 127. de verb. oblig.

Huc pertinet ademptio bonorum, de qua lex hæres. 21. §. quod si. de fideiuss. l. in fraudem. §. si principalis. de iur. fis. Cuiac. lib. 15. cap. 35.

Compensatio est debiti & crediti liquidi inter se contributio, tam in bonæ fidei quam stricti iuris iudicij permissa. l. 4. & 6. C. de compen. Cuiac. lib. 8. cap. 16. & lib. 15. cap. 1. Etiam in iudicij in rem, atque adeo omnis deductio, reputatio, & retentio, hodie ipso iure compensatio est. Cuiac. d. lib. 15. cap. 12.

Non tamen locum habet in delictis publicis. l. 1. §.

qui hoc dicit. ad L. Iul. de adult. vid. l. 13. §. 5. eod. & l. 28. C. eod.

Transactio est rei debitæ, dubiæ litisue incertæ neque finitæ conuenta decisio. l. 3. C. de transact.

Partes eius duæ sunt remissio litis & pro remissione rei præstatio.

Si quis tamen vitra dimidium deceptus esset, habet beneficium. l. 2. C. de rescin. vend.

Excipitur controuersia ex testamento, super qua transigi nequit. l. 5. h. t. Itē futura alimenta. l. cum hi. 8. h. t. quod tamen in præteritis non obtinet. l. alimētis. 8. C. de transact. rationē vide apud Duaren. lib. 1. disputat. cap. 44. An vero & quomodo de criminibus non capitalibus transigi possit, vid. apud Cuiac. obs. lib. 6. cap. 11. & hīc Vvesenb.

Obsignatio est rei debitæ in æde sacra, vel eo loco ubi constituta est obligatio ad liberationem facta depositio, tum quando creditor illam accipere recusat. l. obsignatione. C. de solut. l. acceptam. C. de vsur.

Cessio est, quādo debitor omnibus suis bonis cedit, & facta contestatione spontē ea dimittit, & creditoribus pro soluto cōcedit. l. in omni. 6. C. de cessio. ideo veliberetur ab importunitate creditorū & ipsis utcunq; satis fiat, postea tamen facta solutione, debitor cedens bona sua recuperare potest. l. 3. l. 6. h. t.

Consultum verò est addere cautionē, ut si ad meliorem fortunam peruenerit cedens, in solidum satis faciat alias beneficium quatenus facere possit, habet. l. 4. de cession.

Interitus est duplex, naturalis vel ciuilis. Naturalis est, quando res debita sine nostra culpa ante moram perit. l. verborū obligatio. de solut. l. quod te mihi. si certum pet. l. si plures. de pos.

Excipitur debitor generis, qui nō liberatur rei interitu. l. in rationum. §. incertæ. ad L. Falci. Itē debitor quantitatis. l. incendium. C. si cert. pet. vid. Costal. in d. l. quod te mihi: nisi distracturus fuisset rem creditor si habuisset. l. itē si verberatum. de rei vend.

l.14. §. 11. quod met. c2. vel nisi sine mora res alias peritura fuisset l.14. depos. l.47. de Leg.2. in fin. Cuiac. obs. lib.9. cap.23.

Ciuilis interitus est exemptio, rei, quando res debita per dedicationem rei sacrę rebus humanis & cōmercio hominum eximitur c.9. Deo. de reg. iur. in 6.

Pœna in delictis capitalibus morte rei vel accusatoris naturali, vt dictum est, tollitur. l.2. & 3. C. si reus accusat. 11. Abolitione, restitutione, gratia seu remissione facta à principe, tot. tit. de sentent. pass. & de Abolit. qua impetrata non tamen pœnæ depensæ restituuntur. l.1. ad L. Iul. ambit. Cuiac. obs. cap.39. l.3. §. condemnatio. de tab. exhib. In minus capitalibus satisfactione pœnæ quæ imposita est à lege.

CAPVT LXXI.

De liberatione qua fit ope exceptionis.

LIBERATIO quæ ipso iure contingit, adhuc fuit, quæ ope exceptionis fit iam sequitur.
Ope exceptionis fit liberatio, quando iuris naturalis saltem, aut ciuilis obligatio tollitur remanente altera, quæ tamen subsidio & beneficio exceptionis, quo minus vires habeat, eliditur.

Huius species sunt duæ: Aliquando enim naturalis obligatio sola tollitur, superstitie remanente ciuili, vt pacto. l. Stichum. §. naturalis. de solution. l. si vnus. 37. §. pactus ne. de pact. Aliquando ciuilis sola tollitur, quod fit sententia, vel præscriptione.

Pactum est hic conuentio de non petendo, aut ad tempus, aut ad perpetuum, consensu vtriusq; inita, in qua quidem naturalis sola, non ciuilis obligatio, quæ sola solutione, extinguitur. In delictis tamen obligationem ipso iure tollit: cum iniuriæ remissio semper fiat, vt præclarè docet Connan. lib.5. cap.2.

Sententia est ritè facta definitio, controuersię finem imponens, condemnationem vel absolutionem continens.

Sententia est vera vel quasi, vera vt res iudicata: quasi, est iusiurandum.

Rei iudicatæ exceptio competit post rem contro- uersam decisam à iudice, quādo eadem res siue que- stio, inter easdem personas reuocatur. l. 3. de re iud.

Iuramentum est inuocatio nominis diuini verita- tis asserendæ gratia.

Hoc iuramentum est duplex, voluntarium, aut ne- cessarium.

Voluntarium, quod pars parti defert. Necessarium quod is cui delatum est, delatori refert: quod omni- no ipsi suscipiendum est, nisi causa cadere velit.

Præscriptio est iuris acquisiti amissio, ex decursu & lapsu annorum, in damnum negligentis, siue per- petuo continuatorum, siue accessione coniunctorū. l. accessionibus. 14. de Diu. & temp. præf. Cuiac. in l. id tempus. 14. de vsucap. l. cæptam. l. nunquam. de vsucap. §. diutina. Inst. de vsucap.

Lapsus annorum, est paucorum vel plurium. Pau- corum est, vsq; ad decennium.

Omnes prætorix obligationes anno finiebantur olim: hodie vero cum ciuilibus præscribuntur: obli- gatio doli biennio. l. fin. de dol. præscrip.

Anno vno, iniuriarum obligatio. l. si non conuicij. §. C. de iniur. Quinquennio in offic. querela. l. si quis filium. 34. C. de inoff. testa. Item accusatio cuiusuis obligationis ex L. Iulia, lenocinij, stupri & adulterij. l. 6. l. 30. mariti. §. 7. quinquennium. l. adulterium. de adult. Item status controuersia defuncto facta. tot. tit. C. eod. In commissis fiscus præscriptione quin- quennij excluditur. l. 2. C. de vect. vid. tot. tit. C. de quad. præsc.

Præscriptio 20. ann. tollit omnes pœnas tempora- les, & accusationes, & officium iudicis claudit. l. que- rela. 12. C. de fals. vid. Specul. de sentent. §. quoniam- num. 9. & est cōmunis sententia vide Cuiac. obs. libr. 4. cap. 14. vid. l. vlt. ad L. Pomp. de parr. Reliquæ ex contractibus obligationes omnes ferè finiuntur & præscri-

præscribuntur 30. annis, l. sicut & l. seq. C. de præscrip. 30. vel 40. ann. Inst. in prin. de temp. except.

Ecclesiasticæ res tamen 40. annis præscribuntur. l. 4. C. de præf. 30. vel 40. ann. vide l. antepen. C. de sac. sanct. eccles. & Nouel. 9. & 131. Cuiac. li. 5. cap. 5.

Dolus & metus quomodo obligationem impediunt, suprà dictum est: Minor ætas & absentia, licet nõ impediunt, quo minus obligatio nascatur, in integrũ tamen restitutio ex illis competit.

In delictis pœna aliquando mitigatur vel exasperatur ratione circumstantiarum, personæ, loci, temporis, &c. vt ratione iræ, doloris, furoris, ebrietatis, ætatis senilis, vel puerilis, sexus, imperitiæ, rusticitatis, vel propter ignorantiam iuris & facti, culpam latam. l. 1. §. 1. de Sicar. vel si in commissio delicto dolus minor, vel aliqua affectio consanguinitatis sit, vel ex pœnitentia, spontanea confessione. Auth. sed nouo. C. de pœn. Indicatione sui, dignitate, nobilitate, l. sacrilegij. de pecul. l. ult. de incend. paupertate, necessitate famis, iussu domini, metu, euẽtu nõ secuto, scãdalo publico. l. qui cædẽ. de Sicar. Cõsuetudine, multitudine, ob merita publica. l. nõ omnis. ob insigne artificium. l. ad bestias. de pœn. ob vitam benè ante actam. d. l. non omnes. ob officium. l. tres tutores. de Adm. tutor. & si quæ sunt causæ similes, de quibus elegantissimè Tiraq. in tractat. de pœn. quibus deficientibus iudex pœnam statutam, nunquam tollere vel mitigare potest. l. 1. §. 1. ad S. C. Turp. l. seruos. 8. C. ad L.

Iul. de vi pub. l. ordine. 16. ad Mun.

vid. sup. cap. 49.

IVRIS ROMANI

LIBER SECVNDVS.

De Iudicio.

C A P V T I.

De Iudice.

TQV E haftenus de primo iure, quod in acquirendo & amittendo consistere diximus. Sequitur ortum à primo.

Ortum est, quod derivatam & deductā à primo habet originem, ita vt nihil in hoc sit, quod non à primo sit profectum: vocatur autem iudicium, quo hic generaliter actiones earumque processum comprehendimus: licet aliàs sæpè eiusmodi confundantur.

Iudicium est legitime & solennis causæ apud iudicē inter litigantes tractatio, cognitio & dijudicatio.

Iudicij partes sunt personæ, & Quæstio.

Personæ hic sunt homines qui legitimam in iudicio standi personam habent, vt sunt omnes qui non prohibentur; Prohibentur autem quidam natura, quidam lege.

Natura, vel propter defectum animi vel corporis. Animi, vt sunt furiosi infantes, mente capti, prodigi. Corporis, vt surdi, muti, cæci etiam aliquando, &c. in carcerati, capti ab hostibus, &c. Lege prohibentur, mulier, nisi in certis casibus serui, damnati publico iudicio. l. 4. de accusat. excōmunicati & similes quos leges à iudicijs arcent, vel ob dignitatem, vel utilitatem publicā, vel suspiciōē calumniæ. l. 9. de accus.

Personæ istæ sunt iudex, vel litigantes.

In iudice consideratur ipse, & eius adminiculantes.

Iudex

Iudex est, qui iurisdictioni & imperio præest, dictus à iure dicundo, quasi ius dicens. l. i. de iurisd. om. iud.

Competens iudex dicitur. i. ratione domicilij. ii. Ratione contractus, aut delicti. l. hæres absens. 19. de iur. om. iud. Auth. quæ in prouincia. C. ubi de crim. 111. Ratione rerum, in cuius illæ territorio sitæ sunt; ubi tamen quis incæpit iudicium, ibi & continuare ipse & illius hæres debet. l. consentaneum. C. quom. & quand. iud. d. l. 19. & l. is qui. de iur. om. iud. 111. Ratione priuilegij. Auth. habita. C. ne filius pro pat. 7. Affinitatis & connexi ratione. tot. t. de quib. reb. ad eund. iud. eat.

Iudex est ordinarius vel extraordinarius.

Ordinarius est, qui iure suo iurisdictionem exercere potest in territorio suo. l. more maiorum. & l. seq. de iurisd. om. iud. quique habet vniuersitatem caussarum. l. pupillus. §. territorium. de verb. sig.

Hic habet iurisdictionem suam vel à lege animata, vt Imperator, Papa, vel vniuersitate: vel inanimata, vt consuetudine approbatam, vid. Specu.

Hi iudices illustrissimi, maximi vel clarissimi in iure sapissimè vocantur.

Extraordinarij sunt, qui non suo iure neque principis beneficio, neque vniuersaliter iurisdictionem exercere possunt, limitatam tantum & præscriptam habentes iurisdictionem, cuius formam accuratè obseruare debent.

Hi sunt vel ex commissione superioris, vel ex partium voluntate & electione, vid. Zas. in l. more. de iurisd. om. iud.

Ex commissione superioris, est delegatus, qui ex mandato domini, iurisdictionem & causæ cognitionem suscipit, & vices delegantis repræsentat, nihilque proprij habet. l. & licet. de off. eius cui mand. est iurisd.

Delegatus, si ab alio, quàm principe cõstituatur, iudex Pedaneus dicitur, & de minimis solū cognoscit

cauffis; ſi vero à latere Imperatoris vel Pape mittatur, dicitur à latere legatus. l. vnic. C. de cod. Iuſt. confir. l. quifquis. ad L. Iuliam Maieſt. C.

Si huic articulus aliquis de cauſſa cōmittitur, dicitur auditor & rotalis, vid. Specul. li. i. parte. i. de aud.

Subdelegatus eſt, cui cauſſa vel aliquid de cauſſa, à delegato illo, cui illud ſpecialiter indultum eſt ſecūdo loco committitur. vid. Auth. vt defun. ſeu fun. §. illud. §. ſeq.

Partium voluntate eligitur iudex, qui eſt arbiter ſeu arbitrator, qui cum conſenſu partium, in recuſatione iudicis ordinarij eligitur. l. apertiſſimi. l. vlt. C. de iud. qui quoq; dicitur pacificator & proxeneta, à cuius ſententia aliquando poteſt appellari. l. i. C. de arbit.

Iudex autem recuſatur varijs modis. i. ſi ſuſpectus ſit vel propter amicitiam vel inimicitiam. d. l. apertiſſimi. l. ſenatusconſulto. C. de iud. ſi ſibi nimirum ius dicat, vel ſuis, vt pater filio, & filius patri. l. qui iuriſdictioni. 10. de iur. om. iud. vid. Duaren. lib. i. diſput. cap. 15 & Coſtal. in d. l. 10. 11. ſi premium ab altera parte acceperit. l. Iulian⁹. de iud. 111. ſi infamis ſit & periurus. l. ſi quis. C. de tranſ. l. vn. C. de infam. cæcus vero iudex non reiſcitur. Duaren. li. i. cap. 23. 1 v. ſi minor 20. annis ſit. l. quædam. de re iud. v. ſi hæreticus. l. penult. de hæreticis. v. 1. Delegatus qui ad ſuam ipſius, vel alterius partis tantum petitionem datus ſit. l. quæ omnia. de procur. l. obſeruandum. de iud.

Adminiculantes iudicis ſunt, aſſeſſores, auditores, actuarij, apparitores.

Aſſeſſor eſt, quem iudex aſſumit, vt ſibi in cauſſæ cognitione aſſiſtat, ſeq; ad rectè iudicandum inſtituat, tot. tit. de aſſeſſ. vid. Specul. tit. de aſſeſſo.

Auditores ſunt docti & probati, quibus cauſſæ articulus audiendus, vel examinandus committitur.

Actuarius eſt, tabellio iuratus cui eſt data poteſtas, ſcribendi inſtrumenta publica & acta iudicij, ad fidem faciendā: qui dicitur & Notarius, ſcriba, alijsq; nomini-

hominibus. l. generali l. decima. C. de Tabel. de cuius officio vide apud Speculat.

Apparitores sunt iudicis officiales, per quos causę iudiciales expediuntur. l. ea quod. C. de accusat. vocant & executores. l. fin. C. de iud. viatores. l. fin. C. de sportul. officiales. in Auth. de def. ciu. pa. coll. 2. Nunciij Cæsariani. l. penult. in fin. C. de Bon. prof. Ministri & portarij. c. cum ministri. 23. q. 5. & c. cum olim. eod. Qui eligi debeant, vid. in Auth. de defens. ciui. §. ex prouinciāli. §. is qui. Auth. de iud. Specul. lib. 1. part. 4. de execut. Sequitur nunc de litigantibus.

CAPVT II.

De Litigantibus.

LITIGANTES sunt principales & necessarij: vel administri interuenientes seu utiles.

Principales & necessarij sunt, actor, qui in publicis iudicijs accusator dicitur: & reus, qui accusatus: Hęc nomina tamen sæpissimè confunduntur. l. qui accusare. C. de edendo. l. vero. 4. solut. matr. l. 1. de crimine. stelli. tot. tit. C. quand. ciuil. act. præiud. criminal.

Actor est, qui agit & ad iudicium prouocat, apud iudicem competentem rei l. in tribus. de iud.

Nemo autē inuitus agere cogitur. C. vt nemo inuit. cog. ag. l. creditores. C. de pignō. nisi in quibusdā casibus scilicet l. diffamari. C. de ingenu. & manu l. si eō tempore. C. de remiss. pign. l. inancipiorū. de opt. leg.

Prohibentur agere quidam & accusare, vt potentia formidabiles. l. qui accusare. 8. de accusat. item minores viginti annis: paupertas hodie non repellit ab agendo olim secus. l. 10. de accus. nisi in crimine læsæ maiestatis, simoniæ & hæreseos vel si suam suorumq; iniuriām persequātur. l. hi tamen l. Mulierum. de accusat. l. nullus. de Epif. & cler. vide Speculat.

Quandoq; tamen actor tam in ciuilibus quàm criminalibus sibi ipsi ius dicere sine autoritate iudicis

potest. l. i. C. de fal. mon. l. ait prætor. §. si debitorem. de his quæ in fraud. credito. vide latius apud Dd.

De criminibus tribus modis agitur : nimirum accusatione, denunciatione & inquisitione.

Accusatio est maleficij alicuius, ad iudicem ordinarium ad vindictam publicam ritè facta delatio. Duaren. lib. i. disputat. cap. 38.

Accusatio fit, vel agendo, cum inscriptione, vel excipiendo, sine inscriptione & pœna.

Inscriptio est confessio, qua accusator cum designatione loci, diei, mensis & personæ de delicto quæ accusat & ad similitudinem supplicij criminis intentati se adstringit nisi probauerit. vide hîc Vvesenb. de accus. num. 12.

Hodie vix remissionibus vtimur, sed plerunq; ibi accusatur reus, vbi inuenitur. l. i. vbi. de crim. Dd. in l. omnes. de Iust. & iur.

Denunciatio est alicuius crimen ad Superiorem sine inscriptione deferre ; quæ & in casu quando aliquis accusare non potuisset, vtitata est, imò pœnitentia quoq; denunciante, nisi capitale sit delictum potest concedi.

Inquisitio est criminis alicuius atrocis, per Superiorem respectu inferiorum suorum, præcedente à fide dignis fama communi, inuestigatio. l. congruit. l. 3. de off. præf.

Inquisitio est generalis, vel specialis: illic an sint facinorosi: hic an Titius homicida sit quæritur.

Reus est, cum quo agitur, qui si sit privilegiatus in iudicium vocari nō potest. l. magister. de iurisd. om. iudic. vide latius. l. 3. l. 2. l. adoptiu. de in ius vocand. tot. tit. Qui accus. non poss. Absens in criminalibus accusari nō potest. l. absentem. 6. C. de accusat. quod hodie consuetudine non obseruatur.

Interuenientes minus principales sunt aduocati seu patroni caussarum & procuratores.

Aduocatus est qui consilij principalem partē adiuuat: vnde debet esse cautus, sicut in patrocinio fidelis, &

lis, & in iudicio iustus, & à Dd. examinari, & iuramento cōfirmari. l. nemini. C. de Ad. diuer. iud. nec differre litem scienter, nec contra dominum aduocare.

Procurator est, qui alterius negotium in iudicio agit, vel ex mandato vel sine mandato.

CAPVT III.

De questione seu causa iudicij.

AD HVC de personis iudicij: quæstio est res cōtrouersa coram iudice competente eius dirimendæ causa, exposita: Estq; duplex, facti nimirum vel iuris.

Facti quæstio est, cum de facto, de quo nō constat, quæritur, quæ semper est in arbitrio iudicis. l. 1. §. 1. ad S. C. Turpill. l. eum quem. 79. §. 1. de iud. Duaren. lib. 1. disput. cap. 41.

Iuris quæstio est ius debitum, quod in iudicio persequimur, cum constat de facto, de iure vero dubitatur, quæ semper ex legibus & iuris constitutionibus petenda est. d. l. 1. §. 1. Duaren. d. loc.

Ex quæstione profluit actio, quæ est ius debiti in iudicio ritè persequendi

In actionibus considerantur, 1. actiones, 11. processus earum.

Actiones olim impetrandæ erant, certisq; verborum formulis formandæ, ijs omnibus sublati sufficit hodie congruentem aptamq; negotio proponere actionem, etiam nullo certō nomine expresso.

Actiones porrò sunt vel bonæ fidei, in quibus ex æquo & bono iudex æstimare debet, quantum restitui debeat. §. sed istæ. Inst. de action. vel stricti iuris, vel directæ & contrariæ vel vtilis: vel in simplum, vel in multiplex conceptæ. §. sequens. §. omnes. Inst. de action. Alię etiam certum, aliæ incertum petunt. Alię in hæredes, aliæ minus transeunt. §. non autem. Inst. de action. de quibus omnibus vide sup. libr. 1. cap. 23. & 24.

Aliæ præterea ex ciuili magistratus iurisdictione, alia ex prætoria honoraria descendunt, inter quas hodie quoad effectum nihil inte. est.

Quædam rursus Ordinariæ: quædam subsidiariæ & extraordinariæ.

Ordinarias voco, quæ certo modo, forma & solennitate à iure ciuili descriptæ & formatæ sunt.

Subsidiarias autem, quæ à prætore ciuilibus actionibus non extantibus & deficiente obligatione ciuili, in subsidium dantur. l. quia actionū. ii. l. 21. de præscrip. verb. cuiusmodi ferè omnia sunt prætorum remedia. l. & eleganter. §. non solum. cum seq. de dolo mal. l. 2. in causis. de minor.

Actionibus inseruit iudicis officiū: quod est Mercenarium, vel nobile.

Mercenarium est quod ordinarijs actionibus inseruit, & est genuinum vel fortuitum.

Genuinum est, quod deseruit actioni intentæ secundum eius naturam, sicut famulus domino, versaturq; in actionibus bonæ fidei. l. in bonæ fidei. de eo quo. cert. loc. dar.

Fortuitum est, quod non deseruit actioni intentæ secundum eius naturam, sed accidentaliter, versaturq; in actionibus arbitrarijs. §. præterea. ibiq; Dd. Inst. de act.

Nobile est, quod interponitur non iure actionis, & deseruit vt plurimum subsidiarijs extraordinarijs actionibus, item ad ordinandas lites, ad libellos acciprandos vel reiiciendos, &c. l. 1. de assess. l. ita domum. l. alienam C. de procurat.

De vna eademq; re nonnunquam plures actiones concurrunt, quæ est actionum cumulatio. Est igitur cumulatio vnius actionis ad aliam coaceruatio, quæ permixta semper est, nisi prohibeatur.

Prohibetur vero, i. quādo sententia primæ actionis, in secunda exceptionem rei iudicatę parit, exempli sunt in l. fundi. & l. fundum. de exception. ii. prohibetur, quando electione vnius altera tollitur. l. cum filius.

filius §. varijs. de leg. 2. l. q. in hærede. §. eligere. de tributor. action. III. quando altera alteri contraria est. l. i. C. de furt. IIII. si actio altera maior sit. l. per minorem. de iudic. sic criminalls præcedit civilem. l. fin. C. de ord. iud. vid. l. i. C. de appellat. v. si causa petiti sit eadē, vel res petita. vid. Zas. & Dd. in §. fin. minus. Inst. de action. & Cuiac. obs. lib. 8. cap. 24.

CAPVT IIII.

De rei vindicatione.

SPECIES actionum nunc sequuntur.
Actiones sunt Reales vel Personales.

Reales sunt quæ rem vbiq; est, sequuntur: licet in his & obligatio quædam per accidens & supposititiē, vt loquitur Zas. in prin. Inst. de Act. esse videatur.

Vocantur & Reales petitiones. l. pecunia. 178. de verb. sig.

Reales petitiones sunt petitoria, vel possessoria: qui tamen nonnunquam concurrunt. Cuiac. obs. lib. 7. cap. 38.

Petitoria actiones sunt in rei vindicatione, vel hereditatis petitione.

Rei vindicatio est duplex: Rei nimirum corporalis: vel incorporalis. §. æque. Inst. de action.

Rei corporalis vindicatio est duplex: vna, quam Dominus rei habet: Altera, quam habet is qui est quasi dominus, & cœpit rem vsucapere, quæ dicitur publiciana.

Rei corporalis vindicatio domino competit & datur cont. a quolibet possessore, ad rem suam corporalem recuperandam. Olden. clas. 3. act. 2.

Est hæc duplex, Directa vel utilis. Directam habet, qui plenum rei habet dominium, & directum, vt est dominus feudi & Emphyteuseos, &c.

Utilis competit ijs qui vile seu minus plenum rei habent dominium. l. i. si ager veſtig. vt est Vasallus, Emphyteuta, &c.

Publiciana est actio prætoriana, qua rem à non domino nobis traditam, iusta tamen ex causa, bona, & fide, necdum vsuaptam amissa possessione, tanquam nostram ex æquitate vendicamus. Cuiac. obs. lib. 10. cap. 6.

Requiritur igitur hic traditio rei à non domino: vsuaptio incœpta nō completa: & bona fides ex parte accipientis tempore contractus.

Hæc actio competit & vero domino, sicut hæredi iure ciuili possessio bonorum. & item ab intestato. Inst. de bon. poss. Ita Zasius in §. namq; si cui. Inst. de act. quem sequitur ibidem Myns.

Rei incorporalis vendicatio datur de seruitutum iure, vel etiam vt faber asserit in §. æque. Inst. de actionibus, de quocunq; iure incorporali, vt est ius recipiendi decimas, vtendi iurisdictione seu pascuis, vide Ias. in l. si priusquam. num. 3. & 4. de op. nou. nunc. & Dd. in c. prohibemus. de decim.

Hæc vendicatio est confessoria, vel negatoria.

Confessoria est realis, qua agimus contra impedi-entem nos vt iure siue seruitute competente nostræ personæ: vel rebus nostris, ex re aliena, sic dicta quod ad ius confitendum conducatur.

Hæc est directa vel utilis. Directam habet, qui habet dominium directum seu plenum eius rei, cui debetur seruitus, contra dominum directum.

Utilis competit illi, qui habet utile siue minus plenum dominium, siue ius in re, cui debetur seruitus, id est, in prædio dominante: vt est vsufructuarius & c. l. ei qui. de seruitut.

Effectus huius est, vt cesset impedire aduersarius, & iudicis officio interesse, & damnum datum, deinde cautionem de non turbando amplius conuictus præstet: ad quam nolens cogitur captis pignoribus. l. harum. vbi gloss. & l. loci corpus. si seru. vend.

Negatoria est realis, qua agimus, res nostras nō seruire rebus siue personæ illius, qui intendit ius sibi in his competere. Sic dicta, quod ea seruitutem à præ-
dijs

dijs nostris defendamus, id est, auertamus, ideoque priuationem intendit.

Actor hic nō tenetur suam intentionem probare, scilicet suas res liberas esse : quum quælibet res præsumatur libera, donec doceatur seruitus constituta. l. altius. C. de serui. l. cum eo. & l. Imperatores, de seruitutib. & actor agat negatiuè, reus excipiat affirmatiuè. Nisi prius confessus actor fuerit, competisse aduersario seruitutem, vel contumax fuerit. l. si priusquam. de op. nou. nunc. Zas. li. i. intell. cap. 4. vid. Alc. lib. 3. parerg. vid. Dd. in §. 2. que. Inst. de Act. Couarr. lib. 3. Miscell. cap. 23.

CAPVT V.

De petitione hereditatis.

IN iudicio petendæ hereditatis olim centum viri præsidebant. Cuiac. obs. lib. 10. cap. 20.

Petitio hereditatis est iuris ciuilis vel prætorij.

Hereditatis petitio ciuilis est actio vniuersalis, petitorij iudicij, bonæ fidei, quæ quis adita hereditate, petit se heredem declarari, à testato vel intestato, hereditatemque ad se pertinentem, ab eo, qui pro herede vel pro possessore possidet, sibi restitui.

Est autem duplex: Directa, quæ datur contra eum qui pro herede aut possessore possidet. Vtilis, quæ competit aduersus eum qui à possessore rem habet. l. nec vllam. 13. §. quod si. §. item si quis. §. 2. apud Marcellum. de pet. hær.

Datur primo scriptis hæredibus. l. scripti. 9. C. de pet. hær. post legitimis hæredibus ab intestato. l. legitimam. 8. de pet. hær. licet etiam quis omnem hereditarij iuris causam, in iudicium simul possit deducere, non expressq. eo, an ex testamento an ab intestato agat, gloss. & Dd. in l. ult. C. de Codicill.

Qui alio autem titulo, quàm qui ex hereditate fuit possidet, siue singulari siue vniuersali, hac actione nō conuenitur sed rei vend. l. hereditatis. 7. C. de pet.

hæred. l. 4. C. in quibus causis ces. long. temp. præf. argumento l. & non tantum. 21. h. t.

Cum hoc iudicio cumulari potest fam. hercis. iudiciū. l. sed et si. 25. 6. hoc senatus. C. h. t. Rei vëdicatio. l. 1. 6. 1. si pars hæred. ad exhibendum l. si à domino. 388. eod. & remediū. l. ult. C. de ed. D. Ad. toll.

Ex iure prætorio est possessoria hæreditatis petitio, quā imploratus prætor decernit petentibus, qui ex naturali equitate succedere possunt, ex eaq; illis vile dominium, iusq; hæreditarium largitur. l. 1. 2. 3. de Bon. poss.

Hæc petitio est ordinaria, vel extraordinaria.

Ordinaria est, quæ vigore edicti prætoris decernitur, vel à testato vel ab intestato.

À testato secundum vel contra tabulas testamēti.

Secundum tabulas bonorum possess. petunt se admitti ad hæreditatem defuncti scripti hæredes qualescunq; l. 1. si tab. test. ext. intra annum vtilem liberi. l. 4. C. qui admit. ad bon. poss. reliqui proximi intra centum dies viles. 9. ult. Inst. de bon. poss. l. 2. C. qui admitt.

Contra tabulas datur liberis in testamento paterno inofficioso præteritis, non exhæreditatis, vel in supplementum legitimæ, ita tamen, vt legata nihilo minus præstentur, dotesq; conferantur. vid. Cuiac. obs. II. cap. 14.

Hæc actio imitatur actionem iniuriarum. Cuiac. lib. obs. 17. cap. 17. Hac de re fuit & olim actio internecini. Cuiac. lib. 1. obs. 2.

Ab intestato ius petendæ bonorum possessionis iuxta naturalem legitimæ successionis ordinem deferitur proximis semper quibusvis successoribus. vid. l. 2. l. ult. C. vnd. legit.

Primò quidem liberis, tit. vnde liber. Secundo, his non extantibus, legitimis fratribus & agnatis, tit. vnde leg. & ag. Terrio cognatis, qui per fœminas coniuncti sunt, tit. vnde cog. prout quis gradu propinquior, vel ordine successorio in proximioris gradum repu-

repudiantis, vel ex negligentia intra vtilis dies non petentis, succedit. l. 2 l. 4. C. qui admitti. Quarto viro & uxori, S. C. Tertyll. Orphi. Sed hæc de iure veteri, quomodo nouo competat, vide sup. lib. 1. 22.

Extraordinaria prætorie petitione nulla edicti parte certa, vel ab intestato vel testato continetur, sed ex nouis legibus, ex quibus possessio bonorum deferatur, prout quæq; res incidit, extra ordinem datur. §. sunt autem. §. septima. Inst. de bon. poss. vide Cuiac. obs. lib. 4. cap. 24. optime docet hæc Ias. in l. certum. num. 7. vnd. legit.

Sunt & aliæ bonorum possessiones extraordinariæ, vt est Carboniana bonorum possessio, quæ datur dilato iudicio status in tempus pubertatis: deinde quæ ventris nomine tribuitur, cum mulier vteri nomine quem gerit, à prætore in possessionem mittitur defuncti mariti, quæ duæ possessiones nihil iuris habent. Tertio ordinandæ litis gratia possessio, de qua vid. Dd. in l. certum. vnde leg. Vigl. in §. tum autem. Inst. de inoff. test.

CAPVT VI.

De Interdictis.

PETITORIAE actiones huc vsque fuerunt possessoriae sunt Interdicta.

Interdicta sunt formulæ & verborum conceptiones vel interlocutiones quibus prætor aliquid fieri iubebat aut prohibebat, cum de possessione vel quasi, inter aliquos contendebatur.

Interdictum dicitur, quasi non ad perpetuum sed tempus (interim) dictum de possessionibus, donec de proprietate cõfiter. §. 1. Inst. de interd. l. 3. in fin. de lib. exhib. vel quod inter duos dicebatur. §. sunt autem. vel à prohibitione. d. §. sunt. Inst. eod. de differentia interdictorum, edictorum & actionum, vide Cuiac. obs. lib. 5. cap. 17.

Hodie ex interdictis vtilis in factum datur actio.

4. fin. Inft. de interd. ita vt factum simpliciter narretur extra antiquam solennitatem. l. 2. l. 4. C. vnd. vi.

Interdicta personalia quidem sunt. l. 1. §. fin. de interd. Sed tamen in rem, hoc est in possessionem concepta. d. l. 1. Ias. in §. omnium. numer. 6. 7. de act. in Institur.

Interdicta sunt aut adipiscendæ possessionis aut retinendæ, aut recuperandæ. §. sequens. Inft. de interd. non & recuperandæ & adipiscendæ possessionis simul, vt voluit l. 2. §. ult. de interd. vide Cuiac. obs. lib. 4. cap. 11.

Adipiscimur eam, quam nunquam habuimus: retinemus quam habemus: recuperamus, quam habuimus, & à qua excidimus.

Adipiscendæ possessionis interdicta vel hæredi alijue successori dantur, vel locatori hospitij.

Quod interdictum successori datur, dicitur quorū bonorum, & quorum legatorum.

Quorum bonorum sic dicitur à primis verbis editi. l. 1. §. hoc interdictum. Quorum bono. illi concessum, qui ad successionē hæreditariam, æquitate prætoris vocatus, bonorum possessionem agnouit apud iudicem, aduersus eos, qui pro hærede id est nullo titulo occupassent hæreditatem defuncti, vt restitutio rerum hæreditariarum fieret.

Quorum legatorum, vt quod quisque legatorum nomine vel donationis mortis causa sibi relictū, nō ex voluntate hæredis occupasset, id ipsi restitueret vt falcidia deducatur. Cuiac. obs. lib. 10. cap. 28.

Quod locatori datur dicitur interdictū Saluianū, datum domino locanti, aduersus conductores, vt earum rerum possessionem adipiscatur, quæ inuectæ illatæq; sunt in ædes conductas ne defraudetur sua pensione.

Retinendæ possessionis interdicta sunt Vti possidetis, & vtrubi vel vtribi.

Vti possidetis interdictum datur pro earum rerum possessione retinenda, quæ sunt soli & immobiles, aduer-

aduersus molestatore quosuis, qui nos turbât, sic dictum à primis verbis interdicti; cohæret huic superficies: vid. hîc Cuiac. obs. lib. 5. cap. 22.

Continet hoc interdictum quanti interest cuiusq; possessionem retinuisse, nec fuisse turbatum: in super & cautionem de non molestando in futurum. l. 3. §. ult. h. t. l. i. C. eod. Vtiliter & pro rebus incorporalibus competit. Dd. in d. l. i. C. eod.

Vtrubi datur de possessione rerum mobilium retinenda, dictum ab vtrum & vbi, id est, apud quem, de duobus.

Est & interdictum de possessione rerum incorporalium tuenda, vt de itinere actuq; priuato, ne vis fiat quo minus quis vtatur fruatur. l. i. h. t. vel reficiat. l. 3. h. t. de aqua quotidiana & æstiuâ ducenda. Item de riuis, fonte, cloacis priuatis vsurpandis, reficiendis & purgandis. Item de operis noui nunciatione, nisi fiat remissio: de arboribus quæ in ædes vel fundum vicinum propendent rescindendis: de glande caduca legenda: de migrando, vt inquilinus finito locationis tempore domino cedat possess. vacuam: interdictum ne vis fiat ei qui in poss. missus est: de publicis rebus, vt sunt ne quid in loco sacro fiat, ad impediendum vel dedecorandum eius vsum: de locis & itineribus publicis aduersus vsum omnium; ne quid in loco vel itinere publico fiat; ne ei qui locum publicum conduxit vis fiat: quod dicitur de loco publico fruendo: de via publica & si quid in ea factum dicatur: de via publica & itinere publico reficiendo: de fluminibus ne quid in flumine publico ripæ ei fiat vt in flumine publico nauigare liceat: de ripa munienda, vt de damno futuro caueat vel satis det. l. vnic. §. i. h. t.

Recuperandæ possessionis interdictum vocatur vnde vi, quod est hodie vsitatissimum.

Hoc interdictum datur, si quis vi atroci à possessione rei mobilis, siue iustè siue iniustè quem deiecerit, vt non solum possessio vel quasi restituatur, sed etiam

quanti actor sua interesse existimauerit, vi deiectum non esse. l. 1. §. ex die quo. & l. si plures. §. deiectum. de vi & vi armat.

Hodie locupletiora remedia cōpetunt ex l. si quis in tantum. C. vnde vi. quod nō solum de rebus mobilibus, sed & immobilibus datur. §. quia. Inst. de vi bon. rap. 11. Aliud ex lege Iulia, de vi pub. & priuata, de qua sup. 111. ex iure Canonico: spoliatū ante omnia restituendum ob solam spoliationem, quamuis prædo sit. c. 1. de rest. spol. in 6. vltatissimus in hisce est Canon redintegrandæ. 3. quæst. 1. de quo latè Menoch.

C A P V T V I I.

De conditione præiudiciali.

HVCVSQVE de realibus actionibus, prosequamur nunc personales.

Personales actiones sunt, quibus agimus contra personam, ad quid dandum vel faciendum: vocantur conditiones. l. pecuniæ, 178. de verb. sig. l. actio-num. §. in persona. de oblig. & action.

Conditiones hæc vel proficiuntur ex conventionibus seu contractu, vel ex delictis: vel ex vtrisque quæ sunt conditiones generales.

Ex obligatione prouenientes, 1. sunt conditiones præiudiciales.

Præiudicialis conditio dicitur quæ præiudicat alijs quæstionibus, vt decidi nō prius causa status cognita, nequeant: alia ita dicitur ratione præeminentiæ, de qua Paulus in l. per minorem. de iudic. de hac vero in l. ordinata. de liber. caus. Duaren. libr. 2. disput. cap. 2.

Præiudicialis conditio oritur ex statu conditionis, neque personæ, vel ex dignitate.

Præiudicialis de statu, licet de iure personarū tractet, ideoque personalis sit: nihilominus tamen & ius quoddā in personis persequitur. §. præiudicialis. Inst. de act. ita eleganter Oldend. in expli. præiudicial. act.

Est

Est autem vtrinq; directâ hæc conditio, vt nō solum Domino, sed & illi cuius de statu agitur, competat: multumq; differt à rei vend. l. i. de rei vend. qua agitur aduersus tertium qui possidet nostrū seruum.

Præiudicialis de statu est duplex, prout & status, plena, vel moderata.

Plena præiudicialis, liberalis causæ est de seruo: estq; directâ vel vtilis.

Directâ est, quâ dominus cōtendit Titium, qui est in quasi possessione libertatis, id est, qui se gerit pro libero homine seruum suum esse: vel econtra Titius, qui est in quasi possessione seruitutis, agendo aduersus dominum contendit, se esse liberū, quæ propriè dicitur liberalis causâ. tot. tit. D. & C. de liber. causâ.

Vtilis præiudicialis liberalis causæ ex interpretatione legis propter paritatem rationis cōpetit Principibus, comitibus, Nobilibus, alijsq; aduersus rusticos, colonos, adscriptitios, tributarios, originarios, censitos, omniaq; priorum hominum genera, in quibus ius habent: ex diuerso his aduersus dominos.

Præiudicialis moderata est duplex, de libértis, vel de partu agnoscendo, id est, de filiofam.

Præiudicialis de liberto itidem est directâ & vtilis. Directâ rursus duplex, vna quæ datur patrono, qui ex iusta seruitute manumisit; ac libertatis beneficiū cōtulit, aduersus libértum, qui est in quasi possessione ingenuitatis, & negât se esse libértum. vid. sup. libr. i. de libértis.

Altera datur liberto qui se ingenuum dicit aduersus patronum, &c. l. vlt. si libe ing. esse dic. vbi Vlpianus eleganter explicat.

Vtilis ex quadam interpretatione datur hodie dominis, qui rusticos siue proprios homines manumiserunt, hoc est qui rusticis liberam facultatem à prædijs quo velint migrandi, donarunt.

De vasallis vero & clientibus ex consuetudine iudicandum est, prout asserit Olden. in praxi præiudicial. action.

De partu agnoscendo præiudicialis agit de filiatione, estq; similiter vtrinq; directa.

Directa est duplex: prima datur parentibus, qui adserunt patriam potestatem, aduersus liberos, non exhibentes pietatem & reuerentiam, quam debent cum qua concurrit actio ingrati. l. vnica. C. de iniur. Altera datur liberis etiam naturalibus tantum. l. si quis à liberis. §. si vel parens. & §. idem rescriptis. de lib. agnos. aduersus parentes, qui nolunt agnoscere partum ex se procreatum.

Præiudicialis ex dignitate, datur fratri contra fratrem, vel cognato aduersus cognatum, de iure familiæ, dicta quoq; confessoria præiudicialis utilis, contenditque, vt pronuncietur quis frater vel nobilis, vel de familia tua, quæ sententia præiudicat, vt is qui obtinet, ferre possit nomen familiæ & cognationis, possit quoq; uti armis & insignibus nobilium, & sperare feuda, & alias successiones, aliaq; eius familiæ iura usurpare. Bart. eleganter in l. vbicunq; §. interdum. de vent. in poss. mitt.

C A P V T V I I I .

De conditionibus ex nominatis contractibus.

TANTVM de conditionibus præiudicialibus: reliquæ nunc sequuntur.

Ex nominatis contractibus sunt conditiones mutui, commodati, pignoratitia, depositi, stipulationum, empti & venditi, locati & conducti, donationis, pro socio & mandati.

Conditio mutui datur ei, qui mutuo quid dedit, contra recipientem, ad restitutionem rei fungibilis mutuo data, in eodem genere & quantitate: estque directa & utilis.

Directa domino rei datur: Utiles competit ex consumptione, non mutuo dati sed debiti alicuius.

Condi-

Condictio commodati directa commodanti aduersus commodatarium datur & eius hæredem, vt vsu rei commodatæ finito, sibi salua res restituatur cū accessionibus. l. si vt certo. §. vsq; adeo. h. t. Contraria datur commodatario, ad petendum quod sua interest, si res commodata ante vsu expletum, ei auferatur l. ré mihi. 21. in prin. h. t. vel si vitio rei detrimentū passus sit: vel ad sumptus in ré factos refundendos.

Condictione pignoratitia directa debitor soluta pecunia agit aduersus creditorem, vt rem pignoratam reddat, & damnum in ea dolo culpaue sua datum, resarciat.

Contraria datur creditori, si in pignoris cōuentione deceptus sit, aut re aliena data inutili nō sufficienti, aut damnum sumptusue rei gratia fecerit.

Altera pignoratitia huic contraria, datur creditori, ad pignus promissum tradendū.

Depositi conditio est, qua deponens rem custodiæ traditā repetit à depositario vel eius hæredibus.

Conditio ex stipulatu est, quando incerta est stipulatio & ex ea interesse q̃ est incertum, petimus. l. si quis certum. 24. si cert. pet. quando vero certa est stipulatio, tum præcisè præstandum est quod petitur, & vocatur conditio ex stipulatione.

Empti actio datur emptori, contra venditorem, vt post precij solutionem, rem venditam cum omni causa, accessionibus & fructibus, à tempore contractus perceptis sibi tradat. l. Iulianus. §. si Titius & §. offerri. de act.

Venditi actio econtra venditori contra emptorem datur, vt premium conuentum integrum, vel eius residuum sibi solvatur vnà cum vsuris. d. l. Iulianus. §. ex vendito quæ simul cum precio peti debent. l. qui per collusionem. §. ult. de act. empt.

Locati actio datur locatori, pro mercede & damnis culpa conductoris rei conductæ illatis, vel si quid aliud contra legem locationis factum sit. l. 9. §. Iulianus. l. si merces. §. conductor. loc. l. ii. eod.

Conducti e contra datur conductori, pro re cōducta, si ea vti impediatur, siue nō præstentur quæ in lege cōductionis cōuenerant. l. 8. l. ex cōducto. l. si in lege. loc. & cond. nisi suo facto impediatur cōductor. l. sed addes. §. cum quidam. & l. si in lege. §. si domus. h. t. vel fortuito casu. l. contractus. de reg. iur.

Ex donatione, tum demum ciuiles leges dederunt actionem, quando res donata tradita esset: Nudo pacto promissa res non poterat peti. Hodie vero etiam nudo pacto facta donatio necessitatem tradendæ rei donatæ in se habet. Agetur igitur cōditione ex lege, si nudo pacto res donata est; ex stipulatione si stipulatio interuenit. l. si quis. argentum. §. penult. C. de donat. ita tamen v̄t præstari vltra quā possit donator cogi nequeat. l. & hæredib. cum seq. de regul. iur.

Donator reuocans donationem & res donatas, facit id vel actione in factum, cum scilicet lege veteri ea fieri permittitur: vel cōditione ex lege, si noua lex illam cōcedit: vel cōditione sine causa quandoq; . l. i. C. de donat. sub. mod. & l. his solis. C. de rer. donat. quæ tamen actiones in hæredem donatoris nō transcunt. l. ult. §. hoc autem. l. de donat.

Reuocatur etiam inimodica donatio per querelā inofficiosa donationis, qua petitur inimodica donatio rescindi, & pronunciari quod sit inimodica, quæ cōpetit hæredibus, qui sua legitima propter donationem priuati fuerunt. l. si focer. de dot. præleg. & tot. tit. C. de inoff. donat. Auth. de immen. donat. §. fin. in tantum quantum deest legitimæ, nō in solidū. l. liqueat. l. si totus. C. de inoff. donat. Rescissa hoc modo donatione, etiam rei vindicatio competit.

Donata propter nuptias, illis nō secutis, repetuntur cōditione causa data causa nō secuta, cum non præstetur id cuius gratia data sit res. l. fin. de cond. sine causa. l. i. C. de don. quæ sub. mod. quod si osculū interuenerit dimidia tantum pars datorum repetitur. l. si à sponso. C. de don. ant. nupt.

Repetuntur etiam huiusmodi donationes vtili rei vindicat.

vendicat. ex causâ prioris Domini: vel etiam actione ex stipulatu, quæ hic est bonæ fidei. § exactio. C. de rei iux. act. lex enim fingit stipulationem interuenisse. l. vnic. §. rei vxoriæ. C. de rei vx. act. quâ pater habet si stipulatus est, sibi reddi dotē. l. quoties. solut. mat.

Condictio pro socio est vtrinq; directâ, & competit socijs, quoties alterum alteri ex bono & æquo aliquid præstare oportet. l. 52. §. 3. §. idē respondit. p soc.

Mandati actio est directâ & contrariâ: illa tum dē-
mum datur, cum eius qui mandauit interesse cœpit,
cæterum si nihil interest, cessabit, & rursus eatenus,
quatenus interest, dabitur. l. 12. Mand.

Contrariâ competit illis qui mandatum suscepē-
runt, contra mandantem eiusque hæredes, ad reputa-
tiones & omnes impensas, quas necessario & vtiliter
impenderunt. l. 12. & 14. h. t.

CAPVT IX.

De condictiōibus ex quasi contractu.

HÆ sunt actiones ex conuentionibus nomina-
tis: quæ ex quasi contractu profluunt, ex sunt,
i. condictio gestorum negotiorum. i. i. tutelæ.
i. i. i. Additionis hæreditatis. i. i. i. indebiti. v. commu-
ni diuidūdi & familiæ herciscundę. v. i. ad exhibendū.

Condictio ex gestione negotiorum directâ, com-
petit domino rei gestæ, aduersus quemcūq; nego-
tia eius citra mandatum, per se vel per alium admi-
nistrantem.

Contrariâ ei datur, qui aliena negotia vtiliter sine
mandato gessit, aduersus dominum, de eo quod in
rem illius impensum est.

Tutelæ actio est directâ vel contrariâ, & vtraq; vel
directò ex verbis legum, vel ex mente & interpreta-
tione ipsarum oritur.

Directâ pupillo competit, aduersus tutorem fini-
ta tutela, vt reddat rationem suæ administrationis. l.
nisi finita. de tut. & rat. distrah.

Contraria ex prætoris iurisdictione competit. l. i. de cont. & vtil. tut. act. tutori aduersus pupillum quæ repetit si quid in rem pupilli impendit, vel si pro eo se obligauit, vt liberetur. tot. tit. de cont. iud. tut.

Ex interpretatione competens illi datur qui pro tutore pupilli negotia gessit. l. i. §. i. de cont. tut. similiterq; est directa vel contraria.

Ex aditione hæreditatis creditori defuncti vel legatario actio oritur, quæ dicitur ex testamento competens cōtra hæredem, qui hæreditatem adiit, ad debitum vel legatum persoluendum. §. hæres quoq; de obl. quæ ex q. cont. l. i. & 2. vb. Dd. C. comm. de Leg.

Conditione indebiti actor intendit, sibi reddi a reo oportere, quod indebite per errorem soluit.

Communi diuidundi actio competit ijs, qui res particulares, de natura sui diuisibiles, etiam sine societate communes, ex quacunq; causa pro diuiso possident, vt diuisio fiat, personalesq; præstationes refundantur.

Directa actio huius datur soli domino, utilis bonæ fidei possessori.

Actio familiæ herciscundæ datur, vt Gaius dicit, cohæredibus à communione recedere volentibus, ad res hæreditarias inter ipsos iudicis officio diuidendas. Directa quidem ciuili iuris hæredibus: utilis bonorum possessoribus.

In hoc iudicio vterq; dicitur actor. l. i. §. & si h. t. & iudex, vt inter ex descendenti linea hæredes collatio & contributio acceptorum à defuncto fiat, curabit, iuxta tit. de collatio. bon.

In his duobus iudicijs officium iudicis est, vt nihil relinquat indiuisum. l. officio. 26. fam. hercil. & de euictione cautiones interponat. l. in iudicio. 47. d. t. Quæ vero non commodè diuisionem recipiunt alternis temporibus adiudicare debet. l. & puto. 16. h. t. vel licitatione facta, alteri precium addicere debet. l. item Labeo. §. i. fam. hercis.

Quod si pars altera diuisionem detrectet, volenti suam

suam partem adiudicet, alterius sequestret: Poteſt & ſorti rem committere. l. 3. C. Com. de Leg. receptum tamen eſt, vt maior natu diuidat, minor eligat. Gen. 13. Mynſ. obſ. 37. cent. 4.

Ad exhibendū datur illi, qui iuſtū intereſſe præ- tendit, aduerſus quemcunq; poſſeſſorem, qui co- piam exhibendi habet, vt rem mobilem publicè ex- hibeat, quò ſibi experiundi poteſtas fiat. l. 3. ad exhib.

CAPVT X.

*De conditionibus innominatorum**Contractuum.*

SEQVNTVR ex innominatis contractibus con- ditiones.

Ex innominatis cōtractibus nullā compete- bat a- ctio, niſi ab altera parte id præſtitum eſſet, quod in cō- uentionem erat deductū: hodie vero, ex quolibet pācto ſeriò inito, datur cōdictio ex legē, vel canone, ſicuti fit in illis obligationibus, quæ noua aliqua lege introductæ ſunt. l. vnica. de cōdict. ex leg. de quibus infra agemus, quò & hoc referimus.

Præſcriptis verbis actio, eſt ſimplex & nudā ex cō- uentione vti ſcripta eſt petitio, nullo pōſito actio- nis nomine, ad præſtationē eius, quod in ipſam con- uentionē deductū eſt, receptā in ijs cōtractibus, quo- rum appellationes iure civili traditæ non ſunt. l. 1. 2. 3. 4. h. t. vid. l. 13. 15. §. 1. commod. & Cuiac. hīc. Hotoma- in ſua de præſ. verb. con.

Huc pertinet cōditiones. i. cauſſa data cauſſa non ſecuta. i i. ob cauſſam. i i i. ſine cauſſa, ſiue etiam ob turpem cauſſam, quibus tum agitur, quando quod datum eſt, repetere volumus: ſi vero impleri contra- ctum cupimus, licebit agere præſcriptis verbis.

Conditione cauſſa data, cauſſa non ſecuta repe- timus id, quod occaſionē cōtractus innominati, ad alium translatus eſt, nec quicquam inde nobis vicif- ſim præſtitum, alterque dare ceſſat. l. qui ſe. §. vlt. de cond. cauſſa dat. cauſſa non ſecuta.

Condictio ob causam est, quando ob causam futuram honestam aliquid datum est, & postea id non præstetur, cuius gratia facta est solutio.

Condictio vero sine causa; quando ex manifesta obligatione promissi; quid solutum est, quod posterior dies non docuit sine causa promississe & solutum esse. l. ult. de cond. sine causa. Huic similis est conditio ob causam turpem.

C A P V T X I.

De conditione ex alieno contractu.

P O S T conditiones quæ ex nostro contractu sequuntur quæ ex alieno oriuntur. Ex autem sunt. I. Exercitoria. II. Institoria. III. quod iussu. IIII. Tributoria. v. de peculio. vi. de in rem verso, quæ omnes sunt iurisdictione prætoria introductæ.

Exercitoria est, qua agitur aduersus exercitorem, vnum etiam in solidum, in id quod cum magistro nauis in eam rem, cui est præpositus contractum est.

Institoria est actio perpetua, transitoria, qua agitur aduersus præponentem, vnum etiam in solidum, quo satis fiat contractui cum institore ex forma præpositionis inito. l. 18. eod.

Ex iussu competit illis, qui contraxerunt cum illo, cui quid mandatum est, in solidum contra mandantem & iubentem.

Tributoria est, qua pater qui scit filium in peculii merce negotiari, velut extraneus creditor in tributum vocatur. l. 1. de Trib. act. patri tamen distributio permittenda est, qui si non rectè distribuat, datur eadem actio, vt alia tributio fiat.

De peculij actione agitur contra patrem, vel dominum ad implendum negotium, cum filiosam. vel seruo suo initum, quatenus vires peculij patiuntur: Hic deducitur ante quod patri familiae debetur. l. sed si. 9. §. peculium cum seq. de peculio.

De in rem vero actione, agitur aduersus patrem vel dominum, quatenus in rem illorum necessariè vel vtiliter

vtiliter est verſum. l. i. de in rem verſ.

CAPVT XII.

De conditionibus ex delictis.

ACTIONES quales ex contractibus descendāt perſtrinximus; pergemus iam ad illas, quæ ex delictis proueniunt.

Conditiones ex delictis sunt, quibus pœnam pecuniariam, vel corporalem delinquēti infligere contendimus.

Hæ sunt priuatæ vel publicæ. Priuatæ sunt, quibus iniuria priuato illata, cognitione iudicis etiam pedanei & dati, vindicatur. l. fin. de priuat. delict. Duaren. lib. i. disput. cap. 37.

Priuatæ sunt Ordinariæ, vel Extraordinariæ. Cuiac. obs. lib. 8. c. 33.

Ordinariæ sunt, quibus certa pœna præſcribitur, & certa petendi & iudicandi forma obseruatur.

Extraordinariæ sunt, quibus pœna certa præſtituta nō est, sed petitur pro arbitrio iudicis, proq; qualitate commissi delicti, examinatio fieri, & pœna reo imponi, tot. tit. de extraord. crimin.

Publicæ sunt, quæ graue scelus, quod omnes tangit, coram superiori cum mero imperio persequuntur. Duaren. lib. i. disput. cap. 35.

Oriuntur hæ potissimum ex lege, quæ publica iudicia solum constituit. l. i. de pub. iud.

In publicis iudicijs, cuius ex populo agere licet. Inst. in prin. de pub. iud. vide amplius Cuiac. obs. lib. 8. d. cap. 33. & Duaren. d. loc. De pœna quæ petitur his iudicijs dictum est lib. i. sup.

Agere in delictis quidam prohibentur, vt infames. l. qui accusare. de Accus. Item qui nummos acceperunt, vt accusarent. d. l. qui accusare. ob suspicionem calumniæ. l. alij. 9. de accusat. ob paupertatem. l. nonnulli. 10. de accusat. Cuiac. obs. lib. 17. cap. 30. Item ob consanguinitatem quidam. l. propter. 14. l. 18. C. Qui accusat. item qui est reus semel factus. l. is quis. de pub. iud.

Plures tamen simul accusare possunt, vt contra cōmunem, Duaren. lib. 1. disput. cap. 39. asserit. l. si accusatoribus. C. de accu.

Accusari non possunt absentes, licet cōtra illos libellus offerri possit. l. absentem. C. de accus. nec magistratus & legati. l. antepō. de accus. seruus tantum in priuatis actionibus. Plures etiā de vno delicto recte accusantur. l. 1. C. si re. vel accu. mort. Ei tamen qui duos habet reos, tertium accusare nō licet. l. cum rationibus. C. qui accus. non poss. l. 12. §. lege. de accusationibus. vide Cuiac. obs. lib. 6. cap. 12.

Harum actionum quæ causa sit, & requisita, cui, & aduersus quem, & quomodo cōpetant, satis ex lib. 1. liquet: ideoq; hīc obiter tantum illas attingemus.

C A P V T X I I I.

De condictiōibus ex delictis dictorum.

ACTIONES delictorum descendunt vel ex verbalibus vel realibus delictis.

Ex verbalibus prauo videlicet consilio datur actio serui corrupti, quæ est prætoria in duplum. §. in duplum. Inst. de act. aduersus eum qui serui alterius animam dolo malo persuadendo corruptit, vt deterior fieret.

Vtilis corrupti datur patrifamilias de filiofam. suo corrupto: rationem reddit Cuiac. lib. 17. cap. 11. ex l. vt tantum. §. 1. de seru. corrup. Vtilis quoque filiofam. datur, aduersus corruptorem, si parens absens sit, neque hoc nomine agat, vt est communis Dd. sententia.

Vtilis quoq; magistratui de subditis corruptis dari potest.

Ex conuitijs in Deum actio est publica, qua petimus blasphemos in Deum Magos, incantatores aliosue hæreticos, *adversus* & periuros, præcisione linguæ. Boer. decis. 301. num. 1. aliaue pœna arbitraria puniri.

Ex conuitijs in homines, datur actio iniuriarum læsis iniuria, singulis etiam pro sua iniuria, aduersus omnes

omnes iniuriantes etiam singulos. l. 1. §. fin. l. si plures. 34. de iniur. ad certam pecuniæ quantitatem ex æstimatione iniuriæ præstendam. l. ult. vbi Bart. de delict. priu.

Si extraordinariè agitur ex iniuria, est pœna incerta, ex arbitrio iudicis hîsco applicanda. Altera tamen intentata, alteram excludit, argumento l. quod. 6. l. prætor. 7. de iniur.

In hæredes & hæredibus hæc actio non competit. §. 1. Inst. de temp. act. nisi quatenus suo nomine agât.

CAPVT XIII.

De actionibus ex rei peremptione.

SEQVNTVR actiones delictorum ex facto videlicet, ex rei vel interitu, vel læsione.

Actiones ex peremptione, dantur de quasi peremptione, vt de furto. l. 1. de plena & vera peremptione.

Actio furti datur etiam non domino, qui interesse in re furtiuâ habet. §. furti autem. Inst. de furt. furi etiam, si intersit eius ob eam rem, vt probat Cuiac. obs. lib. 16. cap. 30.

Est hæc duplex, vna rei persecutoria, ciuilis, altera vindicta criminalis.

Rei persecutoria est cum pœna, vel sine pœna, vt est ad exhibendum actio, rei vendicatio & condictio furtiuâ; quæ est personalis, ad rem furtiuâ cū infamia, restituendam. §. nec enim. Inst. de actio. quæ aliâs domino nō datur. l. 11 sed nec. de cond. furt. vide Cuiac. obs. lib. 13. cap. 37. & lib. 7. cap. 37.

Persecutoria cū pœna, est actio furti, vel ultra rem, in duplum; vel quadruplū: illic si furtū sit minus manifestum: Hic si manifestum. §. fin. §. dupli. Inst. de furt.

Actio furti criminalis est ad delicti vindictam, quæ olim ad pœnam arbitriariam; non tamen capitalem extendebatur. l. fin. de furt. hodie si furtum quinque excedat solidos, capitalis est: si non excedat, fustigatio. & relegatio decernitur. §. si quis.

quinq; solidos. de pac. tenen. licet cum temperamēto quidam illum §. intelligant Actio furti pro varijs eius speciebus variatur, vide sup. lib. 1.

Ex plena rei peremptione sunt actiones. 1. de Homicidio. 11. de primo capite L. Aquilię. 111. de incendio. 1111. de stupro & adulterio.

Actio de homicidio est publica, qua quivis accusare potest eum, qui cædem commisit, ad vindictam corpori infligendam.

Ex lege Aquilia actio est pœnalis ad æstimationem damni dati & interesse contra eos, qui seruum vel animal brutum occiderunt.

Ex incendio actio incendiaria datur publica. Paul. lib. 5. tit. 3. contra eum qui dolo malo incendium excitavit, ad pœnam corporalem: si culpa ad præstationem vicinis damni dati in duplum. l. penult. de incend. ruin. Exod. 22. 6.

Adulterij accusatio competit contra coniugem adulteram ad pœnam hodie corporalem.

Accusatio hic cōpetit. 1. coniugi. 11. cognatis. 111. Extraneis. vide Cuiac. obs. lib. 6. cap. 14. 15. & 16.

Mulieris adulteræ accusatio cessabat olim constante matrimonio, nisi maritus antea lenocinij convictus, manifestam adulteram in matrimonio retinisset. l. constante. de adult. l. 2. C. eod. l. domum. 8. de adult. Si vero diuortium fecerit maritus vtrò, tum ei primò deinde patri mulieris currunt à die diuortij 60. dies vtiles. l. 2. §. fi. l. 4 l. pater. 30. de adult.

Post vero 60. hosce dies extranei, in quibus quoque maritus, & pater, vt extranei intra quatuor mēses vtiles admittuntur. l. 4. §. 1. de adult. qui coniuncti 60. diebus, efficiunt 6. menses, inter quos mulier accusari potest, nisi quinquennij præscriptio ex die cōmissi criminis præterierit.

Quod ad 60. dies attinet, vix eorum habetur hodie ratio, quia maritus sine crimine lenocinij vxorem adulteram retinere potest. l. 2. l. mariti. de adult. argumento Auth. sed hodie. C. de adult. ideo hodie &
con-

constante matrimonio accusatio instituitur, vt est communis sententia: saluis tamen mulieri exceptionibus, præscriptionis & alijs iuribus. vide Cuiac. obs. lib. II. cap. 6.

In hoc crimine & domesticum testimonium admittitur. l. consensu. §. si ex plagis. C. de repet. l. 3. l. in adulterijs. 32. C. de adult.

Maritus hic sine calūnnia ab accusatione desistere potest. l. iure mariti. 6. l. quamuis. C. de adult. In lenocinio olim ad pœnam eandem, quæ adulterij agebatur. l. 2. l. qui domum. 8. de adult. quæ erat relegatio aut deportatio. l. auxilium. 38. de minor. Hodie in mangonibus & lenonibus est vltimum supplicium. §. præconisatus. Auth. de re non. in reliquis arbitraria. l. 1. §. sin puero. de extra. crimin.

CAPVT XV.

De actionibus ex lesione rei.

ACTIONES ex peremptione ita fuerunt: quæ ex læsione rei sunt succedunt: Harum quedam potissimum Rempub. attingunt, quædam vero eius membra. Prioris generis sunt actiones ex lege Iulia læsæ maiestatis. II. ex corruptione Annonæ & gratiæ captandæ.

Actio læsæ maiestatis est publica, ad vindictam, & datur contra turbantes pacem publicam, & hostes principis seu totius imperij Romani, de cuius processu & pœna vid. latius Geil. in tractatu de pace pub. lib. I. & 2.

In corruptione annonæ agitur ad pœnam arbitriam. l. 7. §. vlt. ad L. Iul. repet. quæ etiam ad mortem extendi potest. §. item. Inst. de pub. iud.

Actione qua agitur de crimine L. Ambitus & repetundarum, qualis pœna petatur, vid. sup. libr. I.

Ex delictis in membra Reipub. commissis sunt, actio de vi priuata & publica. actio ex L. Aquilia, ex crimine effractionis, concussionis, conuenticulorum.

illicitorum ex falsi & plagij crimine.

Ex delictis alienis porro sunt actiones si quadrupes paup. fecit. dicat. de his qui deiecer. vel effud. actiones noxales furti, aduersus nautas caupo. stabula.

Ex innominatis delictis est actio Stellionatus, & de dolo, quarum requisita vide lib. I. sup.

C A P V T X V I.

De conditionibus generalibus.

CONDITIONES speciales tam ex cōtractuum quam ex delictorum obligatione enumerauimus: nunc ad generales conditiones, quæ dantur ex contractus & delicti obligatione indistinctè, progrediendum est.

Conditiones generales sunt, quæ ex omni obligatione contractus vel maleficij, &c. competunt. l. certi. 9. si cert. pet. ibiq; Zas. l. de cond. tritic.

Excipiuntur tamen actiones locati, commodati, depositi & pignoris, in quibus possessionem & proprietatem retinemus. l. rei. commod. l. non solet. Locat. Propriæ autem rei conditio nulla est, nisi in re furtiua. l. in fin. de condit.

Generales conditiones sunt duplices, conditio certi nimirum, & triticaria.

Conditio certi solum competit, cum quid certi est in obligatione.

Certū vocatur, cuius species vel quantitas in obligatione demonstrari potest. l. certum. si cert. petat.

Triticaria conditio competit, quando propter pecuniam non solum res certæ, sed etiam incertæ, tam mobiles quam immobiles, tam quoad proprietatē, quam quoad possessionem, sunt in obligatione. l. I. de cond. tritic. ita ut iudicis arbitrio ipsarum rerum æstimatio fiat.

Nomen habet à Tritico, quo omnes fruges vetustas appellabat. l. triticum. de verb. oblig. vid. Cuiac. in parat. h. tit.

CAPVT XVII.

De extraordinarijs Actionibus.

AB SOLVTIS actionibus Ordinarijs, peruenimus nunc ad extraordinarias.

Extraordinariæ actiones sunt, quæ iure communi non comprehenduntur, sed extra ordinē certa negotiorū vel personarum genera, quibus remedio aliquo subueniunt, respiciunt.

Harum duo sunt genera: Quædam enim, licet extra ordinem, tamen ex iure communi dantur: quædam ex facto vel priuilegio.

Primi modi sunt, quibus subuenitur, quando vel iure ordinario alicui non est consultum, vel non ita facilē & commodē prospectum: vt sunt remedia quæ rescindunt damnosas obligationes, iuraq; amissa recuperant, vt restitutiones in integrum, ob metū, dolū, infirmitatem, minorem ætatem, absentiam. l. 1. §. dixerit. de publican. vel quæ plenioribus remedijs ius ordinarium adiuuant. d. l. 1.

Secundi modi sunt illæ, ex quibus datur actio in factum, ex ratione æquitatis, vel priuilegij alicuius in facto eminentis officio iudicis de hoc extra ordinem implorato, cum ratio facti nullam nobis causam agendi actione ordinaria præbet. vid. Zas. in intellectu. libr. 2. vbi hæc latius explicat.

Atque hæ sunt actiones veteri iure introductæ; quibus velim coniungi, quæ nouo iure sub noua forma sancitæ sunt, quas vocamus conditiones ex lege, quod in his agatur ex nouæ legis præscripto.

Harum exempla sunt passim in iure. l. diffamari. C. de ingenu. & manu. c. 1. de pactis. vbi ex quolibet pacto exactio datur. l. si quando. C. de in offi. testament. Huc refer actionem fractæ pacis publicæ, de qua Geil lib. 1. de pac. pub. vid. sup. lib. 1.

Exceptiones, quia in ipsis actionibus vel acquirendi modis continentur, vnde alia dicuntur exceptiones empti & venditi, erroris, non numeratæ pecuniæ, &c. addere actionibus superuacaneum duxi: Addendum tamen est, ex præscriptione nullam nobis oriri actionem sed tantummodo exceptionem. l. emptio- nis. C. de præf. 30. vel 40. ann. Est enim præscriptio affecta aliorum acquirendi modorum, vnde merito & titulus de præscriptionibus in D. inter exceptiones refertur.

Varijs autem appellationibus exceptiones nominantur, de quibus Cuiac. lib. 5. cap. 34.

C A P V T X V I I I

De processu iudiciorum: & primò de Citatione.

HÆ igitur sunt actiones, quæ veniunt in iudicium: sequitur earum processus.

Processus iste est modus & forma rite tractandarum actionum, iure scripto tradita, aut consuetudine obseruata: Estq; vel ordinarius & sollemnis, vel extraordinarius, minus sollemnis.

In processu ordinario, quædam sunt generalia: quædam specialia.

Generalia sunt, quæ in quacunq; iudicij. parte adhiberi & exerceri possunt, vt sunt. I. citatio. II. contumacia. III. procuratoris cōstitutio. IIII. satisfactio. V. Dilatio. VI. sequestratio. VII. libelli emendatio. VIII. exceptiones de legitimatione personarum, loci & inepti libelli. IX. probationes. X. iuramentum calumniæ. XI. reconuentio.

Citatio est rei, vel omnium quorū interest à iudice ad se vocatio.

Citatio regulariter hæc in se continere debet. I. Nomen citantis iudicis. II. Nomen eius qui vocatur. III. Nomen illius ad cuius petitionem fit citatio. IIII. causam propter quam fiat citatio. V. locū idoneum

neum

neum ubi compareat. vid. Geyl. lib. i. cap. 48. num. 5. 6. 7. 8. 9. & c. & seq. 4. cap.

Citatio alia est peremptoria, alia dilatoria. Peremptoria est, quæ in se particulam peremptoriæ, & tantum temporis quantum tres aliæ citationes cōtinet: ita dicta quod per eam cōtumacia citati perimitur, & conuincitur; vide l. ad peremptorium. cum l. sequ. ibiq; Bart. de iudic. Duaren. lib. i. disput. cap. 7.

Priuata citatio est verbalis, vel realis.

Secundò citatio est priuata vel publica.

Verbalis fit viua voce vel literis: Viua voce nimirum in faciem, vel ad dōmum rei per notarium vel nuncium. l. cessante. C. quom. & quan. iud. Literalis est cum quis literaliter à iudice citatur.

Realis citatio est, quando reus personali captura ad iudiciū ducitur, quæ solum à maiore iudice discernitur: fit hæc dupliciter & quidē in civilibus causis, tum demum, quando reus facta litis pendentia vocatus legitimè, noluerit comparere. l. consentaneum. l. quomod. & quand. iudex. vel si fugæ periculum subfit: in criminalibus causis est prima. §. si vero quis. Auth. vt nulli iud. coll. 9.

Publica citatio fit per edictum, vel per clamorem.

Per edictum citatio, est publica denunciatio iudicis reum ad iudiciū vocans, domini rei, curiæ, vel valuis ecclesiarum affixa.

Hæc tantum in casibus necessitatis recepta est, quando videlicet alio modo quis citari non potest, quia citationes edictales sunt à iure cōmuni exorbitantes. Tum igitur locum habet, quando quis per se vel per alios efficit, ne citatio ad se perueniat vel latet vel non tuto loco degit, vel longinquo aut varijs. Geyl. lib. i. obs. 57.

Per clamorem seu buccinam publicam tribus fit diebus, vide Cuiac. obs. lib. 7. cap. 15. & 16.

CAPVT

De Contumacia.

CONTUMACIA est erga iudicem commissâ inobedientia, eorum qui terna citatione, vel vnâ peremptoria vocati, in iudicium non veniunt, nec se excusant. l. tres. C. quom. & quâ. iudex. vel quocunq; modo iudicis iubentis mandato nō obediunt.

Est autem duplex cōtumacia, vera vel præsumpta. Vera, quæ sit testatō & expressē.

Præsumpta, vbi quis dicit, se venturum, non tamen venit.

Pœna contumacis actoris est, vt reus aut absolutio- nem à citatione petere, aut in contumaciâ actoris li- tem contestari, & in causâ procedere possit, ita vt la- ta sententia, actor nullum régressum habeat. l. prope- randum. C. de iud. Geil. lib. i. obs. 59.

Citatus iure veteri si nō confestim iret, & vocantē sequeretur, obtorto collō ab eo ducebatur. Duaren: lib. i. disput. cap. i. & Cuiac. obs. lib. 10. cap. 10. & lib. 7. cap. 17. nisi satisfatione se liberaret.

Si reus contumax est, actor tria remedia habet. i. procedere potest in causâ principalisq; ad decisio- nem causæ. ii. Ad pœnam Banni agere potest. iii. Nisi veniat & purget mōram ad decreti primi inter- positionem. l. 2. C. qui potio. in pign. Cuiac. libr. 10. cap. 31. quæ vocatur pignus prætorium.

Prætorium igitur pignus est, quod prætor ex cōtu- macia rei decreta actori possessione bonorum credi- ti seruâdi causâ inducit. tot. tit. C. de prætor. pigno. Cuiac. lib. 5. cap. 30.

Decretū hoc est primum vel secundū. Primū ple- runq; quasi possessionem creditori, possidenti con- fert. l. possideri. §. fin. l. Fulcinus. ex qu. cau. in poss. l. si duo. vti possid.

In actione quidē personali, ante litis cōtestationē actor in quasi possessionē bonorū, pro modo debiti declarati mittitur. l. cū proponas. C. de bon. auth. iud. possid.

possid. tamen pignoris fructus vel pretium eorū seruabit, nō re vtetur. d. l. Fulcinius. ex quib. cau. in possess. Quid in conditionali debito obtineat, vide l. 6. in possess. & l. penult. quib. ex cau. in possess. eat. & Cuiac. lib. 10. cap. 32.

Post litem cōtestatam missus in possessionē, verus nondum est possessor, & reus intra annum veniens super proprietate non possessione auditur.

In actione vero reali, ante litē cōtestatā, actor nō potest petere, vt sententia feratur. d. l. properandū. C. de iud. Sed summam ex animato negotio, in verā possessionē rei petitæ, mittendus est, & tunc anno elapso, reus nō auditur. vid. Specul. Post acceptum vero iudicium, si constet de causā, sententia fertur, nec veniens auditur, si non liquet de causā, tantum illi possessio, saluo proprietatis iure, adiudicanda est. Geyl. lib. 1. obs. 60.

Secundum decretum interponitur anno elapso à tempore primi decreti interpositi, post citationē nouam, propter maiorem & continuatam contumaciam, ita vt iam in personalibus etiam vera possessio tribuatur actori.

In hoc iudex imploratur, vt iuratos mittat, qui rei possessæ inuentarium conficiant, & æstimationē redigant in actis, & in solutum res detur, vel venditio eius decernatur: si autem minus datum sit, reservatur illi ius in reliquis futuris bonis debitoris. vid. l. fin. C. si in causā iud. pig. ca. sit. & l. ult. §. penult. C. de iure domi impetr.

Auditur tamen reus cōtumax ante venditionē vel dationem in solutū, si restituit litis expensas, damna & interesse actori. l. sancimus. C. de iud. Auth. qui semel. C. quo. & quan. iud. vide exceptionem in l. si finita §. postea. de dam. infect. & l. is cui. de act. & oblig. & Speculatorem.

In actione reali qdē, vbi quæritur de iure dominij, omissio hoc decreto, sententia fertur. l. ex diuerso, de rei vend. vide Zasium in intell. lib. 2.

In hoc autem prætorio pignore nõ est potior qui missus est; sed æqua creditorũ omnium qui missi sunt, erit cõditio. l. is cui. §. si plures. vt in poss. lega. l. cum vnus. de reb. iud. auth. possit. Cuiac. lib. 9. cap. 37.

Accusator, si cõtumax inueniatur, tum citatus per tria edicta peremptoria, neq; veniens, extra ordinem punitur. l. qui crimen. C. qui accu. non poss.

Accusatus cõtumax & absens, accusari amplius nõ potest. l. absentem. 6. C. de accus. l. 5. de poen. sed bona eius annotantur & post annum publicantur. l. 1. & l. 2. de requ. rei. vide Auth. vt nulli iud. lic. hab. loc. ser. §. vlt. vbi hoc correctum videtur: hodie in Banni pœnam declaratur cõtumax, de qua re Geil. libr. 2. de pac. pub. vel pro confesso habetur, & condemnari potest. Mynsing. obs. 2. 88.

Post annum vero si veniat se defensusus, auditur super crimine, bona vero nõ recuperat. l. 1. §. fin. l. fin. C. de requ. reis.

Veniens autem, custodiæ tradendus est; ex qua causam dicat, ne elabi possit. l. fin. C. de accus. præsertim si notorium sit crimen, vel si cõfessus sit, aut de grauissimo crimine aliquo accusetur. l. 3. carceris. & tot. tit. de custod. reorum.

C A P V T X X.

De constitutione Procuratoris.

CONSTITVITVR procurator per mandatum ab vtroq; tam actore quam reo.

Constituuntur vero quidam procuratores necessario, vt illustres l. penul. cum Auth. seq. C. de procurat. filiusfam. in iudicio iniuriarũ. l. filius. 8. de pcu. l. nõ eo. 14. C. eod. Mulieres nõ nisi in certis casib⁹ admittuntur, videlicet si litē agunt suā, Paul. lib. 1. tit. 2. vbi Cuiac. vel si nullus sit qui pro ijs agat. l. scēminas. 4. de procu. 2nt si p parētibus, liberis, &c. agant. l. 3. de libe. caus. Miles si rē suā. l. filius. §. veterani. de pcu. Mutus & surdus sēmp phibentur. l. mutus. 43. de procurat. vt & infames. §. vlt. Inst. de exce. vid. Paul. lib. 1. tit. 2.

In

In criminalibus actiōibus procuratores cōstitui possunt, in quibus supra relegationem pœna imponi nō potest. l. i. an per alte. caus. app. nisi absentix causa quis defendatur. l. absens. de procurat.

Procurator eiusmodi datus alium substituere non potest, nisi post litem contestatam.

Personæ coniunctæ etiam sine mandato pro propinquis agentes admittuntur. l. sed hæ personæ. iudicatum solui.

Quando & quomodo procurator reuocari, aut ipse mandato renunciari possit. vid. apud Geyl. lib. i. obs. 46. & sup. lib. i.

CAPVT XXI.

De Satisfactionibus.

Satisfactio est, quando ita aduersario nostro, iubente prætore cauemus, vt eum hoc nomine securum faciamus; in criminalibus quidem & de refarcienda iniuria. l. 3. C. de his qui accus. poss.

Satisfactio alia est realis, quæ datis fideiussoribus, aut pignori; alia verbalis, quæ fit cautione iuratoriæ per iuramentum. l. fin. qui satisfd. cog. vel cautione simplici, nuda scilicet promissione. l. 61. de verb. sig. l. 2. C. eod. Iurato promittunt quidam ob dignitatem. Nouell. 52. de exhib. reis. Nouell. 112. de Litigios. Alii propter necessitatē; qui videlicet idoneos fideiussores non possunt inuenire. l. fin. qui satisfd. cog. l. non cogendum. 45. de procu.

Actor satisfabit de expensis, de perseuerando in causa usq; ad finē litis, de se præsentando. l. i. si quis in ius vocatus. & sistendo in eo iudicio ad reconueniendum, de non offendendo, dilapidando, &c. l. si fideicommissum. l. in omnib. 41. de iud. l. 38. pro soc.

Reus de expensis. Auth. generaliter. C. de Episc. & Cler. rem ratam haberi, si procurator satisfdat, tit. ré rat. hab. iudicatum solui. Cuiac. obs. lib. 10. cap. 39. Itē rem pupilli si administrat saluam fore. vid. Speculat.

Cautio etiam in legato sub conditione relicto in-

reponitur à legatario vt conditio impleatur, quæ vocatur cautio Mutiana, quæ in contractibus locum non habet. Cuiac. obs. lib. 14. cap. 32. & lib. 15. cap. 10.

C A P V T X X I I .

De Dilationibus.

Dilatio in genere, est temporis in causa prorogatio, ministerio legis vel hominis data. Differentiam inter dilationem, & prorogationem in specie tradit. Cuiac. lib. 7. cap. 16.

Dilatio à lege data sunt feriæ: quæ sunt dies, quibus ius non dicitur, nec sui potestatem iudex facit, olim dicti nefasti. Feriæ solennes seu ordinariæ sunt, vel repentinæ seu extraordinariæ. Ordinariæ rursus sacræ sunt, diuini nimirum cultus gratia institutæ: vel Honorariæ in honorem Principis: vel Necessariæ quas necessitas ad fructus colligendos inuenit.

Extraordinariæ seu Repentinæ sunt, quæ ex arbitrio iudicis ex varijs causis indicuntur.

A iudice ex instantia partis dati termini prorogatio impetratur, quæ non conceditur, nisi eum solennitate legali, vt petens primo iuret se non dolosè talem productionem petere. Geyl. lib. 1. obs. 91. num. 5. cum seq.

Alia porro est dilatio conuentionalis, quæ fit partium consensu in siue extra iudicium.

C A P V T X X I I I .

De Sequestratione libelli, emendatione, & reliquis exceptionibus, falsi procuratoris, susceptione iudicis, &c.

Sequestratio est rei controuersæ, & litigiosæ apud sequestrem, à iudice facta depositio, in id vt neutri procedat possessio.

Sequestratio tantum in certis casibus conceditur, videlicet si litigetur de re nobili, & is qui possidet, de fuga suspectus sit: si periculum dilapidationis subsit: si inter duos, pluresve de possessione controuersia sit,

fit, & res ad arma spectet: si quis nolit cauere de bonis conferendis. l. 1. §. iubet prætor. de collat. bon. l. 5. §. 1. vt leg. nom. cau. vide li. 1. c. de deposito. (nens.

Libellus est brevis scriptura actoris intētionē cōtinentis. Emendatio libelli, est errorem in eo seu mendum tollere, remanēte substantia libelli. l. actorū. de re iudic. quæ fit superflua refecando, concisa addendo, & mutilata supplendo, confusa distinguendo & obscura declarando, vsq; ad sententiam §. sin minus. Inst. de Act. vid. Costal. in l. quæsitum. de Pecul. & Dd. in d. §. si minus. Exceptiones loci & iudicis suspecti, si causa suspicionis de nouo emergat. Geyl. l. 1. obs 33. nu. 11. falsi procuratoris & illegitimi, inepti libelli, omni tēpore opponi possunt, sicut & condemnatū non tenere soluere ad 4. vsq; menses, & pacti de non petendo: quia retro iudicium nullum reddunt. vid. Speculat.

CAPVT XXIV.

De Probationibus.

Probatio rei dubiæ iudici facta demonstratio affirmanti incumbens.

Probatio est arbitraria, vt quantum illi tribuendū sit à iudicis pendeat arbitrio l. 3. §. tu magis. de testib. In criminalibus plenissimæ, & luce meridiana clariores imponuntur ei qui allegat, aut dicit. l. 2. l. 5. l. verius. 12. de probat.

Secundum probationes & allegata iudex, non secundum conscientiam suam iudicabit. l. illicitus. §. veritas. de offi. præf. vbi Dd. Cuiac. obs. li. 12. c. 19. & si aliter rem se habere sciat, testis officium assumet, iudicis deponet. vt Cuiac. d. loc.

Probationes sunt duplices, Artificiales, vel Inartificiales. Duaren. lib. 1. disput. cap. 7.

Artificiales sunt, quæ ex ipsa causa sumuntur, quæ pro rei natura quandoq; validiores, quandoq; infirmiores sunt: Inartificiales sunt ecōtra, vt præsumptio vel testimonium.

Præsumptio est duplex, iuris vel hominis. Iuris est, quā ipsa lex approbat; quæ est plena vel semiplena.

Plena est iuris & de iure, quæ nō admittit probationē in cōtrariū. l. antiquæ. C. ad S. C. Velleia. Semiple na ecōtra. l. cū de indebito. de præsumpt. & pbat.

Hominis præsumptio est coniectura verisimilis, cū alijs probationem faciens. l. rationes. l. instrumenta. C. de probat.

Testimonium est testatio veritatis asserendæ gratia facta: estq; alienum, vel proprium. Alienū fit testibus vel instrumentis.

Testes sunt, qui ritè veritati testimoniū perhibēt, vocāti citationē iudiciali, sumptibusq; producētis. l. quoniam. de testib. Geyl. lib. 1. obs. 99. cū securitate & saluo conductu.

Testes etiā inuiti pœnalib. mādatis testimoniū dicere super re petita coguntur. l. 3. §. exhibere. de tab. exhib. tit. de testib. cogēd. Geyl. lib. 1. obs. 100. inuitus tamē nemo cogitur in patronum, sobrinum, vitricū, vxorem & virum eorumq; liberos testimoniū dicere.

Testibus aut iniuratis non creditur. l. iurisiurandi. C. de testib. neq; si sciētis suæ causam adferre nō possunt. l. solū. ubi Dd. C. de testib. Geyl. lib. 1. obs. 101. neq; si sup auditione testētur. Cuiac. obs. li. 3. c. 26.

In omni causā duo testes, sufficiunt, nisi lex plures requirāt. l. vbi. de testib.

Testimonium quidā dicere prohibentur: propter vitiū animi, vt furiosus, infans. l. 3. §. pen. de testib. Propter morbum corporis, mutus, surdus, cæcus, Minores, &c. Item aduersus tabulas vel instrumenta quæ subscriptionem habent, vt probat Cuiac. lib. 13. cap. 38. Lege prohibentur damnati publico iudicio. l. 3. §. pen. h. t. detenti in custodia & qui pecuniam ideo acceperunt. d. l. 3. mulier in testamento, excōmunicati & suspecti vel propter inimiciā vel amicitiam.

Testimonia testiū publicari debēt, & copia ei cōtra quæ producuntur exhiberi, vt cōtra psonas testiū, vel eorū depositiones excipere possit. Geyl. li. 1. obs. 105.

Examē testiū quādoq; alteri committit: vbi literæ mutui cōpassus, articuli reprobatorii, interrogatoria generalia & specialia.

Examen

Examē testium cōmittitur à iudice probatis & idoneis Notarijs, vel cōmissarijs, qui exēplo Danielis singulatim eos examinabūt, monebūt quoq; ne falsum dicāt testimoniū, vel ipsissima testiū verba aīnotabūt.

Cōmissarius iste nominib. testiū acceptis, ad petitionē partis alterius citabit eū contra quē producunt testes, & cū illa citatione trāsmittet copiam articulorum producentis, ad faciendā interrogatoriā. 2. Nomina & cognomina testiū. 3. copiā cōmissionis suæ.

Literæ mutui cōpassus sunt, quādo in subsidium iuris, testis qui sub alieno territorio degūt, citādī sunt, vt tum iudex scribat isti iudici, vt eos secundum formam & stylum loci illius recipiat & examinet, vel mittat ad scribentis territorium. Geyl. obs. I. obs. 96.

Articuli reprobatorii sunt; qñ dicta testiū, vt ambigua, obscura, incerta, mutilata vel falsa, aliena & cōtraria, vel ipsi testes, tāquam minus sufficiētes vel prohibiti reijciuntur, vt si inops mentis, si seruus, si coniunx, si vasallus, & similes.

Interrogatoriā sunt quæstiones, quas pars fieri vult sup negotij circūstātijs testib. cōtra se inductis, q dant ad instructionē examinatorū. vid. Duar. lib. I. disp. ca. 43. vide Vvesenb. in Qecon. tit. de interrog. action. & formant principalitēr circa personas & dicta testiū.

Circa personas, an testis sit seruus, an liber, an infamis, an periurus, cuius ætatis, diuitiarū, cognationis, familię, studiorū, &c. l. 3. de testib. Circa testiū dicta, vt si de loco, tēpore, & de certitudine causæ, & similib. interroget. vid. pecul. latius de his. Has quæstiones iudex corriget, superfluas resecādo, & necessarias supplendo. l. vii. C. quæ def. adu.

Instrumentum est scriptura in chartis vel mēbrana confecta fidem contentorum in iudicio faciēns.

Instrumenta sunt publica vel priuata. Publica sunt, quæ à personis publicis conficiuntur. 4. sed et si. Auth. de instr. caut. & fid. l. rationes. 6. l. 5. C. de probat. vel à Notario, in quib. requiritur, facti cōmissio, vt sit rogat⁹ à partib. 4. nos autem. Auth. de tabel. Super re licita,

Rei intelligētia & cognitio: Testiū saltem triū præsētia & rogatio. §. vt ergo. Auth. de Tabel. Vt praponať nomē Imper. Auth. vt prapōn. nom. Imp. Ann^o, dies & loc^o negotij. l. cū tabernā. §. i. de pign. In fine signū & symbolum Notarij cum subscriptione. vide Spec.

Instrumentum eiusmodi Notarij; vel est prothocollum siue Imbreuiatura. §. fin. Auth. de Tabell. vel Authenticum & originale, quod ex Summariaria Prothocolli notatione rem dēducit: vel transumptum, & ex authentico descriptum.

Secundo conficiuntur instrumenta à Magistratu, vel à priuato. Illic si sigillo publico signata sint, vel publica auctoritate promulgentur. l. 2. publicati. C. de Testam. & l. 18. eod. Auth. si qua. C. de Ep. audient; in quibus neq; testes neq; subscriptiones illorum requiruntur. l. scriptura. Qui pot. in pig. l. omniū. 19. C. de Testament. l. in donationib. C. de donat.

Priuata instrumēta: Sunt rationes & inuētaria priuata: Ἀποχαι καὶ ἀντίποχαι. l. rationes. 6. de prob. l. fin. de iure deli. l. publica. de pos. Hęc cōtra scribentē tantū, nō pro ipso probāt, nisi sigillo partiū, vel subscriptione earum confirmata sint. vide Geyl. lib. 2. obs. 20.

Proprium testimonium sequitur: quod est iurātū, vel iniuratum: Illud iuramentum hoc cōfessio dicitur.

Iuramentū est inuocatio nominis diuini, ad cōfirmandā iurantis fidē, vt si non verum dicat pœnā à seipso impositam sustineat. vid. Myns. obs. 17. Centur. 1.

Iuramentum hoc iudiciale dicitur, delatum scilicet à iudice in causis dubijs, propter inopiam probationis, tum quando semiplene probatum est in civilibus, non in criminalib. Dd. in l. admonendi. 31. de iure iuri. l. accusare. C. de edend. Duaren. tamen contendit ob semiplenam probationem, huiusmodi iuramentum non deferri debere, lib. 1. disp. cap. 33.

Hoc iuramentum tantū obtinet vim probationis non transactionis, vt reliquæ species de quib. sup. li. 1. dictum est. Itaq; hic sententia opus erit, nec obtinebit. l. sub prætectu. C. de transact. sed causa reuocatur

tur

et repertis nouis instrumentis. l. fin. C. ad L. Iuliam
de Adult. l. si prætor. 75. §. Marcellus. de iud. l. 1. 2. 3. C.
si ex fals. instru. allegat.

Confessio est testimonium proprium iniuratum,
non factum errore. l. 2. h. t. nec de re natura impossi-
bili. l. confessionib. 14. de interrog. actio. l. neq; de re
incerta l. 6. h. t. sed cum causæ redditione, & sciētia.
Confessio est spontanea, vel extorta. Spontanea est
Iudicialis, vel extraiudicialis, quæ minus efficax.

Extorta est, quæ sit tormentis, ad veritatem elicien-
dam, tantum in criminalib. l. 1. l. 8. de quæstion. tum
quando aliter veritas haberi nequit. d. l. 8. & quando
multis indicijs oneratus, & penè conuictus est reus.
l. 18. §. 1. l. fin. de quæst. De modo habendæ huius quæ-
stionis, vide hic apud Dd.

CAPVT XXV.

De Iuramento calumniæ, reconuentione & interuentione.

Iuramentum Calumniæ est, cum quis iussu iudi-
cis. l. de pupillo. §. qui opus. de op. no. nunc. iurat se
bona fide, non animo calumniandi agere, vel respon-
dere, & quod sibi lis quam suscepit, iusta videatur, &
quod interrogatus verum respondere, nec quicquā
in fraudem corrumpendi animi alicuius gratia dede-
rit, nec dare velit. l. 2. C. de iuram. Calum.

Nolens iurare causa cadit. l. 2. C. de iuram. Calum.
& si exactum sit, neq; præstitum, processum in Came-
ra vitiat Geyl. lib. 1. obs. 84. & 87.

Procurator ex officio datus iuramentū Calumniæ
præstare cogendus nō est. Geyl. li. 1. obs. 88. nu. 3. cæte-
ri vero Procuratores non solum in domini sed & in
suam animam iurare cogendi sunt.

Reconuētio est apud causæ iudicē actoris licet sit
diuersi fori, iuris experiūdi gratia in ius vocatio. l. cū
Papin. & Auth. & frequēter. de sent. & interl. om. iud.

Reconuentiono non solum coram iudice ordina-
rio, sed & delegato fieri potest, Marant. parte quar-
ta, distinctione sexta, numero II. Excipiuntur quæ-
dam causæ in quibus reconuētio locum non habet,

quas vide in l. 1. 2. 3. C. de ord. cogn. l. 1. C. qui accus. nō poss. Auth. de execut. & his qui conu. & reconu.

Interuentio est quādo tertius in iudicio cōparet, & de suo iure & interesse vna cū principali adfistit. l. sape. de re iud. ita tamē vt interueniēs de suo interesse prius docere necesse habeat, & causam acceptare in eo statu in quō reperit. Geyl. lib. 1. obs. 71.

C A P V T XXVI.

De Libellis.

De generalibus totius processus hucusq; diximus: quæ specialia sunt nunc expediēmus.

Specialia sunt vel de ingressu & præparatione iudicij: vel de ipso iudicio.

De ingressu iudicij sunt, quæ antecedūt & præparant iudicium futurum, in quibus quædam sunt substantialia, quædam incidentia.

Substantialia sunt, quæ iudicio initium dant & semper necessaria sunt, vt est libellus & Citatio.

Libellum præcedit aditio iudicis, quæ fit per se, vel per alium legitimū hora congrua, cum iudex pro tribunali sedet. l. procedendæ. C. de dilat. vtile. §. in bonorum. quis ord. in bon. poss.

Libellus est scriptura brevis, intentionem, causam & petitionem actoris continens.

Libelli partes sunt, antecedens & consequens. Antecedens continet propositionem & assumptionem.

Propositio continere debet Nomen actoris. l. 1. in tribus. de iudiciis. l. si procuratore. de pec. Nomē rei. l. si. C. de edend. Nomen iudicis, vt sciatur an sit cōpetens. Fundamentū actionis instituende: & Nomen actionis secundum quosdam, quorum opinio reprobat. l. 1. de iud. l. 1. C. eod. l. si pupillo de neg. gest. l. 1. si men. fals. mod. dix.

Assumptio continere debet: Rem petitam. l. si rem de rei vend. & causam petendi. Locū, in quibusdā actionib. Diē quo offertur: auth. de exhib. & introd. re.

Consequens vel cōclusio habet in se vim totius libelli, & narrata restringit ad ea q̄ in illa expressa sunt:

ideoq;

ideoq; in ciuilibus causis nunquam omitti potest.

Addunt libellis, protestationes vtilis scilicet saluo iure minuēdi, addēdi, declarādi, & quolibet alio iuris beneficio: Itē non adstringēs se ad supflua & singula contēta probāda, sed solū quæ cōducunt ad causā suam: Item, super omnibus hisce peto mihi iustitiam administrari, omni meliori modo, de qua clausula salutarī Iason multa in §. omnium. Inst. de action. Item proponit hæc N. non in forma solēnis libelli, sed simplicis petitionis: reseruata sibi potestate recedendi à probatione, & iuramentum deferēdi; de quarum effectu vide Dd in d. §. omnium.

Reus plerūq; cōparet cum protestatione saluis scilicet cōpetentib. mihi expectionib. & quocunq; iure.

Libellus si plus debito & causā continet, ineptus est, & actor causā cadebat. Paul. lib. 1. tit. de plus pet. vide Cuiac. obs. lib. 12. cap. 21.

Plus autem petitur quatuor modis, re, tempore, loco, & causā. §. re. Instit. de action.

Re, vt si debitum sit 20. aureorum, & petātur 30. Tempore, si ante diem petatur: loco, si alio quā promissum est, loco; causā, si alternatiue promissum petatur in specie. Cuiac. obs. lib. 7. cap. 27.

Libelli mutatio est libelli substantiā variare & veteri actione relicta nouā proponere, antelitem contestatam tantum permissa. Citatio hīc omitti non potest, cum sit de substantia.

Incidentia in præparatione iudicij sunt exceptiones suspecti iudicis, declinatoria fori, incōpetentiæ, recusationis. l. fin. C. de except. & q̄cūq; legitimatio nē personarū respiciunt. vide Cuiac. obs. li. 9. cap. 23.

C A P V T XXVII.

De litis contestatione.

Hæc sunt de ingressu & præparatione iudicij: sequitur ipsum iudicium.

Quæ ad iudicium pertinent, ea sunt: De exordien da lite & continuanda: De ea finienda. De exordien da & instituenda lite est litis contestatio, quam olim inscriptio præcedebat.

Litis contestatio est eius rei, de qua controuersia est, apud iudicem ex vtraq; parte facta narratio, testibus præsentibus. Cuiac. obs. lib. 9. cap. 21.

Litis contestatio fit explicitè vel implicitè. Explicitè, cum singulatim ad petitionem reus respondet: Idq; dupliciter, purè vel cum conditione, veram scilicet, vel falsam intentionem actoris esse. Implicitè cum ad omnia simul vnum datur responsum, non ad singula capita actionis, vt nego narrata prout narrantur.

Litis contestatio est fundamentum Iudicij, & lapsus, vt vocant, angularis, ideoq; illa omissa totus processus vitiatur. Bartol. in l. consentaneum. numer. 5. C. quom. & quand. Iudex. In mandatis tamen de relaxandis captiuis non est necessaria, vt notat Geyl. lib. 1. obs. 78.

C A P V T XXVIII.

De Lite continuanda.

In continuanda lite similiter quædam sunt necessaria, & substantialia: quædam incidentia.

Substantialia sunt, primaria el secundaria. Primaria sunt, quæ præcedunt, vt repetitio libelli: Positiones, & responsiones ad articulos.

Interpositiones & articulos licet Dd. differētiam faciant, ea tamen in praxi non obseruatur: sed libellus articulatus facta litis contestatione, & præstito iuramento calumniæ, loco positionum & articulorum exhibetur, & aduersarius ad respondendum virgetur. Geyl. lib. 1. obs. 79.

Positiones fieri debent, super facto aduersarij, nõ super re vel facto alieno, aliàs de illis respondere nemo cogitur. l. 1. de petit. hered.

Responsio ad positiones est intētio aduersarij per claram, & certam responsionem per verbum credit, vel non credit, scriptis comprehensa & iudici oblata.

Responsio habet tres qualitates, vt 1. sit pertinens, 2. absoluta, 3. clara: quod si respondere pars recuset, pro confesso habetur. Geyl. obs. lib. 1. cap. 80. Respon

no non credo, nisi probetur, respondentis præiudicialis est, de qua vide Geyl. d. loc. obs. 82.

Disputatio est secundarium quod sequitur positiones & responsiones, & est intentionem suam siue actitata iuribus asseuerare, & clarius ostendere.

Cautelam aduocatis & procuratoribus hinc tradit Spec. ut protestentur, si quid vitio linguæ, errore vel ignoratia, loquantur, ne hoc præiudicet suo clientulo.

Incidentia sunt, 1. Processus redintegratio: 2. Sententia interlocutoria: 3. Exceptio nullitatis.

Redintegratio processus est, quando processu, ob instrumenta nouiter reperta, ob more purgationem, vel alias iustas causas, renouato antea acta retrahuntur.

Sententia interlocutoria est, quæ fertur à iudice, citatis litigantibus, inter principium & finem causæ, non super principali controuersia, sed incidentibus questionibus, ut super dilatione danda, vel deneganda, libello corrigendo & similibus.

Nullitatis exceptio est, quando ordo in iure solennis, & forma processus usitata, non obseruatur.

CAPVT XXIX.

De Lite finienda.

Litem finit sententia: quam præcedunt, vel sequuntur: Antecedunt conclusio, & citatio ad audiendam sententiam.

Conclusio est, quando probationibus & allegationibus partes renunciant. Igitur post conclusionem, probationes non admittuntur: licet Iudex vltiori probationem partibus iniungere possit, & in criminalibus reus quandocumque suam defensionem proponere possit, vide Geyl. lib. 1. obs. 107.

Conclusio fit expressè, vel tacitè: Expressè, cum disertis verbis ab utraque parte renunciatur, tam iuris quam facti allegationibus.

Tacitè, cum partes simpliciter causam ad sententiam referunt.

Facta conclusione partes à iudice, ut sententiam ferat, petunt: Iudex accuratè de causæ meritis cum adfesso

ribus deliberabit: Quod si de iure ambigat, nec habet quos consulat, ad superiorem causam referet.

Relatio igitur est, iudicis de iure dubitantis, ad superiorem partibus consentientibus, in scriptis missa consultatio. l. 1. & l. fin. C. de relat. l. cum qui. de iudic.

Relationem sequitur remissio, quæ est causæ dubiæ commissæ ad referentem remissio. Priusquam autem iudex receptam remissionem aperiat, partes citabit, ut in illarum præsentia apertio fiat, & sententia feratur. vid. Speculat.

Sententia est iudicialis rite facta definitio, controversæ finem imponens, condemnationem vel absolutionem continens.

Inauditus nemo condemnari debet. l. 2. ad L. Cor. de sic. vid. Cuiac. obs. 4. obs. 13. Inauditus est cuius defensiones prius auditæ non sunt. vid. Cuiac. obs. li. 6. obs. 17.

Hæc fertur in procuratorem. l. 1. C. de sent. & inter. om. iud. quod tamen in Camera Imperiali non observatur. Geyl. li. 1. obs. 111. sicut nec citatio partis ad audiendam sententiam in illa recepta est. Geyl. d. lib. 1. obs. 109.

Ferenda est præterea à iudice sedente pro tribunali, in loco consueto, in scriptis, certa & secundum allegata, non secundum conscientiam. Dd. in l. illicitas. C. de off. præsid. Cuiac. obs. li. 12. cap. 19. et si criminalis sit actio, intra biennium, à die inscriptionis. l. 2. C. Theod. hodie à die litis cōtestationis. l. ult. C. ut intra cert. temp. crim. ea finiri debet. Si sit civilis intra triennium. l. properandum. ad quam Cuiac. obs. lib. 9. cap. 22. C. de iudic.

C A P V T XXX.

De ijs quæ sententiam sequuntur.

Sententiæ sequitur: Res iudicata: Impugnatio sententiæ: Schemulæ de expensis & eo quod interest: Taxatio iudicis: Citatio: Executio sententiæ.

Res iudicata est, quâdo sententia lata iusta est, nec prouocatione aliqua suspensa, ita ut executio fieri possit.

Impu-

Impugnatio sententiæ est duplex: fit ratione iniquitatis: vel nullitatis. Ratione iniquitatis fit tripliciter, per viam appellationis, per in integrum restitutionem; tot. tit. C. si ad rem iud. & per viam supplicationis. l. si quis aduersus. & auth. quæ supplicatio. C. de procur. Imp. off.

Ratione nullitatis multipliciter, quod lata sit à nō competente iudice, non citatis partibus, quod iniqua sit & contraria iuri, &c. vid. Ferrar. in form. sent. diff.

Appellatio est iurisdictionis prioris iudicis, per inuocationem superioris ritè in scriptis vel viua voce, in continenti, vel intra decendum facta à lata sententia suspensio.

Hanc & tertius de suo interesse interponere potest, vt iudex superior causam iniuste definitam, vel iniustum factum cognoscat. Geyl. lib. 1. obs. 122.

Dies præstitutus appellationi temporarius, proseguendæ appellationis fatalis dicitur. Cuiac. li. 12. c. 4.

In appellatione hæc requiruntur, vt in ea exprimat causâ grauaminis illati, eaq; aduersario notificetur. Vt fiat intra 10. dies vtilis. Apostoli petâtur intra 30. dies. Nomen iudicis à quo & ad quem exprimat. Vt intra annum ab interposita appellatione prosecutio fiat. Geyl. lib. 1. obs. 141.

Apostoli sunt literæ testimoniales, ab appellante instantè, instantius, instatissimè petitæ. l. 1. de libel. dim. Paul. 5. sent. 5. 34. à iudice, à quo datæ, ad iudicem ad quem qui cogniturus est, de causâ appellationis.

Apostoli vel refutatorij sunt, per quos apparet iudicem non deferre appellationi, quando videlicet ea friuola est: vel Dimissorij, per quos iudex detulit appellationi, & appellantem à sua iurisdictione exemit. l. dimissoriar. de verb. sig. l. 1. de libel. dimiss.

Appellationes infra legitimam summam ab Imperio constitutam non recipiuntur in Camera, testante Geyl. li. 1. obs. 123. Hodie etiam à nullitate commissâ à iudice, appellatur ad superiorem, qui de nullitate cognoscit. Geyl. d. loc. obs. 127. num. 7.

Quando iudex appellationis pronunciat bene appellatum, & malè iudicatum, tunc tota causa ad iudicem appellationis deuoluitur: Si vero pronunciat, bene iudicatum, remittit causa ad iudicem primæ Instantiæ.

A sententia Imp. vel Pontificis non appellatur, vt nec ab interlocutoria, nisi illa quæ in sententia definitiua reparari non possit. Geyl. d. loc. obs. 129.

Similis appellationi est, reductio ad arbitrium boni viri, quæ fieri potest, vsque ad 30. annos. Geyl. d. loc. obs. 149.

Si iudex primæ Instantiæ appellationi non defert, inhibitiō à Iudice appellationis decernitur, quæ primo iudici manus cōstringit, vt in causa amplius progredi nequeat.

Expensæ sequuntur, quæ sunt facti sumptus in litem, vel rem ipsam.

Expensæ circa litem, debentur causa victoriæ. l. properandum. §. sin aut. C. de iudic. vel ratione cōtumaciæ, & retardati processus. l. non ignorat. C. de fructib. & lit. imp. vel ratione temerariæ citationis. l. eumque; temerè. de Iud. vel ratione testium productorum; vel solariorum. l. 2. de Sport. l. 1. de Var. & ex. cogn. vid. Speculat. in tit. de expens. §. postremo. & Geyl. lib. 1. obs. 151. & Cuiac. obs. lib. 12. cap. 1.

Post computationem expensarum, sequitur iudicis taxatio, quæ ex æquo, & bono expensas moderatur, de qua vid. Cuiac. lib. 2. cap. 12.

Executio est sententiæ latæ perfectio, quæ fit in principalem altera parte citata.

Executor iste nullam habet iurisdictionem, ideoque exceptiones, si quas condemnatus habet, coram ipso proponendæ non sunt, sed potius coram competente iudice. Geyl. lib. 1. obs. 113.

Fit autem executio manu militari, aut captis pignoribus, vel data facultate iurandi in litem. l. qui restituere. de rei vend. vel præstita à damnato cautione de soluendo; Si quidem pignora capiuntur. 1. ad res mobiles. 2. ad immobiles. 3. ad nomina peruenitur. l. à Diuo Pio. de re iud. ibique; Zas. & Dd. In hoc pignore capio.

capiōnis ordo, non missiōis neq; sententiæ spectatur, vt prior posteriori præferat. Cuiac. obs. li. 9. c. 37.

Hodie in nonnullis locis captura, & incarceration in executione decernitur, de qua Gelli. lib. 20. cap. 1. & Cuiac. obs. li. 5. cap. 30. Impetratur executio dupliciter: Primò, vt iudicis officium pro executione faciēda, sine strepitu iudicij impleatur. l. à Diuo Pio. de re iud. Secundò, vt actio in factum, vel actio iudicialis, quæ requirit ordinariam procedendi viam, intentetur. Geyl. li. 1. obs. 113. num. 9.

Executio in personalibus actionibus regulariter post quatuor menses expedienda est. l. 2. C. de vsur. rei iud. l. fin. de re iud. In realibus, vt & in criminalibus statim post decendium. l. cum reus. C. de pœn. vide Cuiac. obs. lib. 3. cap. 39.

Quid si res in qua executio faciēda est in alterius territorio posita sit, iudex auxilium iudicis illius territorij pro executione implorare potest.

Ab executione non appellatur. l. ab executione. quor. appel. non recip. nisi modus excedatur. l. 25. Cod. Theodos.

CAPVT XXXI.

De Extraordinario processu.

Extraordinarius est, qui priorem formam, modum & solennitatem procedendi non requirit: vocatur cognitio summaria de plano, sine strepitu iudiciorum: Naturalia tamen processus, & hic necessaria sunt, scilicet Citatio, Personarum legitimatio, & probatio: quæ vero iuris ciuilis sunt, abesse possent.

Extraordinarius hic tribus potissimum de causis dicitur: Ratione ordinis, quia proceditur sine solennitate iudiciorum: Respectu probationum, & fidei: Ratione ordinis, & probandi simul.

In hoc quâdoq; sine libello proceditur, solummodo testamento, vel instrumento iudici demonstrato. l. fin. C. de edi. D. Adria. tollend. l. si. C. de bon. auth. iud. possid. l. postquam. vt leg. nom. cau. & sufficit solummodo simpliciter petere, & de calumnia non faciēda iurare. l. quidam. 6. fin. de edend.

In hoc semiplenæ probationes admittunt. l. 3. ad Carbon. l. 4. §. si ex. de fideicō. l. i. exiguo quoq; tēpore finiuntur. l. 1. C. vt om. iud. tā ciu. quā mil. aliquando altera tantum parte audita. l. recusare. ad Trebell. l. ille à quo. eod. l. ei qui. C. de bon. authen. iud. possid. quādoq; etiam sola interlocutione finiuntur. l. à pce dēte. C. de dilat. l. leuia. C. de sentent. ex breu. recit.

Proceditur summarie in actione ad exhibendum. l. 3. §. sciendum. ad exhib. vbi gloss. omnes ferè actiones summarias recitat. Cum filius petit à patre alimenta, vbi quæritur solum an sit filius. l. si quis à liberis. §. si vel parens. de lib. agnosc. Cum filius petit ex Carbon. edicto posses. bonor. l. 3. §. causæ. de Carbon. edict. Cum mulier vëtris nomine petit se mitti in possessionem. l. 3. §. si ea. de vent. in posses. mitt. Cum actor in reali vel personali actione reo absente petit se mitti in possessionem rei petitæ. l. 2. C. vbi in rem act. Cum Legatarius petit pro re legata satisfdari, vbi tantum quæritur an legatum sit. l. 1. ea. l. si is à quo. vt in posses. leg. Cum bona capiuntur ex causa iudicati, quæritur solum an sint condemnati. l. à Diuopio. §. si sup. de re iud. In casu. l. si quis libertatis. §. plane. de petit. hæredit. In casu. l. in lege. ad L. Aquil. Si quæritur an interrogationes fieri debeant. l. si defensor. de interrog. act. vid. gloss. in d. l. 3. ad exhib. & Speculat. Vbicunq; pro reo vel actore est præsumptio. l. inter pares. de re iud. §. recuperandæ. Inst. de interd. l. 2. eod. In dilationibus dandis. Auth. offeratur. C. quomod. & quand. iud. l. properandum. C. de iudic. In notoriis in quibus neq; inquisitio, denunciatio, accusatio vel exceptio recepta est. l. ea quidem. C. de accusat. cum in his & absens cōdemnari possit.

Notorium autē dicitur quid, Euidencia facti. Confessione perseveranti. l. 1. De quæst. Fama & testimonio multorum.

FINIS.